

Tartalom

Kisebbség

- Gaál György :
[A dánosi rablógyilkosság - és ami mögötte van](#)7-25 [146.43 kB - HTML]
- Ligeti György :
[Kisebbségek és bevándorlók a médiában](#)27-40 [90.46 kB - HTML]
- Gosztonyi Gergely :
[Kisközösségi rádiók Magyarországon](#)43-65 [85.00 kB - HTML]

Politika

- Ságvári Bence ,
Pillók Péter ,
Galács Anna :
[Az erőszak képei a magyar médiában. \(2006. szeptember-október\)](#)69-81 [73.57 kB - HTML]

Piac

- Fábrián Sándor Péter :
[Az ingyenes napilapok térnyerése és hatása a sajtópiacra](#)85-97 [82.45 kB - HTML]

Hírműsorok

- Bajomi-Lázár Péter ,
Monori Áron :
[Esti főműsoridős híradók a magyarországi televíziókban](#)101-111 [78.64 kB - HTML]

Digitália

- Barta Judit :
["Ha nem megy ellenük, csináld velük!" Az Index hírportál és a civil újságírás](#)115-123 [65.35 kB - HTML]

Kritika

- Mátay Mónika :
[A reformkor alulnézetben. Tóth Árpád Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban című könyvéről \[könyvismertetés\]](#)127-129 [33.30 kB - HTML]
- Bayer Judit :
[Átfogó. Gálik Mihály-Polyák Gábor Médiaszabályozás című könyvéről \[könyvismertetés\]](#)131-132 [27.16 kB - HTML]
-

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Kisebbség

[Gaál György:](#)

A dánosi rablógyilkosság - és ami mögötte van

A dánosi rablógyilkosság a dualizmus korának egyik legnagyobb visszhangot kiváltó és máig vitatott bűneseteként vált hírhedtté. 1907-ben ismeretlen tettesek kirabolták a dánosi csárdát, négy embert meggyilkoltak. A rablógyilkosságért végül vándorcigányokat helyezett vád alá és ítelt el a bíróság. Az eset nem csupán azért lett ismert, mert akadtak olyanok, akik kételkedtek a cigányok bűnösségében, hanem azért is, mert felszínre hozott egy sor olyan problémát, amely a bűntény elkövetése előtt, alatt és után is létezett, és megoldása nem tűrt további halasztást. Ilyen értelemben a rablógyilkosság túlmutatott önmagán, súlyos társadalmi kérdéseket vetett fel; ezzel magyarázható, hogy a korabeli sajtó oly terjedelmesen és kimerítően foglalkozott a Dánoson történt mézszárlással.

1907. július 19-én éjjel, valamikor tíz és éjfél között a dánosi csárdának már csupán néhány vendége volt. Szarvas István, a csárdás, még nem sejtette: utolsó percei ezek. Utoljára fordul a söntésbe, hogy az egyik vendégnek bort hozzon, mikor lövések dördülnek, üvöltés és bútorok recsegése töri meg a dánosi pusztaság csendjét. A falu messze van, az emberek alszanak, csak egy tejeskocsis tér be a Szarvas-portára - halálos ítéletét pecsételvén meg ezzel. Kevéssel ezután elül a moraj, senki nem látja a csárda ajtaján kilépő embereket, akik búcsúzóul még felgyújtják az épületet, hogy ne maradjon nyoma annak, mi történt ezen a borzalmas éjszakán. A lángokban álló csárdára csak másnap hajnalban figyelnek fel és kezdik meg az oltást a falubeliek. Napkeltekor iszonyatos kép tárul a helybéliek elé: Szarvas István, a felesége, a 18 éves lánya, valamint Tabányi Pál kocsis összekaszabolva, élettelenül fekszik a csárda padlóján.

Természetes, hogy egy ilyen brutális rablógyilkosság megrázza a közvéleményt, és azon sem lehet csodálkozni, hogy az eset után egy nappal már minden jelentős napilap és bulvárlap kiemelt helyen foglalkozik az ügygel. A dánosi pusztát a gyilkosság után valósággal ellepték a csendőrök,¹ a rendőrség is kiszállt. Ez utóbbi szerv ugyan elvileg nem illetékes, hiszen nem Budapesten történt az eset, de az ügy horderejére való tekintettel négy detektív is segítette a csendőrség munkáját.

A gyilkosság helyszíne Dános,² pontosabban, ahogyan egy napilap írja: „Dános és Vacs³ községek között, Wekerle Sándor miniszterelnök birtoka”⁴. Ez azonban tévedés, a csárda valójában a Dános és Vacs településeket összekötő út mentén állt, de nem a miniszterelnök, hanem Rakovszky István, az Állami Számvevőszék elnökének birtokán.⁵ A sajtó kapkodását és a fejtelenséget jól illusztrálja, hogy kezdetben még az áldozatok neveit is hibásan közlik: A Nap szerint például Szarka Istvánt, feleségét, Vrana Máriát és 15 éves lányát, Erzsit gyilkolták meg.⁶ Az áldozatok kiléte néhány nap múlva azonban már a fővárosban is ismert: Szarvas István, Szarvasné Vrana Julianna, Szarvas Teréz (18 éves volt) és Tabányi Pál. A rablógyilkosság helyszínéről nem sokat tudunk. 1896-ban Dánoson 817-en éltek, főleg tanyákon, s a település egészen 1920-ig Albertihez tartozott (Hídvégi, 1990: 178).

A csárda „füstös, rozoga épület”⁷, amely egyszerre szolgált ivóként és a Szarvas család otthonaként (lásd az 1. képet). Az épülethez természetesen tartozott egy söntés (itt találták meg Tabányi holttestét), valamint hátul volt a csárdás és felesége szobája, s onnan nyílt a fiatal lány külön hálószobája. Az ajtókat és a bútorokat valószínűleg baltával verték szét, ami értéket találtak (pénzt,⁸ ékszereket, ruhákat), azt a gyilkosok elvitték. A szobák egyszerűen voltak berendezve, a falakon a királyi család, XIII. Leó pápa, valamint szentek képei sorakoztak.⁹ „Szarvas István évek óta bérelte az út menti csárdát, ahol csöndesen éldegélt családjával.”¹⁰ „A csárdás vagyonos ember hírében állt”,¹¹ aki szorgalmasan gyűjtögette a pénzt lánya esküvőjére. Szarvas Teréz Szarvas István örökbefogadott lánya volt; a gyilkosság után néhány nappal lett volna az esküvője. Szarvas Istvánnak volt egy másik örökbefogadott gyermeke, Szarvas-Vrana István,¹² aki a bűntény napján a szomszédos településen, Alberti-Irsán¹³ tartózkodott. Tabányi Pál „15 esztendeje szolgált a Rakovszky-majorban, özvegyet és két árvát hagyott hátra”.¹⁴

A nyilvános boncolásra július 22-én került sor. Az újságok szerint százsámra tolongtak az emberek a leégett csárda előtt: „...a dologtalan nép, aki kékbén, virágos ruhában eljött halottat nézni, aludt vért szagolni, boncolást látni, temetést élvezni.”¹⁵ A Budapesti Hirlap tudósítója szerint mintegy 1500 ember volt jelen a boncoláskor.¹⁶ Érthető a kíváncsiság, valószínűleg a dánosi lakosok életének legemlékezetesebb pillanatai voltak ezek. Senki nem gondolta volna, hogy a dánosi pusztán található csárda egyszer ilyen borzalmas és egyben szenzációs esemény színhelye lesz. Természetesen mindenkit érdekelt, hogy mi is történt valójában, és erre a kérdésre a boncolás eredményétől várták a választ. A boncolás menetéről igen érzékletes és minden tekintetben kimerítő részleteket közölt a bulvársajtó.¹⁷

A holttestek vizsgálata megerősítette, hogy gyilkosság történt. Szarvas Istvánt összeverték, testén késszúrások nyoma éktelenkedett, és egy baltával csaknem lenyakazták. Feleségét megfojtották, Tabányi fejét szintén baltával hasították szét, továbbá mellkasában kétféle revolvergolyót is találtak.¹⁸ A legnagyobb felháborodást kétségkívül a még csak 18 éves Szarvas Teréz boncolásának eredménye okozta, hiszen az orvosok megállapították, hogy „még életében megbecstelenítették, azután elvágták a torkát”.¹⁹ A holttesteket a boncolás végeztével egyből koporsóba tették. A Nap tudósítója sajnálkozva jegyezte meg, hogy Szarvas Terézt a menyasszonyi ruhájában temetik el.²⁰

Az eset gyorsan ismertté vált, de a korabeli sajtó többször kiemeli, hogy a nyomozás igen lassan halad. Maga a vizsgálatot vezető Publik Ernő (a pestvidéki törvényszék ügyésze) is elégedetlenségének ad hangot: „A nyomozóhatóságok indolenciája miatt én még szombaton²¹ reggel semmit sem tudtam a rablógyilkosságról.”²² (Publikot csupán este hatkor tájékoztatták.²³) A nyomozás meglehetősen késve indul, ráadásul nagyon kevés nyom maradt. A csárdában találtak egy kést, egy fülbevalót és egy használható ujlenyomatot. Szarvas puskáját, összetörve, a Vacs felé vezető úton lelték meg. A környéken sokan úgy hiszik, hogy cigányok voltak az elkövetők,²⁴ sőt egyes újságok, például A Nap, a gyilkosság másnapján már tényként kezelik, hogy cigányok oltották ki a Szarvas család és Tabányi életét.²⁵

A csendőrség is ezt a hipotézist fogadja el. Feltételezésük szerint a cigányok vendégként érkeztek. Mivel Tabányit a helyszínen találták, először vele végeztek. Ekkor Szarvas bemenekült a szobájába, ahonnan puskájával rálőtt a cigányokra, de azok rátörték az ajtót, és lemészárolták a családot. Szarvas lányát először megerőszakolták (a csendőrök szerint azért, mert úgy hitték, ha szűzen hal meg, átkot küld rájuk), és csak utána ölték meg.²⁶ Végül kifosztották a csárdát, majd felgyújtották a házat.²⁷ Tabányi megérkezésének időpontját illetően nem voltak biztosak, úgy vélték, hogy ha a vérengzés idején lépett a csárdába, akkor őt a söntésben gyilkolták meg.

A csendőrség gyanúját erősítette, hogy Navratil László csendőrőrmesternél a gyilkosság előtt megjelent egy cigányasszony, és közölte vele, hogy az Orbán Kolompár család rablógyilkosságra készül.²⁸ Többen állították, hogy egy Alberti-Irsa felől érkező cigánykaraván feltűnően gyorsan hajtott át Cegléden.²⁹ Egy kukoricacsósz is azt állította, hogy látott egy szekeret a körösi erdő felé vágatni.³⁰

A Népszava szerint azonban félrevezető a gyilkosság kapcsán fellobbant vita, mert a sajtóban „cigánykérdésről beszélnek, holott elsősorban a nyomozó hatóságok és a csendőrség végtelen tudatlanságáról és könnyelműségéről kellene dörgedelmes cikkeket írniok”.³¹ A lap természetesen kellő kritikával kezelendő ebben a kérdésben, hiszen politikai elkötelezettsége miatt gyakran bírálta az államhatóságot. Ráadásul száz évvel ezelőtt – csakúgy, mint napjainkban – a sajtó igyekezett felfedni és gyakran felnagyítani a rendőri szervek hibáit. A Rendészeti Közlöny már 1878-ban méltatlankodik, hogy a sajtó „...elítélte és kikiáltotta, rossznak regisztrálta [a rendőrség] minden tettét s ellátta a baklövéseket csípős megjegyzésekkel, elhitette a világgal, hogy minden rossz a rendőrségtől ered”.³² A Rendőri Lapok megerősítette, hogy a gyilkossággal „kóborló oláh-cigányokat” gyanúsítanak, de kikel azok ellen a napilapok ellen, amelyek támadják a csendőrséget és a rendőrséget, és megpróbálnak vizályt szítani a két testület között.³³

Az alapvető probléma abban állt, hogy kezdetben a csendőrség gyakorlatilag semmilyen eredményt sem tudott felmutatni, ami természetesen elégedetlenségre adott okot. A Népszava mellett egyre több napilap kezdte ostromozni a csendőröket. „A csendőrök teljesen negligálják az államrendőrséget” – olvashatjuk az egyik bulvárlapban.³⁴ Több újság kritizálja a csendőrség munkatempóját. A Nap szerint a rendőrség is felemelte szavát a csendőrök ellen, mondván, hogy „a csendőrség mellőzi az ujlenyomatok sokszor bevált gyakorlatát”, illetve, hogy a csendőrség már több száz cigányt elfogott, de „a dánosi gyilkosok kézre kerítése körül a legnagyobb fejtelenség uralkodik”.³⁵

Igaz, egy másik, igen jelentős bulvárlap, a Kis Ujság, határozottan kiállt a csendőrség mellett: „Nem ismerünk tökéletesebb közrendészeti intézményt, sem Magyarországon, sem azon kívül a m. kir. csendőrségnél.”³⁶ A lap véleménye szerint a kis létszámmal dolgozó, alulfizetett csendőrség heroikus munkát végez. A megállapítás igaz, a nyomozás és a bűnmegelőzés egyik legnagyobb problémája valóban az emberhiány volt. Egy-egy csendőrközvet területe többszöröse volt annak, amennyit a csendőrség ténylegesen ellenőrizni tudott volna. Emiatt a csendőröket csak nagyon nehezen lehetett mozgatni, nem tudtak minden területet hatékonyan felügyelni. Egy olyan nehezen megfogható társadalmi csoport, mint a vándorcigányság, könnyűszerrel kijátszhatta a hatóságot. Ez azonban – érthető módon – a felháborodott lakosságot és a nyomozás eredménytelenségét bíráló újságírókat nem érdekelte. Ezért fakadt ki a Rendőri Lapok a csendőrséget és rendőrséget támadó sajtó ellen, és vette védelmébe a csendőröket.

Valóban ritkaság számba ment, hogy a rendőrség „beleütötte az orrát” a csendőrök munkájába, azonban ebben az

esetben a Rendőri Lapok szerint kifejezetten a csendőrök kérték a rendőrség segítségét.³⁷ A csendőrségnek nem állt rendelkezésére olyan színvonalú technika, mint a fővárosnak, ráadásul a csendőrök sokkal tapasztalatlanabbak voltak az efféle mérsárlás esetében. Egyszerűen nem volt megfelelő emberük, aki vezesse a nyomozást és a helyszíni szemlét.

A bűnjelek összegyűjtése, valamint az első tanúvallomások nyomán a hatóságok gyanúja a település határában élő vándorcigányokra terelődött, akik a büntett elkövetése után elmenekültek a környékről. Valóságos cigányhajszava vette kezdetét: „Minden kóborcigány gyanús.”³⁸ A csendőrök és a rendőrök több helyen razzizáltak, de kezdetben egyik rajtaütés sem volt eredményes.

Érdeemes megnézni, hogyan vélekedtek a csendőrök, illetőleg a rendőrök a cigányokról! Ebben segítségül hívhatjuk Endrődy Géza *A bűnügyi nyomozás kézikönyve* című munkáját, amelyet a gyilkosság előtt nem egészen tíz évvel adtak ki, s amelyet a rendőrségnél és a csendőrségnél egyaránt alapvető munkának tekintettek. A könyv gyakorlatias tanácsokkal szolgál a nyomozó munka fázisaira és módszereire vonatkozóan. A szerző külön fejezetet szentel a cigányoknak, hiszen – amint mondja – ők „mások”. A cigány – Endrődy véleménye szerint – lusta, bosszúálló és hihetetlenül gyáva (Endrődy, 1897: 175). Ez a vélekedés megegyezik a hétköznapi tudatban élő negatív sztereotípiákkal. Az sem meglepő, hogy büdösnek bélyegzi őket, ez szintén közvélekedésnek számított. Szaguk „hasonlít a zsír szagának az egér szagával való vegyületéhez” (Endrődy, 1897: 193). Nyomozati szempontból ennek azért van jelentősége, mert így már szagról el lehet dönteni, hogy az elkövető cigány volt-e vagy sem. Endrődy külön hangsúlyozza ügyességüket, atletikus képességeiket, zárnyitási szakértelmüket, s hogy azonnal megállapítják egy épület leggyengébb pontját (Endrődy, 1897: 191).

A cigányok sokkal inkább betörők, tolvajok, rablók, mint gyilkosok. Endrődy leszögezi: „Gyilkosság elkövetőjét, vagy bűnrészesét soha ne keressük cigányban, hogy ha nyilvánvaló, miszerint a tett veszéllyel volt összekötve, avagy az áldozat komoly védelmet fejtett ki.” (Endrődy, 1897: 196.) Itt azonban ellentmondásba ütközünk az útmutató és a dánosi gyakorlat között. A nyomozás eredménye szerint az áldozatnak, Szarvas Istvánnak volt puskája, sőt használta is. A kocsmáros védekezett, azaz a helyzet igen veszedelmes volt, olyannyira, hogy egyik támadóját vélhetően meg is lőtte. „A cigány sohasem követ el oly házban lopást, melyben férfiak is tartózkodnak, s még kevésbé akkor, ha csak gyaníthatja is, hogy azok fegyverrel vannak ellátva.” (Endrődy, 1897: 196.) Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben ez a kijelentés sem igaz. Valószínűleg Endrődy sem gondolta komolyan, hogy egy brutális rablógyilkosság elkövetői nem lehetnek cigányok, viszont azt már igen, hogy ez nem jellemző. És valóban, a statisztikai adatok is ezt a feltevést igazolják. Jól mutatják, hogy míg a gyilkosság miatt elítélt cigányok száma megfelel országos számarányuknak (egy-két kiugró évet leszámítva, például Dános után), addig nagyon elleni bűncselekmények miatt számarányukhoz képest jóval több cigányt ítéltek el a kérdéses években (vö. Pomogyi 1995. 32-33).

Mielőtt rátérnénk a cigányok általános megítélésére és a „cigánykérdés” megoldását szorgalmazó javaslatokra, tekintsük át, milyen körülmények között is éltek a századforduló Magyarországon a cigányok! Az 1893-ban történt népszámlálás adatai szerint az országban 274 940 cigány élt, s közülük 243 432 letelepedett, 20 406 huzamosabb ideig egy helyben tartózkodót és 8936 vándorcigányt tartottak számon (Pomogyi, 1995: 5). Itt meg kell jegyezni, hogy 1900-tól minden tizedik évben készítettek összeírást, azonban – ellentétben az 1893-as számlálással – anyanyelvük szerint írták össze az ország lakosait. Mivel a cigányok jelentős részének nem cigány volt az anyanyelve, így valótlán adatokhoz jutunk. Illusztrációul csak egy példa: az 1900-as összeírásokról a cigányok száma még 61 658, míg 1910-ben már 121 097, de ez is nyilvánvalóan hamis adat, hiszen 1893-ban is több, mint kétszer annyian éltek az ország területén (Pomogyi, 1982: 11). A Budapesti Hírlap is csak ezekre a pontatlan adatokra támaszkodhatott, amikor azt írta, hogy „Magyarországon ez idő szerint közel hetvenezer cigány él”.³⁹

A 19. század végére, 20. század elejére különösen a vándorcigányok magas aránya már komoly problémát jelentett a modernizálódó, egyre bürokratikusabb államhatalom számára. Ha a vándor- és a „huzamosabb ideig egyhelyben tartózkodó” cigányok számát vesszük, akkor majdnem 30 000 olyan emberről van szó, aki nem rendelkezett állandó lakóhellyel, foglalkozással, nem járt iskolába, nem fizetett adót és nem katonáskodott. 1893-ban a letelepültek 93,5 százaléka volt analfabéta, míg a vándorcigányok között 300-400 ember közül jó, ha volt egy, aki írt és olvasott (Pomogyi, 1982: 16).

A cigányság kriminalitását vizsgálva Pomogyi László megállapítja, hogy „míg a magyar anyanyelvű lakosságnál lassan csökkent, addig a cigányoknál kétszeresére nőtt a bűncselekmények és a vétségek miatt jogerősen elítéltek száma” (Pomogyi, 1982: 20). A statisztikai adatok is ezt erősítik: 1906 és 1910 között a jogerősen elítélt magyar anyanyelvűek száma csökken (42 218-ról 37 451-re), míg a cigány anyanyelvűek száma⁴⁰ növekedett (620-ról 1123-ra, lásd Pomogyi, 1995: 28).

A „cigánykérdést” súlyosbította, hogy a lakosság bizalmatlansága folyamatosan nőtt a vándorcigányokkal szemben.⁴¹ A vándorcigányok a legtöbbször karavánokon járták be az országot. A karavánhoz tartozó kocsi nem csupán közlekedési eszközt jelentett számukra, hanem otthonként is szolgált. Általában erdőkben vagy más védett helyeken ütötték fel sátraikat, vagy aludtak a kocsikon. Nagyon ritkán fordult elő, hogy sátraikat vagy összetákolat viskóikat kőépületre cserélték fel. Az örökös mozgás életük meghatározó motívumának számított. Tudták, ha nem vállalnak munkát, a környékbeliek nem látják őket szívesen. Alkalmi munkavállalásra csak a mezőgazdaságban, idényjelleggel került sor.

A vándorcigányok a legtöbbször egy település határában telepedtek meg, és a fent említett alkalmi munkákból, jóslásból, koldulásból vagy lopásból tartották el magukat. Endrődy szerint bevett gyakorlat volt, hogy egy cigányasszony bement a városba vagy faluba koldulni, s közben kikémlelte, hova érdemes betörni (Endrődy, 1897: 190). Egy tanúvallomás alapján Dánoson is hasonló történt: a csárda közelében lévő iskola felügyelője azt vallotta,

hogy a gyilkosság előtt két órával egy cigányasszony járt ott és vizet kért.⁴²

A vándorcigányok iránt érzett bizalmatlanságot a dánosi mészárlás tovább növelte. Amint azt a korabeli sajtóban olvashatjuk, az eset után egyes falvakba be sem engedték a cigányokat, sőt a parasztok „cséplőverővel és kaszával rohannak utánuk”.⁴³ A helyzet így tovább romlott. A cigányok nem járhattak be a településekre, nem tudtak élelmiszert vásárolni, ezért még inkább lopásra kényszerültek. A csendőrség feltartóztatta a karavánokat: minden cigányban potenciális gyilkost láttak. Ezzel magyarázható, hogy 1907 júliusában és augusztusában tömegesen tartóztatták le a cigányokat. De nemcsak a csendőrség reagált hevesen a történetekre, hanem a közvélemény is. Sokan a sajtóban fejtették ki a véleményüket, valóságos társadalmi vita bontakozott ki a „cigány ügy” kapcsán. Abban minden hozzászóló egyetértett, hogy a helyzet tarthatatlan, de érdemes részletesebben szemrevételezni a megoldási javaslatokat.

A Rendőri Lapok 1907-es évfolyama külön cikksorozatban foglalkozik Dánossal. Rögtön az eset után egy igen erőteljesen uszító cikkel agitál a cigányok ellen: pusztító fenevadakként jeleníti meg őket, akik nemcsak az emberéletet veszélyeztetik, de a fennálló társadalmi rendet is. Ha az országban tigrisek, hiénák és más ragadozó állatok szabadon kóborolnának, mindenki természetesnek tartaná, hogy ki kell irtani őket. A cikk költői kérdéssel zárul: „Különb bestia-e a legvérengzőbb tigris azoknál, akik szerencsétlen alberti-irsai kocsmárost és családját olyan vandál módon mészárolták le és metélték össze?”⁴⁴ *Expressis verbis* ugyan nem mondja ki, hogy a cigányokat el kell pusztítani (ezt majd mások követelik), de figyelemre méltó, hogy egy ilyen szélsőséges hangvételű írás éppen a rendőrség lapjában jelent meg. A korszakban általános nézetnek számított, hogy a cigányokat „más fajnak,” „Pharao népének” gondolták. Erőteljesen determinista állásponttal van dolgunk. „Kétféle cigány van. Az egyik fajta született – poéta, a másik született – gazember.”⁴⁵ A közös bennük, hogy egyikük sem képes változtatni ezen a helyzeten, mert erre születtek. Vélhetően sok ember véleményét tolmácsolja a lap, mikor az utóbbi „fajtaról” azt írja, hogy a vándor oláh-cigány csak ölni képes: „Ezzel a fajzattal végezni kell.”⁴⁶ Itt nem feltétlenül a vándorcigányság tűzzel-vassal való kipusztítására kell gondolni. Tulajdonképpen az életforma felszámolásáról van szó, és ez sokféleképpen megtörténhet.

A rendőrség képviselői a munkájuk során szerzett tapasztalatok birtokában szóltak hozzá a vitához. Molnár Lajos szekszárdi rendőrkapitány egyetért az igen elterjedt nézettel, amely szerint a cigányság „civilizálatlan, vad indulatú, emberies gondolkodásra és életmódra alkalmatlan hajlamtalan”.⁴⁷ Véleménye szerint „a szabad mozgás idézi elő a legtöbb esetben a cigányoknál a bűncselekményeket”,⁴⁸ mert nem rendelkeznek személyi azonosítóval, és kedvük szerint járnak-kelnek az országban. Ennek a korlátlan és követhetetlen mozgásnak a következtében ellenőrizhetetlenek. A rendőrkapitány szerint nyilvántartásba kell venni őket, adataikat központilag kell tárolni, a családfők számára azonosító igazolványokat kell kiállítani, s kötelezni kell őket arra, hogy jelentsék be a lakhelyváltást.

Összességében Molnár Lajos preventív javaslata gyakorlatias, a modern állam saját magával szemben támasztott elvárásait, az ellenőrző funkciók kiterjesztésének és tökéletesítésének igényét tükrözi. Emellett nem szélsőséges vagy kegyetlen, sőt inkább humánusnak mondható, hiszen a rendőrkapitány javaslatában szó sincs kényszertelepítésről, fegyveres beavatkozásról, vagy ezekhez hasonló erőszakos fellépésről. Ugyanakkor nyilvánvaló, hogy Molnár pusztán rendészeti szempontból kezeli a problémát. Sem a cigányok életkörülményeinek javításával, sem a többségi társadalom előítéleteinek enyhítésével nem foglalkozik.

Kollégájánál jóval radikálisabb fellépést követel Taposi Márton karcagi rendőrfőkapitány, aki a fent említett determinista irányzatot képviseli. Az ország területén élő cigányok összeírását és központi nyilvántartásba vételét követeli. Molnárnál sokkal határozottabb állami beavatkozást sürget: véleménye szerint a „cigány probléma” megszűnne, ha az állam rátenné a kezét a nevelésre és az oktatásra. Tízéves korukig gyermekmenhelyeken helyeztetné el a gyerekeket, akik 12 éves korukig tankötelesek lennének. A 10–15 éves fiatalokat javítóintézetbe küldené, ahol szakmát tanulnának, a 15–24 év közötti korosztályt pedig dologházba kényszerítené. Az öregek és a munkaképtelenek „menházakba” kerülnének.⁴⁹ Taposi elképzelése természetesen súlyosan sértette az emberi jogokat, s nemcsak mai felfogásunk, hanem a századforduló normái szerint is. A 20. század első évtizedében ez a tervzet sokak szemében mégis logikusnak és elfogadhatónak látszott. A per tárgyalása során a bíró, Rónay Kamill is azt hangoztatta, hogy az állami felügyelet kívánatos, mondván, így a cigány gyermekből is tisztességes ember válhat.⁵⁰ Taposi a drákói bánásmódot a letelepedett cigányok egy részére is kiterjesztené, hiszen ők is ugyanúgy veszélyesek: „Majdnem mindegyike lókötő, lótolvaj s általában szokásos tolvaj ezeknél.”⁵¹ A tevékenységüket is korlátozná, nem tarthatnának lovat, kocsit, és vásárra sem járhatnának. A karcagi rendőrkapitány fejében meg sem fordul az integrálás gondolata. Nézete szerint a cigányok a társadalomra veszélyesek, ezért el kell különíteni őket – minél előbb, már gyermekkorban. Ahogy a Kis Ujság fogalmaz: a cigányok „egyetlen helyen tarthatóak meg állandóan: a börtönben”.⁵²

Végezetül lássuk Kemény L. Ignác váradi rendőrbiztos az előzőeknél jóval toleránsabb, a cigányok érdekeit szem előtt tartó véleményét! Kemény fontosnak tartja, hogy a cigányokat letelepítsék, hiszen a problémák eredete a folyamatos helyváltoztatás, a vándorló életmód. Mint hangsúlyozza, Váradon, bár évtizedes küzdelem volt, de sikerült a letelepítés, így a népcsoport jól ellenőrizhetővé vált.⁵³ A rendőrbiztos maga is összeírta a cigányokat, foglalkozott az oktatásukkal, és munkát biztosított nekik, mert – teszi hozzá Kemény – „a cigány megbecsüli, ha őt is emberszámba veszik”.⁵⁴ Szembetűnő az empatikus és humánus hozzáállás, bár az igazsághoz tartozik, hogy arra vonatkozóan, miként lehetne az összes, állandó lakhellyel nem rendelkező, mintegy 30 000 cigányt letelepíteni, konkrét javaslatot Kemény sem ad. A váradi helyzet – a helybeli cigányok alacsony száma miatt – egyszerűbb volt, mint az ország sok más településén, ahol jóval több vándorcigány élt.

A rendőrök nézetei mellett érdekes lenne megvizsgálni, miként vélekedtek a kérdésről egyes magánszemélyek.

Nyilvánvaló, hogy a rendőrök többnyire a hivatalos – a rendőrség által elfogadott – álláspontot képviselték, ezért véleményük elég hasonló. A magánszemélyek elképzelései alapján sokkal színesebb kép tárul elénk, jól mutatva azt, hogy a magyar társadalom korántsem volt egységes a cigánykérdést illetően. Déry Gyula újságíró például meglehetősen liberális álláspontra helyezkedett (vö. Pomogyi, 1995: 79). Úgy vélte, hogy elsősorban munkatelepeket kell létrehozni, de azokat jól fel kell szerelni: nélkülözhetetlen szerepe lenne az iskoláknak, emellett a munkatáborban legyen templom, kirendelt orvos és egyéb szolgáltatás is. Déry szerint a cigányokat földművelésre kell tanítani, az általuk űzött iparokat pedig versenyképesé kell tenni. Nem kötelezné kényszermunkára őket, bár ellenállás esetén ettől sem riadna vissza. Elképzeléséhez leginkább a váradi cigányok példája áll közel, azonban számos kérdés marad megválaszolatlanul. Erőszakkal különítené el a cigányokat, és csak egy számukra létrehozott, elzárt telepen élhetnének. Ilyen telepet viszont nem lehet minden település határában építeni. Szükség van megfelelő mennyiségű és minőségű földre, hogy elsajátíthassák a földművelés fortélyait, az iparfejlesztéshez pedig műhelyek kellenek. Ráadásul még az effajta, ideális környezetben sem lehet mindenkinek munkát adni. Emellett egy ilyen tábor igen költséges, hiszen biztosítani kell a megélhetéshez nyersanyagot és élelmiszert, továbbá iskolát, templomot, orvost és őröket.

Déry Gyula felfogása kifejezetten humánusnak tekinthető, különösen a többi, jóval radikálisabb javaslat tükrében. Tóth József komornyik szerint például a csecsemőt azonnal el kell venni az anyjától, így az állam megóvhatja őket az elzülléstől (Pomogyi, 1995: 80). Azt, hogy megfelelő gyermekmenhelyek hiányában mi lesz a további sorsuk, homályban hagyja a javaslattevő. A szülők és a gyerekek érzelmeiről, a szülői szeretetről és a gyerekekhez való kötődésről pedig egyáltalán nem esik szó. Bár a felvetés szélsőséges, sokan osztották azt a véleményt, hogy az államnak – minél előbb – be kell avatkoznia a cigánygyermek nevelésébe, így azokból törvénytisztelő állampolgárok válnak. Eszerint minden baj forrása a családban keresendő, az erkölcstelen szülők hibája, hogy cigánykérdésről kell beszélni.

A legradikálisabb ötletek azonban túlmentek a nevelés állami felügyeletén. Sokak szemében a cigánykérdés megoldása igen egyszerű logikai összefüggésen alapszik: ha nincsenek cigányok, nincs cigánykérdés sem.⁵⁵ Telenszky Kálmán vámosgyőrki jegyző kényszermunkában ásatná ki a duna-tiszai csatornát a cigány férfiakkal, a két nemzet szigorúan különítené egymástól – ily módon gátolva a nem kívánatos szaporodást (Pomogyi, 1995: 80). Liptay C. B., a Correspondance de Hongrie szerkesztője a „problémás” cigányokat Szomáliába küldené abból a megfontolásból, hogy ott hasonló bőrszínnel és szokásokkal bíró emberek élnek, így az újonnan érkezettek nem éreznék magukat alsóbb rendűeknek (Pomogyi, 1995: 80). A száműzöttek így voltaképpen jól járnak, hiszen egy számukra sokkal élhetőbb és minden bizonnyal örömtelibb országban települhetnek le. A legszélsőségesebb felvetés egyik megfogalmazója Porzsolt Kálmán, a Pesti Hirlap újságírója. Szerinte a cigányokat egyszerűen ki kell irtani, mert – véli a szerző – a civilizációban elkerülhetetlen az életképtelen (civilizálódásra nem hajló) emberfajok megsemmisítése (Pomogyi, 1995: 84). A századfordulón még inkább zavarosnak, légből kapottnak tartott ötletekből hamarosan gyakorlat lett, Porzsolt felvetésében a néhány évtizeddel későbbi roma holocaust körvonalazódik.

A szélsőséges és kirekesztő megoldások mellett elenyésző azoknak a száma, akik védelmükbe vették a cigányokat. Mégis hangsúlyozni szeretném, hogy a fenti vélemények mellett ezek bírálata is napvilágot látott a korabeli sajtóban. A toleráns nézeteket hangoztatók határozottan elutasítják a radikális és kegyetlen elképzeléseket. Nem különösebben meglepő, hogy a legélesebb kritika az államhatalmat és a polgári társadalmat folyamatosan ostromozó Népszava hasábjain jelent meg. Az újság egy platformra állítja a cigányokat és a szocialistákat, mindkét csoportot a fennálló hatalom áldozatának tekinti. Míg a valódi gonosztevők büntetlenül, szabadon garázdálkodhatnak, a cigányokat és a baloldaliakat üldözi a csendőrség. A Népszava szerint a cigányhajsza indokolatlan, a közbiztonságon kellene javítani. Ez a csendőrség feladata volna, de képtelen eleget tenni a kötelességének, mert mással foglalkozik, mint amivel kellene: „A belügyminisztérium évek óta a szocialistaüldözésre tanítja a csendőrséget.”⁵⁶ A lap heves kirohanást intéz a szervezet ellen, amely egyaránt rettegésben tartja a tisztességes cigányokat és a szocialistákat. Kritikája azonban nemcsak a csendőrségre, hanem a cigánykérdés megoldására tett javaslatok egyes szerzőire is kiterjed. Kiemelten foglalkozik például Molnár Lajos és Taposi Márton tervezetével, s ez utóbbit elfogathatatlanak és embertelennek tartja. A Népszava nem az egyetlen sajtóorgánus, amely szembeszáll a cigányellenes nézetekkel.

Éppen a rendfenntartók újságja, a Rendőri Lapok tiltakozik a „félmeztelen dúvadakat irtó háború”⁵⁷ felvetése ellen. Tarthatatlannak véli a helyzetet, hiszen Dános után az emberek minden cigányban gyilkost látnak. A szerző figyelmeztet: ha a vándorcigányokat meg sem próbálja befogadni a többségi társadalom, akkor a kirekesztettségéből fakadó viselkedésükért nemcsak ők, hanem azok is felelősek, akik megbélyegzik és elutasítják őket.⁵⁸ Ez fontos szempont, mert a cikkíró nem kizárólagosan a cigányokat tartja minden baj forrásának, hanem felismeri, hogy ennél sokkal összetettebb a helyzet, amelynek kialakulásában és megoldatlanságában a magyar társadalom is vétkes. A feszültségterhes együttélés tehát társadalmi probléma, amelyben nem lehet bűnbakká tenni a cigányokat. A vándorcigányok részei a magyar társadalomnak, munkatáborokba történő elkülönítésük nem elfogadható.⁵⁹

A különböző megoldási javaslatok és az azok mentén fellángolt vita áttekintése után térjünk vissza a bűntényhez! A gyilkosság után az egész országban „kakastollások űzik, kergetik, fogdossák a remegő fekete népet”⁶⁰ – tudósít a Rendőri Lapok –, de egyelőre eredménytelenül. A sajtó élesen bírálja a csendőrséget, és emellett önjelölt nyomozóvá lép elő. Ha rövid időre is, de kétségek támadnak, hogy valóban cigányok voltak-e a tettesek. A bulvársajtó, különösen A Nap adott hangot efféle kételyeknek, nem talált ugyanis magyarázatot a csárda felgyújtására. A tüzet hamar észrevették, és kevés idő maradt a menekülésre. A cigány ennél ravaszabb – véli a lap.⁶¹ A többször idézett Endrődy-féle útmutató szerint nem érdemes logikát keresni a cigányok tetteiben, fejükben ész helyett inkább állatias ravaszság lapul (Endrődy, 1897: 177). A cigány elkövetők ellen szól az az érv, hogy a kocsmáros biztosan nem bocsátott volna be egy cigányokból álló bandát éjnek idején a csárdájába. Az is

köztudomású, hogy „a cigányok isznak üvegből, vederből, kancsóból, de pohárból soha”.⁶²

Kik tehát a bűnösök? A sajtónak természetesen van ötlete a rejtély megoldására: nyilván balgó-hévízi kapás parasztok az elkövetők, akik egyben dohánycsempészek, s akiket Szarvas István már egyszer feljelentett. A négy kapás ezért bosszút állt, a cigányok pedig már csak a gyilkosság után üresen álló csárdát rabolták ki.⁶³ Különös érvelés! A hipotézis tehát az, hogy Szarvas István utolsó vendégei biztos nem cigányok voltak, hiszen tőlük félt, és a cigány egyébként sem iszik pohárból, ezért inkább a négy dohánycsempészt, halálos ellenségeit, akiket egyszer már fel is jelentett, engedte be gyanútlanul e kései órán. A Szarvas család kiirtása és Tabányi Pál kocsis meggyilkolása után a dohánycsempészek elmenekültek, ám ekkor érkeztek meg a vándorcigányok, akik kirabolták a csárdát (ha már a csempészek ezt elmulasztották). Mindezek után távoztak, és valakik (a dohánycsempészek vagy bárki más), de biztos, hogy nem a cigányok (hiszen ez nem rájuk vall) később felgyújtották a csárdát. Valószínűleg érezték a lap szerkesztői, hogy ezt az eszmefuttatást senki sem fogja komolyan venni, így még ugyanabban a cikkben hozzáfűzik: „Az embertelen gáztettnek nem csupán cigányok az elkövetői. A fekete népszerűség csak eszköze volt a négy dohánytermelőnek, akik ekképpen értelmi szerzői a gyilkosságnak.”⁶⁴ Tehát ha esetleg mégis kiderülne, hogy cigányok voltak a gyilkosok, akkor sem lehettek ötletgazdák, hiszen ahhoz ész kell. Azaz a csempészek a felbujtók, a csupán cigányok végrehajtották a dohánytermesztők ördögi tervét.

Persze, lehetséges, hogy mégsem a dohánycsempészek keze van a dologban. Ez esetben nyilván Szarvas Teréz vőlegénye a tettes, aki látszólag a menyasszonya elvesztése feletti bánatában menekült el a világ elől, s akire senki nem gyanakszik. De van más jelölt is. Ha nem a vőlegény, akkor Szarvas Teréz kikoszorózott kérője követhette el a rémséges mézszárlást, akit féltékenységből fakadó bosszúvágy motivált.⁶⁵ Azt is mondhatjuk, hogy a gyanúsított hiányában egy helyben topogó csendőrséget – merész felvetéseivel – folyamatosan kisegítette a bulvársajtó. A mai gyakorlathoz hasonlóan a bulvárlapok olvasótáborának kíváncsiságát és szenzációéhségét ki kellett elégíteni, s ha a hatóság nem szolgált érdekes tippekkel, megtette ezt helyette a leleményes újságíró.

Értelemszerűen semmiféle bizonyíték nem volt – az egyébként nem létező – a dohánycsempészek, a vőlegény és a kikoszorózott kérő ellen, de arra tökéletesen alkalmasnak bizonyultak az efféle fantazmagóriák, hogy az olvasókat lázban tartsák velük. A Dános-ügy – egyebek mellett a rémhíreknek köszönhetően – széles körben ismertté vált. Egyre többekhez jutott el az eset híre, s a nyomozás eredménytelensége csak olaj volt az elégedetlenkedők által gyújtott tűzre. Újabb és újabb teóriák születtek, minden alapot nélkülöző vádaskodások jelentek meg a sajtóban.

Később A Nap egy másik száma mégis azt állítja: cigányok a tettesek.⁶⁶ A csendőrök a dánosi rablógyilkosság feltételezett elkövetőinek egy részét már korábban Kecskeméten, másokat Hajdúhadház környékén elfogták. Az utóbbi helyen Fogarassy Gyula csendőrtiszt még tűzpárbajt is vívott a később hírhedtté vált Kolompár Balog Tutával.⁶⁷ Mégis, sem az elfogás, sem Tuta – később visszavont – beismerő vallomása nem oszlatta el a kétségeket. Ebben az időben tömegesen fogták el a cigányokat és kényszerítették őket vallomástételre. A csendőrség módszerei közismertek voltak. Egy beismerő vallomást, amelyet nagy valószínűséggel veréssel, éheztetéssel, szomjaztatással vagy valamilyen egyéb kínzással csikartak ki, senki sem vett komolyan.

A csendőrök szerint három – a Sztojka, a Lakatos és a Kolompár – család vett részt a mézszárlásban. A Kolompár névre hallgatók amúgy is hírhedtek, „ők követték el ugyanis egy év leforgása alatt a selypi, monori és bényesi rablógyilkosságot”.⁶⁸ A cigánynevekről Endrődy Géza is megemlékezett könyvében. Endrődy hangsúlyozza, hogy egy vidéken általában egyféle névvel lehet találkozni (ugyanazon törzsi név), de a Kolompár az egész országban elterjedt (Endrődy, 1897: 188). Nyomozati szempontból viszont komoly problémával kellett szembenézniük a hatóságoknak. A cigányok ugyan rendelkeztek valamiféle hivatalos vagy „hatósági névvel”, de egymás közt gyakran másképpen szólították egymást (Endrődy, 1897: 187). Ez a korabeli sajtóban is jól észrevehető, hiszen ugyanazt a személyt időnként három különböző néven emlegették. Így például az emberek által csak Kolompár Balog Tutának (vagy Tutinak) ismert, a dánosi rablógyilkosság főkolomposának kikiáltott cigányt Kolompár Lajosnak és Kolompár Józsefnek is nevezték. A gyanúsítottak szándékosan más nevet diktáltak be a kihallgatáson. Ezt könnyedén megtehették, hiszen hivatalos irataik nem voltak, s a valódi nevüket legfeljebb a társai ismerték.

Kolompár Balog Tuta beismerő vallomásában azt állította, hogy a „dánosi kocsmában történt gyilkosságot nyolcan követtük el. Éjjel fél tizenegy órakor mentünk be az ivóba és egy óra múlva már be is volt fejezve az egész dolog.”⁶⁹ Vallomását Tuta hamarosan visszavonta, mondván, hogy kínzással erőszakolták ki belőle az elmondottakat. Felháborodik, amikor a dánosi mézszárlással meggyanúsítják. Azt állítja, hogy még sohasem volt fegyver a kezében.⁷⁰ Ez utóbbi kijelentése nem igaz, mert bizonyíthatóan ő volt az, aki a hajdúhadházi üldözésben többször is rálőtt az őt követő csendőrré.

Úgy tűnik, a vallatás során a csendőrség nem válogatott az eszközökben. Hogyan vélekedett erről a korabeli sajtó? A Nap szerint „éheztetik, szomjaztatják őket, azon felül ütik-verik ököllel, kutyakorbáccsal vagy puskatussal, hogy testük tele van vérző sebekkel”.⁷¹ A Népszava tudósítója a cigányok arcán kínzás nyomait véli felfedezni.⁷² A Rendőri Lapok a csendőrség elleni támadásokat igazságtalannak tartja. Mindenkinek meg kell értenie – érvel a cikk írója –, hogy a vándorcigányokkal nem lehet kesztyűs kézzel bánni, és nem lehet úgy kezelni őket, mint a kifinomultabb bűnözőket, például a nagyvárosi sikkasztót.⁷³ A lap tehát nem tagadja a túlkapásokat, de arra hivatkozik, hogy a csendőrök állandó életveszélynek vannak kitéve, ha vándorcigányokkal akad dolguk. A Népszavának később „hivatalosan elismerik, hogy két csendőr valóban kegyetlenkedett, csupán azt teszik hozzá, hogy mindkettő ittas volt” – a szerző kommentárjában még azt is megjegyzi, hogy a beszámíthatatlan csendőrök a proletárokkal is durván bánnak.⁷⁴ A dánosi-ügy felgöngyölítésekor a verésen kívül egyéb módszereket is bevetettek. Maguk a csendőrök dicsekedtek azzal, hogy a kihallgatások során sós heringgel kínálták a cigányokat, vizet azonban csak akkor kaptak, ha bevallották a rablógyilkosságot.⁷⁵

A korban nyílt titoknak számított, hogy a csendőrök a cigányokkal szemben kényszervallatást alkalmaznak, bár az is köztudomású volt, hogy nem csak cigányok voltak az áldozatai az effajta törvénytelen eljárásnak. A cigányok esetében azonban súlyosbította a helyzetet a kulturális különbség. A bürokratizálódó állam képviselőjében fellépő csendőrök számára különösen irritáló volt a cigányok „megfoghatatlansága”, személyazonosságuk titokzatossága, ami a sajátos, állandóan változó névhasználatból és a dokumentumok hiányából fakadt. A cigányok a vallatás során olyan taktikát alkalmaztak, amivel feldühítették a kihallgatást végző csendőröket: a kérdésekre kérdésekkel feleltek. Tutával is ez történt, bár a nehezen kicsikart vallomást a vádlott végül visszavonta.

Tuta vallomásának visszavonása után egy 15 éves lány, Lakatos Róza Lina került előtérbe: ő lett az eset koronatanúja. Elmondta, hogy a gyilkosság után a cigányok egy erdőben találkoztak, ahol ő maga is jelen volt, és kihallgatta, mit beszélnek a férfiak. Vallomása szerint Tuta gyújtotta fel a csárdát és kétszer rálőtt Tabányi Pálra. A kocsisal együtt ittak a csárdában, majd „Tuta lekapta a puskát a falról és rálőtt. A kocsis elszaladt a szobába, ahol Tuta legyilkolta fejszével.”⁷⁶ Ezután Szarvas Terézzel is végzett. A Budapesti Hirlap tudósítása némileg részletesebb: „Azt is mondták, hogy Kolompár Jóska tett három lövést a csárdás puskájából. Kettő a csárdást érte, egy meg a kocsis, Lakatos-Balogh Jóska szúrta meg a leányt, de igazából Kolompár Jóska végzett vele. Kolompár Jóska gyújtotta fel a csárdát.”⁷⁷ A források tehát egybehangzóan állítják, hogy először Tabányival, majd Szarvas Istvánnal végeztek. Lakatos Róza másnapi, részletesebb vallomásából kiderül, hogy a kocsis meggyilkolása után Tuta és Lakatos János⁷⁸ betörték Szarvas szobájába, megerőszakolták Szarvas Terézt, és az apja lemészárlását követően őt is megölték. Szarvas feleségét két cigányasszony fojtotta meg.⁷⁹ Csak később látott napvilágot az a feltevés, amely szerint Tuta unokatestvére, Balog Mari⁸⁰ (akinél Szarvas revolverét is megtalálták) vágta volna el Szarvas Teréz torkát.⁸¹

Kezdetben – a Népszava kivételével – a jelentős újságok hitelt adtak Lakatos Róza vallomásának. A Nap a lány személyének jelentőségét – és ezáltal szavai hitelességét – azzal is növelte, hogy elhintette a feltevést: valójában nem is cigány az, aki a perdöntő vallomást tette. „Ez a kis leány különben azt a benyomást teszi, mintha nem is cigány szülőktől származnék. Az arca egyáltalán nem cigánytípus, a haja szőke és sokan azt hiszik, hogy rablott gyermek” – írja a lap.⁸² A regényes fordulat beépítése a történetbe tipikus bulvársajtós fogás, s mint ilyen, teljesen valószínűtlen. Lakatos Róza (lásd a 2. képet) minden bizonnyal cigány származású volt.

2. ábra Balra Lakatos Róza Lina, a koronatanú. Jobbra és középen csendőrök a jellegzetes kakastollas egyenruhájukban (korabeli fénykép), Vasárnapi Újság 54. (1907) 31. 627. p.

Az idő múlásával vallomásának értéke a sajtó szemében egyre csökkent, de nem a származása miatt, hanem azért, ahogyan a kihallgatások során bántak vele: „valósággal becézgetik a csendőrök”.⁸³ A Népszava kezdetben azt gyanítja, hogy őt is kínozzák, és egy gyermek nyilván sokkal hamarabb megtörik az éhség és az ütések súlya alatt, mint egy felnőtt. Később azonban a lap is inkább a bulvársajtó álláspontjára helyezkedik, amely úgy véli, hogy a csendőrök szívesen hallgatják a meséjét, mivel „a kis cigányleány csodálatosan élénk fantáziával beszél a rablógyilkosságról, egyre több izgató részletet tud róla mondani, de amellett folytonosan ellentmondásokba keveredik”.⁸⁴ S nemcsak az a különös, amit mond, de az is, ahogyan mondja: „arckifejezése olyan különös volt, mint az alvajáróé”.⁸⁵

Mindezek ellenére Lakatos Róza, valamint más, szintén fiatalos tanúk vallomása,⁸⁶ illetve a Szarvas rokonai által felismert tárgyi bizonyítékok (óra, ékszerek, ruhák, revolver) és a csárdában talált, vélhetően a cigányok által otthagytott kendő és fülbevaló, végül egy pohár, rajta Sztojka Parnó ujjlenyomatával, elegendőnek bizonyultak ahhoz, hogy 14 embert bíróság elé állítsanak. Néhány gyanúsítottat ráadásul nemcsak a dånosi mérsárlásért, hanem korábbi bñncselekmények, egy rablás⁸⁷ és egy rablógyilkosság⁸⁸ elkövetéséért is vád alá helyeztek.

A vádlottakról sajnos nagyon kevés információnk van. A nevük, vagy inkább a nevük egy változata ismert, mert sok esetben a sajtó bizonytalan abban, hogy hívják őket valójában. 1908-ban mindenesetre Lakatos János Parnó,⁸⁹ Lakatos Lajos Dolár,⁹⁰ Sztojka Bajka, Balog Tuta, Lakatos János Kuna, Német Vrana,⁹¹ Surányi Ignác, Surányi Márton, Kolompár Zelfi, Lakatos Dola, Kolompár Buer, Surányi Julcsa,⁹² Lakatos Mari és Lakatos Róza állt bíróság elé a dånosi rablógyilkosságban való részvétel vádjával. Vélhetően a keresztnevek szokatlansága is közrejátszott abban, hogy többféleképpen emlegetik őket. A Kis Újság még e „különös” nevek eredetét is megkísérelte kikutatni. Eszerint a Vrana varjút, a Sztojka állót, a Kuna menyétet, a Parno pedig gőzölgőt (cigányul fehérét) jelent, és mindegyikük tót eredetre utal – állítja a lap.⁹³

A legtöbbet természetesen a „cigány Don Juannal”,⁹⁴ Kolompár Balog Tutával (lásd a 3. képet) foglalkoztak, aki „népszerűbb ma, mint akármilyen primadonna”.⁹⁵ Az őt elfogó csendőrtiszt szerint „ideálisan szép férfi ez és alig tizenhét esztendő suhanc. Testalkatára nézve valóságos atléta, fejét sűrű hullámos haja fõdi, a szeme nagy és csillog, hogy Párizs legszebb kokottja is megirigyelhetné érte.”⁹⁶ A Népszava úgy véli: „affajta sihedernek látszik, aki sok vizet nem igen tud zavarni”.⁹⁷ Máshol viszont azt olvashatjuk, hogy „a cigányok vad, kellemetlen hülyének tartották, azért nevezték el gúnynevének Tutának”.⁹⁸ A keresztlevele szerint a tárgyalás idején 24 éves volt, ám ügyvédje is hangsúlyozta, hogy a születési adatok nem megbízhatóak,⁹⁹ és az orvosok sem tudtak egyetértésre jutni arról, hogy a gyilkosság idején betöltötte-e a huszadik életévét.¹⁰⁰ Ezen kívül csak annyit tudunk az életéről, hogy apja a debreceni börtönben halt meg, és lopás vádjával korábban már őt is keresték a csendőrök.¹⁰¹

3. ábra Középen Balog Tuta, a dánosi rablógyilkosság fővádlottja. Tuta jobbján (vele összebilincselve) a cigányok kézre kerítésében segítő cigánykém. Vasárnapi Újság 54. (1907) 31. 627. p.

A többi vádlott esetében kiderült, hogy Lakatos János (Sztojka Parnó), Lajos (Sztojka Dolár) és Kuna testvérek,¹⁰² valamint hogy Parnó 43, Dolár pedig 27 éves.¹⁰³ Lakatos Kunáról¹⁰⁴ a tárgyalás folyamán megemlítik, hogy ő az egyedüli, aki napszámba járt és dolgozott.¹⁰⁵ A Pesti Napló tudósítója feltűnőnek találja Lakatos Kuna szőke hajszínét, és a korábban már alkalmazott logikát követve megpendíti, hogy esetleg talált gyermekről van szó.¹⁰⁶ Trokár Marcsáról azt is megírják, hogy „ez volt a lehangosabb a tárgyalás során”,¹⁰⁷ az öreg Surányi Márton pedig nem először jutott csendőrkézre, hiszen „már háromszor ült a pestvidéki ügyészség fogházában”.¹⁰⁸

Végezetül Sztojka Bajkáról (Lakatos János) áll rendelkezésünkre néhány adat. A Népszava szerint „20–21 éves¹⁰⁹ nagy szemű legény ez a Lakatos; valamennyi között a legértelmesebbnek látszó”.¹¹⁰ A cigányok szerint Bajka „bátor, eszes és pénzes legény. El van terjedve a cigányok körében, hogy ez a vérengző cigányhős, aki már több ízben megszökött a csendőrök elől.”¹¹¹ A Pesti Napló azt állítja, hogy „nemes szeme” és „előkelő arcmetszése” a hölgyek körében is igen népszerűvé tette.¹¹²

A tárgyalás során a már előbb említett tárgyi bizonyítékokon kívül Gaál Ernő, a pestvidéki törvényszék ügyésze elsősorban a gyerekek: Lakatos Róza, Lakatos Murzsa, Lakatos Pista Jutina és Kolompár Lakatos Jancsi vallomására támaszkodott. Vallomásukat természetesen már a tárgyalás kezdetén sokan aggályosnak vélték. Egyesek úgy gondolták, hogy egy 10–15 éves gyermeknek nincs kellő rálátása az ügyre, mások azzal érveltek, hogy a csendőrök hamis vallomást csikartak ki belőlük. Akadtak olyanok is (például a védőügyvédek), akik azt kifogásolták, hogy a gyerekek saját rokonaik ellen vallanak, ami ellentétes a tízparancsolattal.¹¹³ Minden kétely ellenére ezek a vallomások mégis döntő fontosságúaknak bizonyultak a per kimenetele szempontjából.

A tárgyalás eseményeit minden jelentősebb napilap folyamatosan nyomon követte, napról napra tudósítottak a fejleményekről. A legrészletesebb forrás a Népszava, amely tekintélyes terjedelemben foglalkozik a per minden egyes napjával.¹¹⁴ A gyerekek vallomásából nem csupán a dánosi mézszárlás általuk elbeszélte verziója válik ismertté, de számos részletet megtudhatunk a cigányok mindennapjairól is. Lakatos Murzsa, aki –vallomása szerint – a csárda előtt állt őrt, elmondta, hogy télen kártyavetésből, koldulásból és lopásból éltek, és nyers kukoricacsövet ettek. Gyónon – ahol később rablást követtek el – uborkát loptak. A rablás után Dános felé menekültek.¹¹⁵

A dánosi csárda kifosztásának ötlete ekkor merült felt. Murzsa szerint „ha a Trokár Marcsa nem lett volna, akkor az a baj nem történt volna meg”, hiszen ő mondta, hogy a csárdában sok pénz van, és rabolják ki.¹¹⁶ A 13 éves Lakatos Pista Jutina (Tuta testvére) szintén azt állítja, hogy Trokár Marcsa biztatta az embereket: „Harminc ember volt a keze alatt és mindig rabolni küldte őket.”¹¹⁷ Kolompár Lakatos Jancsi (Sztojka Parnó fia) ugyanezt vallja.¹¹⁸ Murzsa azt mondja a tárgyaláson, hogy Tuta „kérte a pénzt a kocsmárostól. A csárdát felgyújtotta, a Tabányiba beelölt és a csárdást pofozta. A leányon ő, a Bajka és a Kuna tettek erőszakot.”¹¹⁹ Ezután Murzsa vallomása alapján Trokár Marcsa elvágta Szarvas Teréz torkát,¹²⁰ így Parnó már nem tudta őt megerősíteni,¹²¹ viszont a csárda kifosztása után Parnó, Tuta, Kuna és Sztojka Dolár négy sarkánál felgyújtották a tetőt.¹²²

A védőügyvéd felhívja a figyelmet, hogy gyanúsán sok az egyezés a három fiú vallomásában. Mindhárman ugyanúgy adják elő a történeteket, holott az eseményeknél csak Murzsa volt jelen. Trokár Marcsát egyikük sem kedveli, egybehangzóan vallják, hogy ő volt a felbujtó, ráadásul a szembesítések során Kolompár Lakatos Jancsi nem meri megismételni vallomását apja, Parno előtt. „Okom van azt hinni, hogy ezt a három kis fiút ugyanegy személy tanította ki” – mondja az ügyvéd.¹²³

Az, hogy az ügyvédnek igaza volt-e, valószínűleg örök rejtély marad. Az viszont a közönség számára nyilvánvalónak tűnt, hogy a tárgyi bizonyítékok és az idézett vallomások alapján az elkövetőket fel fogják akasztani. A legfőbb kérdés a vádlottak életkora volt, mert ez döntően befolyásolhatta az ítéletet. Török Aurél antropológus szerint a gyilkosság idején már betöltötték huszadik életévüket.¹²⁴ Mások – például Madzsar József fogorvos – úgy vélték, hogy néhányan közülük, s éppen a legsúlyosabb bűncselekmények feltételezett elkövetői (Tuta, Bajka, Kuna és Trokár Marcsa) fiatalabbak, így kétségbe vonható, hogy a kérdéses időpontban már valóban nagykorúak voltak.¹²⁵

Az eset megítélése nem volt egyszerű. Az esküdtek egy nap alatt nem is tudtak dűlőre jutni az ügyben, a sajtó szerint éjszakára ágyat kaptak, hogy másnap folytathassák a munkát.¹²⁶ A közönség soraiban ülők többsége bizonyára meg volt győződve arról, hogy a valódi tetteseket kerítették kézre. A bíróságtól szigorú ítéletet vártak. Erre utal egy fenyegető levél: „Az elnök egy Jolán aláírással ellátott fenyegető levelet mutatott, melyet tegnap kapott, s melyben azzal fenyegetik, hogy a törvényszék és az esküdtszék minden tagját vitriollal leöntik, ha a vádlottakat föl nem akasztják.”¹²⁷ A közhangulat ellenére Gaál Ernő ügyész a fővádlottak: Balog Tuta, Sztojka Bajka és Lakatos Kuna esetében a bíróság méltányosságát kérte, arra hivatkozva, hogy a gyilkosság elkövetésekor feltehetően még nem töltötték be huszadik életévüket.¹²⁸

Az ítélet kihirdetése előtt a sajtó mégis bizonyosnak tekintette a legfőbb bűnösök kivégzését. Ebben a szellemben született a büntényt elregező ponyva:

„Azt hirdették az újságok Pest-Budán,
Akasztás lesz a törvényszék udvarán;
Bitófát majd nem is egyet csinálnak,
Hanem hatot, a hat főbűnös cigányok.”¹²⁹

Az újságok politikai pártállásuktól függően foglaltak állást a kiszabandó büntetésről. A Budapesti Hírlap példás szigorúságot követelt, míg a Népszava munkatársát megdöbbenette „az az állatias üvöltés, amely előre üdvözlí és követeli a hivatalos gyilkolást”.¹³⁰ Meglepő módon azonban az akasztás elmaradt. A Népszava szerint ebben személyes ok is közrejátszott, nevezetesen a bíró kora: „Rónay Kamill kijelentette, hogy ő halálos ítéletet nem hirdet ki, mert ő már öreg ember.”¹³¹ Másutt azt olvashatjuk, hogy a bíró „figyelembe vette a kóbor cigányok erkölcsi vakságát, műveletlenségét és azt a megvetettséget, amelyből oly bőségesen jut ki ennek a kulturálatlan fajnak”.¹³² Az esetről költött népdal lakonikus megfogalmazása szerint:

„Bár halálra egy sem lett ítélve
Tekintettel, hogy Faraó népe”¹³³

A sajtó arra is felhívja a figyelmet, hogy csak közvetett bizonyítékok szólnak a cigányok ellen, a döntéshozók tekintettel voltak a vádlottak bizonytalan életkorára, és arra sem derült fény, hogy ki milyen szerepet játszott a mérsárlásban. Mindezek után lássuk az ítéletet – ismét a korabeli ponyvát idézve:

„Három cigány kap örökös fogságot,
A többi még lát napvilágot,
Trokár Maris meg azután két Sztojka
Mindeniknek örök fogság a sorsa.

Sztojka Bajka kap tizenöt esztendő,
Balog Tuta se mond addig jövendő;
Hogy ne legyen a soruk tán hiányos,
Ott lesz velök Kuna, Lakatos János.

Nyolc év jutott, ép Surányi Mártonnak,
Hat év pedig Ignácnak mint rokonnak;
Két Surányi kap három és öt évet,
Két Lakatos négy, öt évről beszélget.

Két Kolompár meg egy Surányi Julcsa,
Szabadságra mennek mind egy év múlva,
Tíz hónap jut majd Lakatos Marisnak,
Egy meg érzi magát rögtön szabadnak.”¹³⁴

Eszerint Sztojka Parno, Dolár, és Trokár Marcsa életfogytig tartó börtönbüntetésre ítéltetett. A főbűnösnek kikiáltott Balog Tuta, valamint Sztojka Bajka és Lakatos Kuna 15 év fegyházbüntetéssel „úsza meg” az esetet. Az ítélet – amint az várható volt – erőteljesen megosztotta a közvéleményt.

„Uramfia csak így szól az ítélet
Hej pediglen többet vártak a népek;
Szemet szemért, fogat fogért kell adni!
Meg kellett vón' öt-hat cigánynak halni.”¹³⁵

A jelentős napilapok többsége megjegyzi, hogy a budapesti és a vidéki közvélemény általános megdöbbenéssel fogadta Rónay Kamill meglehetősen enyhe ítéletét. Ugyanakkor a Népszava és a vezető bulvárlapok (Kis Újság, A Nap) üdvözölték a bíró döntését. Liberális álláspontra helyezkedve elítélték a halálbüntetést, mert – amint hangsúlyozták – nincs elriasztó hatása, ráadásul a bíró tévedhet.¹³⁶ Az sem mellékes, hogy „a végrehajtott halálos ítélet többé jóvá nem tehető. És inkább meneküljön tíz bűnös az akasztófától, mintsem egy ártatlan jusson tévedésből oda.”¹³⁷ A Nap szerint „az ítéletet, amely általános meglegedettséget keltett, a modern büntető igazságszolgáltatás humánus szelleme lengi át”.¹³⁸

Az „általános meglegedettség” nyilvánvalóan túlzás. Más sajtóorgánumok alapján úgy tűnik, hogy az olvasók döntő többsége biztos volt a halálos ítéletben, egyet is értett vele, így a pert követően inkább csalódottságot, mintsem elégedettséget érzett. A tárgyalás után kiadott ponyva szerint a cigányok:

„Kioltották az életét egy családnak,
Többé nem lesz párja az ily csúf halálnak,
Most ő nekik mégis marad az élet,
Zúgolódnak most e miatt a népek”.¹³⁹

A Budapesti Hírlap – a korszakban közkeletű lombrosói tanokat felvillantva – emberszámba sem veszi a dánosi cigányokat: „Ezek a dánosi cigányok – meg a fajtájuk – a fejlődés során valamiképp visszamaradtak s ma egy középfajt alkotnak az ember és állat között.”¹⁴⁰ Az ítélet felháborítja a lapot, hiszen „ki tudhatja, hogy falun, pusztán vagy az országúton mikor tör rá a Balog Tuták és Trokár Marcsák vérengző hordája?”¹⁴¹ A dánosi csárda új bérlője is indulatosan nyilatkozott: „Megfojtok minden cigányt, ha kezem közé kerül.”¹⁴²

Az ítélet sokakat jobban felháborított, mint maga a rablógyilkosság. Ráadásul a bíró döntése olaj volt a tűzre, mert újra fellángolt a gyűlölködés. A cigányokat továbbra is a tolvajokkal vagy éppen a gyilkosokkal azonosították, akiket ráadásul már a törvény is véd:

„Tetszik ez most minden kóbor cigánynak,

Bátrabban áll be ezután zshiványnak;
Rabló, gyilkos, több lesz minden bokorba'
Több is talán, mint az erdón a gomba.

Ne menj pajtás már ezután nagy útra,
Se a szomszéd, se a saját faludba,
Fordítsd rá a szob'ajtódnak a kulcsát,
Éjjel nappal tartsd kezvedbe a puskát!"¹⁴³

A Budapesti Hírlap szintén aggályosnak tartja a bíróság eljárását. Hangsúlyozza, hogy a cigánykérdés megoldásához „a törvényhozó és végrehajtó hatalom vállvetett erőfeszítéseire lesz szükség, hogy az így kitört nyavalyát ne csak szimptomatikus kezeléssel enyhítsék, hanem gyökerestől kipusztítsák a nemzet szervezetéből”.¹⁴⁴ Az újság itt két fontos dologra hívja fel olvasói figyelmét. Szembetűnő, hogy a cigányokkal szemben nem tartja elegendőnek a csendőrség fellépését, hiszen az csak „szimptomatikus kezelés”, ami nem oldja meg a problémát. A cikkíró az olvasó fantáziájára bízta, pontosan mit is ért azon, hogy a „nyavaját [...] gyökerestől kipusztítsák”, de a korábban idézett vélemények alapján ez akár szó szerint is értelmezhető felhívás. Valószínű azonban, hogy a lap inkább a probléma súlyosságára és a mielőbbi megoldás fontosságára utal. A Budapesti Hírlap által megfogalmazott második lényeges megállapítás szerint a cigánykérdést „a törvényhozó és végrehajtó hatalomnak” kell megszüntetni.

Az első világháborút megelőzően egyetlen kormány sem tett „vállvetett erőfeszítéseket” arra, hogy komolyan foglalkozzon a cigányok helyzetével. Ugyan már évtizedekkel korábban is a kormányzat napirendjén volt a kérdés, de hatékony intézkedésekre nem került sor. Inkább preventív jellegű, szociálpolitikai-szegényügyi javaslatokat fogalmaztak meg. Belügyminisztériumi rendeletben és törvényben (1879 XL. tc.) is tiltották például a csavargást, s ezzel a vándorcigányokat próbálták letelepedésre kényszeríteni. 1907-ben cigányügyi kormánybiztost neveztek ki, ám változást ez sem hozott. A Dános-eset után a Belügyminisztérium ismét napirendre tűzte a cigányság ügyét. Összeírást rendeltek el azzal a céllal, hogy megállapítsák az ország területén élő cigányok számát, felmérjék szociális helyzetüket, információkat gyűjtsenek az életmódjukról. A hatóságok azonban ismét akadályokba ütköztek. Azzal a problémával szembesültek, hogy a vándorcigányokról képtelenség pontos adatokat rögzíteni, ráadásul az összeírást követően sem történtek letelepítő intézkedések (Pomogyi, 1982: 34).

Meglepő, hogy míg a közvéleményt jócskán felkavarta, a parlamentben nem váltott ki különösebben nagy visszhangot a dánosi eset. Mindössze két képviselő, Ivánka Imre (egy interpellációban) és Bozóky Árpád kért szót az ügyben, utóbbi egy, a vándorcigányok letelepítését szorgalmazó törvénytervezetet is készített (Pomogyi, 1995: 61). Bozóky a cigányokat a törvény hatályaba lépését követő három hónapon belül „illetőségi helyük”¹⁴⁵ szerint telepítené le, és illegális elvándorlásukat egy év elzárással büntetné.¹⁴⁶ Ez azonban csak terv maradt, ilyen tartalmú törvény sosem született.

A letelepítéssel érdemben csak 1913-ban, Sándor József belügyminisztersége idején kezdtek el foglalkozni. Az 1916. május 17-i belügyminisztériumi rendelet megtiltja a kóborlást, és egyben meghatározza, ki a kóbor cigány: „Kóbor cigánynak kell tekinteni mindazt a cigányt, aki nem tudja igazolni, hogy rendes lakhelye van.”¹⁴⁷ A rendelet értelmében a kóborló cigányokat elő kell állítani, és miután nyilvántartásba vették őket, az előállítás helyén vagy egy kijelölt községben le kell őket telepíteni. A 18 és 55 év közötti férfiakat besorozzák a hadseregbe, a munkaképeseket pedig munkára kényszerítik.

Ennek alapján nyilvánvaló, hogy Sándor Józsefet elsősorban a háború készíthette cselekvésre. A hadseregnek emberekre volt szüksége, a cigány férfiak sorozása tehát kézenfekvő intézkedésnek tűnt. Az égető munkaerőhiány enyhítésére szintén alkalmasnak látszott az eljárás. Szökésüket megelőzendő a rendelet előírja, hogy a vándorcigányok lovait és kocsijukat el kell venni. Ha mégis megszöknek, büntetésül kényszermunkával és elzárással büntethetők.¹⁴⁸

A rendelet végrehajtása korántsem bizonyult egyszerűnek. A kormányzat nem rendelkezett pontos adatokkal a vándorcigányok számát és pillanatnyi tartózkodási helyét illetően, emellett nem volt elegendő ember a cigányok összegyűjtésére, letelepítésére, felügyeletére és ügyeik intézésére. Tekintettel az emberhiányra, a letelepítés eleve kudarcra volt ítélve, hiszen semmi sem tartotta vissza a vándorcigányokat attól, hogy a számukra kijelölt községeket elhagyják. Az ott lakók általában örültek is, ha a nem kívánatos szomszédok gyorsan továbbálltak. Sok helyen a letelepült cigányoktól próbáltak „megszabadulni”, és egy másik községbe toloncoltatni őket. A 15000/1916. BM rendelet tehát nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket. A cigányokkal kapcsolatos bajokat átörökítette egy új, területileg és a cigányok számát tekintve is sokkal kisebb Magyarországra.

* * *

A dánosi eset két nagyon fontos tanulsággal szolgál. Egyrészt megmutatja a korabeli magyar társadalom cigányokról alkotott képét. A nyomozás, az ügyről tudósító sajtó, valamint a gyilkosság kapcsán megfogalmazott reakciók alapján rekonstruálhatjuk, milyen előítéleteket, közhiedelmeket és - kevés kivételtől eltekintve - ellenséges indulatokat táplált a századforduló embere a cigányokkal szemben. A többség alacsonyabb rendű fajnak tekintette a cigányságot, amely genetikusan magában hordozza a bűn elkövetésére való hajlamot. A romákon kívül más gyanúsított nem is volt, kevéssel a gyilkosság felfedezése után ez a társadalom peremén élő csoport került a célkeresztbe. Dános után a kisebbség és a többségi társadalom viszonya tovább romlott, végletesen eldurvult. A megmérgezett kapcsolat javításával sem a nagypolitika, sem a sajtó nem foglalkozott érdemben, voltaképpen fel sem merült, hogy a megoldás felé vezető úton mind a két félnek lépéseket kell tennie. A véleménynyilvánítók többsége a kényszerterápiát (munkatáborok, dologházak, javítóintézetek), a modern társadalomba való erőszakos

beillesztést tartotta az egyetlen üdvözítő módszernek.

Ráadásul ez az egyetlen eset tökéletesen alkalmasnak bizonyult arra, hogy a (vándor)cigányságot kollektíven gyilkosnak bélyegezzék. A sajtó tovább erősítette a cigányokkal kapcsolatos negatív sztereotípiákat, amivel fokozta a cigányok és magyarok közötti feszültséget. Ugyanakkor eszközként használta a vándorcigányokat politikai nézetek propagálására és fontosnak tartott társadalmi problémák kifejtésére.

A Budapesti Hírlap a polgári társadalom nevében felháborodik azon, hogy nem végzik ki a vádlottakat.¹⁴⁹ Ezzel szemben a Népszava párhuzamot von a számkivetett cigányok és a szegény, üldözött proletárok között, mindezt abból a megfontolásból, hogy kritizálhassa a kormány és a csendőrség munkáját. A bulvárlapok hozzáállását pedig a „Kit érdekel? Folyjon a vér!” csatakiáltással lehetne a leginkább jellemezni. Balog Tuta, a fővádlott, a nyomozás alatt az ember és állat közti „középfaj” reprezentánsától elkezdve vérengző horda vezére, vörös proletár és Don Juan egyaránt volt, csak éppen vándorcigánynak nem nevezte senki.

A vándorcigányokról ugyanis gyakorlatilag semmit nem tudtak, és itt érkezünk el a dánosi eset általam vélt második fontos tanulságához. Dános után rá kellett döbbedni, hogy a kormányzat teljesen tájékozatlan állampolgárai egy csoportjáról. Nincs megbízható adata sem a cigányok számáról, sem a foglalkoztatottságukról, sem pedig szociális helyzetükről. A szembetűnő mértékű közöny mellett az információ hiánya volt az, ami meggátolta, hogy a kormány hatékonyan foglalkozzon a cigányok helyzetével. Az áldatlan állapotok orvoslása érdekében születtek a vándorcigányok összeszámlálását előíró belügyminisztériumi rendeletek, ám ezek sorra kudarcot vallottak.

A bürokratikus államhatalom ellenőrizhetetlen bűnözőket látott a vándorcigányokban, ezért rendelte el a kényszerletelepítéseket. Csak a legritkább esetben merült fel a különböző javaslatok és intézkedések között, hogy a letelepítésen túlmenően a cigányság szociális és gazdasági helyzetének javításával is foglalkozni kell. Pedig látható volt, hogy munkalehetőségek, iskolázás és (anyagi) támogatás nélkül a röghöz kötés csak elmélyíti a válságot. Ha elfogadjuk a korabeli nyomozás eredményét, amely szerint vándorcigányok voltak az elkövetők – bár a fent ismertetett eljárás elemzése alapján ez korántsem bizonyított –, akkor is nyilvánvaló, hogy a dánosi tragédia oka abban a kilátástalan élethelyzetben keresendő, amivel a társadalom peremén élők nap mint nap szembesültek. És itt nem kizárólag és nem elsősorban anyagi és szociális kérdéstről van szó, hanem arról, hogy a vándorcigányok a kormányzat számára egyszerűen nem léteztek.

Irodalom

A dánosi rablógyilkos cigányok ellen hozott ítélet (1908).

Czaga Viktória et al. (1995) *A fővárosi rendőrség története*. Budapest.

Endrődy Géza (1897) *A bűnügyi nyomozás kézikönyve*. Budapest.

Hídvégi Lajos (1990) *Pusztabokrok II. Albertirsa*.

Legújabb magyar népdalok (1908) A dánosi rablógyilkos cigányok elítélése dalszövegéből.

Mátay Mónika (2005) *Agycentizők a századfordulón. Budapesti Negyed*, tavasz-nyár, 199–236.

Pomogyi László (1982) *Cigánykérdés és rendezési kísérletek a dualistakori Magyarországon*. Budapest.

Pomogyi László (1995) *Cigánykérdés és cigányügyi igazgatás a polgári Magyarországon*. Budapest.

Lábjegyzetek

- 1 Elsőként természetesen a legközelebbi, tehát a monori és a ceglédi csendőrséget értesítették.
- 2 Ma Dánszentmiklós.
- 3 Ma Pusztavacs.
- 4 *A Nap*, 4. (1907) 173. 5.
- 5 Vö. *Budapesti Hírlap*, 27. (1907) 173. 13.
- 6 Vö. *A Nap*, 4. (1907) 173. 5. és uo. 174. 6.
- 7 *A Nap* 4. (1907) 173. 5.
- 8 Körülbelül 600–700 koronát vihettek el, vö. *A Nap*, 4. (1907) 174. 7.
- 9 *A Nap*, 4. (1907) 174. 6.
- 10 *Népszava*, 35. (1907) 173. 7.

11 *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 173. 13.

12 A fiú korábban javasolta apjának, hogy költözzön el a veszélyes, elhagyatott helyről, vö. *A Nap*, 4. (1907) 174. 7.

13 Ma Albertirsa.

14 *Népszava*, 35. (1907) 173. 8.

15 *A Nap*, 4. (1907) 174.

16 *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 174. 11.

17 Például *A Nap*, 4. (1907) 174. 6.

18 Vö. *A Nap*, 4. (1907) 174. 6. és *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 174. 11.

19 *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 174. 11.

20 *A Nap*, 4. (1907) 174. 7.

21 1907. július 20. (a gyilkosság másnapján).

22 *A Nap*, 4. (1907) 174. 7.

23 Uo.

24 *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 173. 13.

25 *A Nap*, 4. (1907) 173. 5.

26 *A Nap*, 4. (1907) 174. 6.

27 Nem tisztázott, hogy Tabányi együtt ivott-e az elkövetőkkel, vagy csak a mészárlás végére érkezett oda (ez utóbbi talán a valószínűbb).

28 *A Nap*, 4. (1907) 174. 7.

29 *A Nap*, 4. (1907) 173. 6.

30 *A Nap*, 4. (1907) 174. 7.

31 *Népszava*, 35. (1907) 175. 5.

32 *Rendészeti Közlöny*, 1878. 14. sz. (idézi Czaga et al., 1995: 488).

33 *Rendőri Lapok*, 14. (1907) 31. 250.

34 *A Nap*, 4. (1907) 175. 8.

35 *A Nap*, 4. (1907) 177. 6.

36 *Kis Ujság*, 21. (1907) 175. 2.

37 Vö. *Rendőri Lapok*, 14. (1907) 31. 250.

38 *A Nap*, 4. (1907) 174. 8.

39 *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 178. 1.

40 Valószínű, hogy a cigány anyanyelvűek közé nem cigány anyanyelvű cigányt is felvettek.

41 Az 1893-as összeírásból kiderül, hogy a különböző községek egyöntetűen a vándorcigányokat tartják a leginkább veszélyesnek (vö. Pomogyi, 1982: 19).

42 *A Nap*, 4. (1907) 176. 6.

43 *A Nap*, 4. (1907) 175. 8.

44 *Rendőri Lapok*, 14. (1907) 31. 251.

45

- 46 Vasárnapi Ujság, 54. (1907) 30. 601.
- 47 Vasárnapi Ujság, 54. (1907) 30. 601.
- 48 Rendőri Lapok, 14. (1907) 32. 254.
- 49 Uo.
- 50 Uo.
- 51 Népszava, 30. (1908) 111. 9.
- 52 Rendőri Lapok, 14. (1907) 32. 254.
- 53 Kis Ujság, 21. (1907) 174. 2.
- 54 Rendőri Lapok, 14. (1907) 33. 277.
- 55 Rendőri Lapok, 14. (1907) 33. 278.
- 56 Lásd a biológiai determinizmus és a lombroziánus eszmék hazai recepcióját egyebek mellett Mátay (2005).
- 57 Népszava, 35. (1907) 175. 5.
- 58 Rendőri Lapok, 14. (1907) 32. 253.
- 59 Rendőri Lapok, 14. (1907) 32. 254.
- 60 A cikkben tett javaslat – bár elhatárolódik a legszélsőségesebb eszközöktől – nem tér el radikálisan néhány fent ismertetett ötlettől: a cigánygyerekek állami gondozásba vételét veti fel.
- 61 Rendőri Lapok, 14. (1907) 32. 259.
- 62 Vö. A Nap, 4. (1907) 177. 5.
- 63 Uo.
- 64 Vö. A Nap, 4. (1907) 177. 5.
- 65 Uo.
- 66 A Nap, 4. (1907) 186. 7.
- 67 A Nap, 4. (1907) 178.
- 68 A Nap, 4. (1907) 176. 5.
- 69 A Nap, 4. (1907) 174. 7.
- 70 Budapesti Hirlap, 27. (1907) 177. 11.
- 71 A Nap, 4. (1907) 178. 7.
- 72 A Nap, 4. (1907) 178. 8.
- 73 Népszava, 35. (1907) 179. 6.
- 74 Rendőri Lapok, 14. (1907) 32. 259.
- 75 Népszava, 35. (1907) 181. 5.
- 76 Vö. A Nap, 4. (1907) 178. 6. és Népszava, 35. (1907) 178. 5.
- 77 A Nap, 4. (1907) 178. 6.
- 78 Budapesti Hirlap, 27. (1907) 178. 10.
- 79 Valószínűleg azonos a már korábban említett Lakatos-Balogh Jóskával. A későbbiekben a tárgyalás folyamán cigány nevén, Sztojka Bajkaként említik, vö. Népszava, 35. (1907) 179. 6.
- 80 A Nap, 4. (1907) 179. 8.

Valószínűleg azonos a később Német Vrana, illetve Trokár Marcsaként megnevezett nővel.

81

Vö. *A Nap*, 4. (1907) 182. 7. és *A Nap*, 4. (1907) 183. 8.

82

A Nap, 4. (1907) 179. 8. A 20. század elején még erősen élt az a közhiedelem, hogy a cigányok keresztény gyermekeket rabolnak. A bulvárlap tehát egy elterjedt előítéletre „játszott rá”. Endrődy is foglalkozik a kérdéssel, de határozottan elutasítja a feltevést. Véleménye szerint a gyereklopás csak szóbeszéd (lásd Endrődy, 1897: 199).

83

A Nap, 4. (1907) 179. 8.

84

Népszava, 35. (1907) 181. 5.

85

Népszava, 35. (1907) 181. 6.

86

A Nap szerint – és ezt vallomásukban a gyerekek is alátámasztják – Tuta lőtte le a kocsmárost, lásd *A Nap*, 4. (1907) 178. 8.

87

Gyónon Fabók Andrászt rabolták ki ismeretlenek. Fabókot és családtagjait súlyosan megsebesítették. Az áldozat felismerte támadóit a vádlottak között, vö. *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 175. 10.

88

A rablógyilkosság még 1907 áprilisában történt, amikor ismeretlen elkövetők kirabolták a községházát, és brutálisan meggyilkolták az ott éjszakázó Regdánszky Pál kishíró, vö. *Budapesti Hirlap*, 27. (1907) 175. 11.

89

Sztojka Parnó.

90

Vagy Sztojka Dolár (esetleg Dola).

91

Balog Mari, illetve Trokár Marcsa néven is sokszor említik.

92

Surányi Csoroszlya néven is említik.

93

Kis Ujság, 22. (1908) 128. 3.

94

Kis Ujság, 22. (1908) 129. 4.

95

Rendőri Lapok, 14. (1907) 32. 259.

96

A Nap, 4. (1907) 178. 7.

97

Népszava, 35. (1907) 180. 6.

98

Kis Ujság, 21. (1907) 191. 5.

99

Kis Ujság, 22. (1908) 128. 3.

100

Vö. *Népszava*, 30. (1908) 115. 9. és *Népszava*, 30. (1908) 116. 8.

101

Kis Ujság, 21. (1907) 177. 3.

102

Kis Ujság, 21. (1907) 191. 2.

103

Budapesti Hirlap, 28. (1908) 130. 13.

104

Vagy Lakatos János Kuna.

105

Népszava, 30. (1908) 124. 8.

106

Pesti Napló, 59. (1908) 112. 5.

107

Kis Ujság, 22. (1908) 128. 4.

108

Népszava, 29. (1907) 180. 6.

109

Az orvosok szerint 18–21 éves, vö. *Népszava*, 30. (1908) 115. 9.

110

Népszava, 29. (1907) 180. 6.

111

Kis Ujság, 21. (1907) 191. 5.

112

Pesti Napló, 59. (1908) 112. 5. Az arcképének nem sikerült a nyomára bukkanni.

113

„Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj azon a földön, amelyet az Úr, a te Istened ad tenéked!”
(ötödik parancsolat).

114

Elttekintve a lap politikai beállítottságától, a vallomásokat szó szerint közli.

115

Népszava, 30. (1908) 110. 9.

116

Uo.

117

Népszava, 30. (1908) 111. 9. p.

118

Uo.

119

Népszava, 30. (1908) 112. 12.

120

Népszava, 30. (1908) 110. 9.

121

Uo.

122

Uo.

123

Népszava, 30. (1908) 112. 12.

124

Népszava, 30. (1908) 115. 8.

125

Népszava, 30. (1908) 116. 8.

126

Népszava, 30. (1908) 126. 8.

127

Budapesti Hirlap, 28. (1908) 126. 15.

128

Budapesti Hirlap, 28. (1908) 128. 13.

129

A dánosi rablógyilkos cigányok ellen hozott ítélet. In *Legújabb magyar népdalok* (1908).

130

Népszava, 30. (1908) 127. 10.

131

Népszava, 30. (1908) 129. 9.

132

A Nap, 5. (1908) 131. 6.

133

A dánosi cigányok elítélve. In *Legújabb magyar népdalok* (1908).

134

A dánosi rablógyilkos cigányok ellen hozott ítélet (1908).

135

Uo.

136

Népszava, 30. (1908) 129. 9.

137

Kis Ujság, 22. (1908) 130. 2.

138

A Nap, 5. (1908) 131. 6.

139

A dánosi rablógyilkos cigányok ellen hozott ítélet (1908).

140

Budapesti Hirlap, 28. (1908) 130. 2.

141

Uo.

142

Kis Ujság, 22. (1908) 131. 3.

143

A dánosi rablógyilkos cigányok ellen hozott ítélet (1908).

144

Budapesti Hirlap, 27. (1907) 176. 1.

145

Azaz ott, ahol a törvény hatályba lépte előtt legalább egy évig tartózkodtak. Amennyiben ez nem állapítható meg, akkor a születési helyükön, ha ez sem állapítható meg, akkor megválaszthatják azt a helyet, ahol letelepülnek.

146

Vö. Pomogyi (1995: 72–73).

147

Idézi Pomogyi (1982: 35).

148 A rendelet részletes elemzését lásd Pomogyi (1995: 91-110).

149 *Budapesti Hirlap*, 28. (1908) 130. 2.

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

> [régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

> [korábbi pódiumbeszélgetések](#)

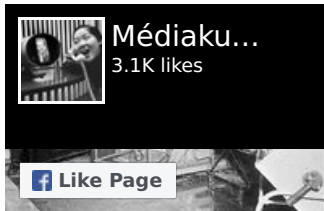
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Kisebbség

[Ligeti György:](#)

Kisebbségek és bevándorlók a médiában

A Kurt Lewin Alapítvány a közelmúltban olyan, négy országot érintő nemzetközi kutatást tervezett meg, koordinált és zárt le, amelynek célja a kisebbségek és a bevándorlók (a migránsok) médiaábrázolásának bemutatása, valamint különböző reprezentációinak összehasonlítása volt.

1. A kutatás célja

Milyen eredményeket ad egy olyan vizsgálat, amely kizárólag a média közléseit méri? Mit ad nekünk egy kutatás, amely nem tárja fel az egyirányú vagy majdnem egyirányú kommunikációs csatorna másik végpontján elhelyezkedő médiafogyasztó attitűdjeit, valamint ezen attitűdök és a vélt hatások közötti kapcsolatot? Egy ilyen vizsgálat legelsősorban magáról a médiumról szól. Arról az intézményrendszerrel és azokról a szerveződésekkel, amelyek a demokratikus társadalomban talán legfontosabb ágensei a hatalom kontrolljának, s amelyek a hétköznapi polgárának első (sok esetben egyetlen) tájékozódási forrásai.

Ezek a szervezetek (cégek) nem légyeres térben működnek, hanem maguk is részei annak a társadalmi hálónak, amelynek történéseit egyébként közvetítik fogyasztóik felé. Tevékenységükre mindenekelőtt hatással van az olvasók, a nézők műsorfogyasztási igénye, pontosabban azok a hiedelmek, amelyek ezen műsorfogyasztási igényekre irányulnak; hatással van a médiumokra a szélesebb értelemben vett piac, a befektetők, a reklámozók, továbbá a legkülönbözőbb hatóságok, ellenőrző és felügyelő testületek. Röviden: a médiumok maguk is cégek, így rendelkeznek mindazon egységekkel, kihívásokkal és nehézségekkel, amelyekkel a piaci vállalatok mint szervezetek bírnak. Csak egyetlen példát kiragadva: az emberi erőforrások korláta, a munkaszervezettség foka nagy befolyással van a műsorkészítésre, a termék színvonalára, arra, hogy vajon képes-e az adott csatorna betölteni egyik legfontosabb küldetését, a hatalom demokratikus kontrollját, ezt összehangolva a néző (szórakozási) igényeivel. Van-e mód elegendő mélységben utánajárni eseményeknek, s hírt gyártani? Adott-e a lehetőség olyan elemző munka elkészítésére, amely a médium által megcélzott réteg számára mégis szórakoztató?

A kutatás célja tehát az volt, hogy közelebbről megvizsgáljuk, vajon betöltik-e a vizsgált sajtótermékek vállalt küldetésüket.¹ A témaválasztás ehhez képest másodlagosnak mondható, ám korántsem véletlen. A közép-európai demokratikus társadalmakban a 21. század elején is az egyik legégetőbb (a társadalomkutatás számára pedig az egyik legizgalmasabb kérdés) a társadalmi nagycsoportok közötti viszonyok, attitűdök vizsgálata, ezen belül is a nemzetiségi és etnikai csoportok közötti kapcsolatok szerkezetének feltárása.

Kelet-Közép-Európában úgy tűnik, hogy sem az államszocializmus mindenáron egyenlősítő és a szociális biztonságnak legalább az érzetét kelteni szándékozó politikája, sem a rendszerváltás szabadsága nem oldotta meg azokat a problémákat, amelyek az etnikumokhoz, a kisebbségekhez köthetők. Ezzel párhuzamosan Nyugat-Európában az elmúlt évtizedben tömegessé vált a harmadiknak nevezett világból való bevándorlás. Ezek a társadalmak, így médiumaik reagálnak is a jelenségre.

Mindezek alapján tehát egy változatlanul aktuális téma – a kisebbségek és a bevándorlók – ábrázolásának módján keresztül kíséreltünk meg pillanatfelvételt készíteni a (poszt)modern társadalmak egyik meghatározó intézményéről, a médiáról.

2. A vizsgálat körülményei és módszertana

A kutatás egy hónapig – 2006. november 3. és december 1. között – zajlott négy közép-európai országban: Ausztriában, Csehországban, Magyarországon és Szlovákiában.² Fontos, hogy földrajzi értelemben viszonylag kis területről van szó, s ezek az országok egymással történelmileg is kapcsolódnak egymáshoz, ugyanakkor nem hagyható figyelmen kívül, hogy a Monarchia évszázadai, valamint a vasfüggöny évtizedei a mai napig éreztetik társadalmi-gazdasági hatásukat.

A vizsgált médiumok között mind a négy országban egyaránt megtalálhatók voltak televíziócsatornák, nyomtatott újságok és internetes oldalak (lásd az 1. táblázatot). A rádiócsatornák adásait nem vizsgálta a kutatócsoport. Ennek oka a kapacitáshiány volt. Választásunk azokra a médiumokra esett, amelyek jól reprezentálják az országos médiapiacokat. Ilyen módon mind a négy országban figyeltük a jobb-, illetve a baloldali napilapokat, egy-egy bulvár sajtóterméket, két hetilapot (egy bulvár és egy minőségi lapot), valamint egy-egy kereskedelmi csatorna hír- és magazinműsorát. Az internet világából pedig mindegyik országban három olyan hírportál került a megfigyelés fókuszába, amelynek jelentős a véleményformáló ereje.

1. táblázat. A kutatás során vizsgált médiumok

	Ausztria	Csehország	Magyarország	Szlovákia
NYOMTATOTT SAJTÓ - napilapok				
Jobboldali napilap	Die Presse	Mladá Fronta Dnes	Magyar Nemzet	Sme
Baloldali napilap	Der Standard	Právo	Népszabadság	Pravda
Bulvár napilap	Neue Kronen Zeitung	Blesk	Blikk	Nový čas
Vidéki napilap	Salzburger Nachrichten	Rovnost (Brno)	Békés Megyei Hírlap	Prešovský Korzár
NYOMTATOTT SAJTÓ - hetilapok				
„Entellektüel” Tömeglap	Profil News	Reflex Květy	Heti Világgazdaság Story Magazin	- Plus 7 dní
TELEVÍZIÓ - kereskedelmi csatorna				
Hírműsor	ATV aktuell	Hírműsor (TV Prima)	TV2 Tények	Hírműsor (Markíza)
Magazinműsor	High Society & ATV Die Reportage	Extra (magazinműsor)	Aktív	Reflex
WEB - hírportálok				
	www.derstandard.at	www.idnes.cz	hirszerzo.hu	www.aktualne.sk
	www.news.at	www.ihned.cz	index.hu	www.aktuality.sk
	www.orf.at	www.blesk.cz	origo.hu	www.atlas.sk

Az elemzés körébe minden olyan cikk és műsor bekerült, amely a vizsgálat időszakában jelent meg. A tartalmak között az alapján válogattunk, hogy bármilyen módon megemlítik-e az adott országban található nemzeti-etikai kisebbségeket, illetve migránsokat, vagy sem. Noha az alábbiakban láthatjuk, hogy komoly módszertani dilemmákat vetett fel annak megítélése, hogy mely anyagok relevánsak, törekedtünk arra, hogy *ne csak azok az anyagok kerüljenek be az elemzés körébe, amelyeknek fő témáját a kisebbségek jelentik*. Úgy döntöttünk, hogy nem vesszük be az elemzendő médiumok sorába a nemzetiségek vagy a bevándorlók saját médiatermékeit, mivel ezeket csak maguk a kisebbségi csoportok tagjai, illetve a speciális érdeklődésű médiafogyasztók olvassák-nézik.

A kiválogatott cikkekről és műsorokról eredeti tervünk szerint kvalitatív elemzést készítettünk, vagyis nem tartottuk fontosnak a kvantitatív tartalomelemzést, sem pedig azt, hogy különböző módon osztályozva az anyagokat mérhetővé tegyük, melyik milyen témával, illetve kisebbségi-bevándorló csoporttal foglalkozik.

A vizsgálatunk számszerűsíthető eredményei ugyan jól mutatják azt, hogy mely médiumok helyezik inkább figyelmük középpontjába a kisebbségeket vagy a bevándorlókat/menekülteket, s az is jól látszik, hogy mely csoportok jelennek meg inkább a sajtóban, igazi kutatási eredményeink mégsem a kvantitatív eredmények. Úgy gondoljuk, sokkal többet megmagyaráz annak bemutatása, *ahogyan* a média ábrázolja a szóban forgó csoportokat, mint *amennyit* mond róluk. Vizsgálatunk során sokkal több figyelmet szenteltünk a kontextus feltárásának, mint a jelenségek számokkal mérhetővé tételének. Ennek ellenére a mellékletben közöljük az alapadatokat, amelyek szintén segítenek az eligazodásban.

Hiba lenne azonban eldobnunk a mérhetőség, illetve a konceptualizálhatóság kérdését. Sőt azt állítjuk, hogy a jelenség – tehát a média kisebbségábrázolása és ennek *vélt* hatása – természetéről talán éppen az a dilemma mond a legtöbbet, hogy *mely cikkek* és műsorelemek kerüljenek az elemzés körébe, és melyeket kell figyelmen kívül hagyni.

A munka során rendkívül nehéz volt konszenzust kialakítani a kutatók között, illetve egyértelmű instrukciót adni a médiafigyelést végző önkénteseknek. A legtöbb vitára okot adó tartalmi elemet a cikkekben és a műsorokban szereplő *nevek* jelentették. Egyrészt rendkívül aggályos, néhányak szerint talán veszélyes a roma, a horvát, a török, a kínai *hangzású* nevek alapján az elemzés körébe bevonni a cikkeket, műsorrészleteket. Ilyen módon például már-már egyértelmű, hogy a „Kolompár” vezetéknevű roma szereplőre utal Magyarországon, ugyanakkor Szlovákiában például a „Rigó” név lehet szlovák, magyar vagy roma származású ember neve is. Tovább bonyolítja a helyzetet, hogy Ausztriában se szeri, se száma a szláv vagy szláv hangzású, illetve magyar neveknek, ami korántsem jelenti azt – a médiafogyasztó számára –, hogy az illető családja már évszázadok óta Ausztria területén él. (Persze az is kérdés, hogy az évszázadok távlatából pontosan mit is tekintünk Ausztriának.)

Ugyanakkor mégsem tekinthetünk el teljesen a nevektől – mint a kiválasztás kritériumát meghatározó indikátoroktól –, illetve attól, hogy ha az írás vagy a bejátszás szereplője, készítője feltételezhetően kisebbségi vagy bevándorló. A magyarországi Roma Sajtóközpont, illetve később a sokak által erősen vitatott Program-ÖT³ egyik

kezdeményezése volt a „történetesen cigány” vagy a BBC Diversity Database programján alapuló „színes lista”, amelynek célja erősíteni a romák médiabeli szerepét, ahol, éppen hogy *nem* romaszpecifikus kérdésekben kérdezzék meg a témában kompetens roma származású embereket. Így például az üzemanyagárák emeléséről nyilatkozó (kompetens) taxisofőr *történetesen* roma. A kutatók végül úgy döntöttek, hogy pusztán annak okán, hogy egy „gyanús” nevet említenek egy cikkben, a cikk még nem kerül be az elemzendő anyagok sorába.

Nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy különböző szereplők vagy közszereplők etnikai hovatartozásának megítélése *a megfigyelő személyétől is függ*. Ez részint a tudományos vizsgálódás egyik sarokkövét érinti, jelesül: a mérés eredménye (elvileg) nem függhet a mérést végző személyétől.⁴ Részint azonban rávilágít arra a feltételezésre is, hogy ha a megfigyelésben részt vevők számára üzenetet hordoz egyik vagy másik ismert személyiség vélt vagy valós etnikai hovatartozása, akkor az a néző-olvasó számára is ezt okozhatja. Egyetlen példa a jelenségre: a magyar Story Magazin cikkeinek figyelése során rendre bekerültek az elemzésre szánt cikkek közé a Lagzi Lajcsiról szóló tudósítások, egészen addig, míg a hetilapot figyelő önkéntesünk nem értesült arról, hogy téved, amikor az ismert zenészt romának tételezi. Ugyanakkor a szóban forgó híresség – saját korábbi elmesélése szerint – sváb, ez a tény azonban korántsem ugyanazzal a jelentéssel bír Magyarországon, mint romának lenni, függetlenül attól, hogy a magyarországi németiség elvileg szintén a megfigyelésünk fókuszában volt. Ezzel szemben főként a bulvár jellegű híradások többször adtak a vizsgálat idején is hírt egy ismert művésztől, akiről a kutatást végzők körében tudott, hogy roma, ő maga azonban ezt soha, semmilyen fórumon nem közölte, s a közvélekedés sem tartja őt kisebbségnek. Így az erről a művésztől szóló tudósításokat végül kivettük az elemzett cikkek közül.

A kutatás során azon cikkek vagy műsorrészletek kerültek az elemzésbe, amelyek az adott ország területén hivatalosan elismert kisebbségekkel⁵ vagy az ország területén élő bevándorlókkal, menekültekkel bármilyen módon kapcsolatosak. Nem kerültek az elemzésbe a külföldön élő „idegenekről”, illetve ezen emberek látogatásáról szóló anyagok. Kérdéses persze, hogy említhetők-e egyáltalán egy lapon például az Ausztriában igen népszerű Sandra Pires és a média által szinte közmegegyezésként bemutatott bécsi feketék.

3. Megelőző vizsgálatok

Magyarországon jelentősnek mondható hagyománya van a kisebbségek médiaábrázolását elemző vizsgálatoknak. Kiemelkedő ezek közül Hegedűs T. András (1987) tanulmánya, amely 232 darab, 1985–1986-ban a magyar sajtóban megjelent cikket elemez azok jellege, témája és hangvétele alapján. A kutatás eredményei szerint a cikkek között kiemelkedő mennyiségben találunk az asszimilációról szóló írásokat, illetve életutat, karriert bemutató publicisztikákat.

Bernáth Gábor és Messing Vera (1998) sokat idézett munkája két tartalomelemzés révén próbált részletesebb képet adni a cigányság többségi médiaképéről, górcső alá véve két országos és négy vidéki napilapnak egy év alatt a magyarországi kisebbségekről szóló tudósításait, valamint elemezve a székesfehérvári „gettóügy”-ről egy rövidebb időszakban megjelent többségi médiatudósítások tartalmát. A kutatók ezen kívül interjúkat készítettek roma közéleti személyiségekkel, a roma média szerkesztőivel, az eltérő politikai beállítottságú többségi médiumok szerkesztőivel, illetve a legnézettebb magyar szappanoperák rendezőivel stb. A kutatás megállapítja, hogy:

„...a médiának nem kis szerepe van abban, hogy a roma tematika a korábbi évtizedek hallgatása után bekerült a társadalmi diskurzusba [...] a magyar média legnézettebb szórakoztató műsoraiból rendre kimaradnak nemcsak a romák, hanem más kisebbségiek is [...] tematikailag meglehetősen zárt, és túlságosan problémaorientált a cigányság többségi médiaképe.”

Irányadónak mondható a témában a Partners Hungary Alapítvány (2006) által kiadott *Zöld könyv*. Ez a szöveg azonban nemcsak a helyzet feltárására vállalkozik különböző korábbi kutatások anyagainak összegyűjtésével és másodelemzésével, hanem szándéka szerint gyakorlati tanácsokkal is szolgálni kíván az újságírók számára. Megállapítja, hogy:

„...az elmúlt években a média jóval érzékenyebben, tudatosabban, és sok szempontból szolidárisabban foglalkozott a roma közösséggel. [...] Az országos médiában gyarapodnak a közösség megszólalási lehetőségei, és az újságírók – a napilapok munkatársaitól a televíziók tényfeltáró anyagainak készítőiig – ma már kritikusabb hangot ütnek meg a diszkriminációs esetek kapcsán.”

Ismert ezen kívül a SzondaPhone 2000 márciusában végzett vizsgálata, amely a Roma Sajtóközpont felkérésére folytatott telefonos kérdezést közvetlenül azután, miután a roma tematika bekerült a *Barátok közt* című – egyébként igen nézett – sorozatba (Bernáth & Messing, 2001).

A *Médiamix* című folyóirat egy teljes száma foglalkozik az európai kisebbségek médiaábrázolásával, ezen belül külön figyelmet fordít a magyarországi kisebbségek helyzetére (Fátyol, 2004). A folyóiratszám kitér a magyarországi kisebbségek képernyő-megjelenésére, a nemzetiségi, a regionális televíziózás és a határon túli magyar kisebbségek médiahelyzetére, illetve a roma médiareprezentáció problémáira.

Tudomásunk szerint bevándorlók és a más hasonló csoportok médiaábrázolását feltáró kutatás korábban nem volt Magyarországon, valamint nem tudunk közép-európai nemzetközi összehasonlító vizsgálatról sem e témában.

Ausztriában a bécsi egyetem médiaintézetének hallgatói végeztek a korábbi években hasonló kutatást például Klaus Lojka és Helmut Kletzander vezetésével. A kutatók az afrikaiak médiaábrázolását vizsgálták. A kérdőíves adatfelvétel a médiafogyasztókat célozta, és megállapításai szerint a kérdezettek csaknem 50 százaléka szerint az osztrák média előítéletesen mutatja be a feketéket. Az Európai Unió Rasszizmus és Xenofóbia Kutatóközpontja

(EUMC) 2002-ben publikálta médiajelentését, amely a rasszizmus, illetve a kulturális sokszínűség megjelenését vizsgálta a 15 tagország médiumaiban (Wal, 2002). A jelentés egy teljes fejezetet tartalmaz Ausztriáról, amely főleg a kelet-európai rendszerváltás, illetve a boszniai háború időszakának médiareprezentációjára koncentrált. Amíg a nyugat-európaiak pozitív, addig a keletről érkezők inkább negatív szereplőkként jelennek meg a riportokban.

Rohrauer (1997) tanulmánya 2800, „idegenekről” szóló, 1992 májusa és 1993 februárja között Stájerországban (Graz) megjelent cikk vizsgálata alapján készült. Ameddig például a boszniai menekültek megjelenését az országos sajtó egyfajta általános világjelenségként kezeli, s rámutat a társadalmi háttérre, addig a helyi médiumok inkább a menekültek okozta teherre és veszélyforrásra hívják fel a figyelmet.

Az 1990-es évek vége óta Szlovákiában számos kutatás irányult a kisebbségek médiaábrázolásának, illetve annak társadalmi hatásának vizsgálatára. A Memo 98 nevű NGO folyamatosan végez vizsgálatokat a témában. 1998-ban ez a szervezet indította a *Romák portréja a szlovák médiában* című projektjét, amely más kutatások azon eredményein alapul, miszerint a szlovák többség negatív attitűdökkel viseltetik a romák iránt. A Memo 98 kiinduló hipotézise szerint a cigányok iránti attitűdöket jelentős mértékben befolyásolja a média:

„A média megerősíti a romákról alkotott negatív képet, miszerint ezek az emberek piszkosak, lusták, s ezek a tulajdonságok az egész kisebbséget jellemzik” (Řičan, 1998).

Csehországban a Man Alapítvány, a Munkaügyi és Szociális Minisztérium kutatásai, illetve a Dženo Roma Szövetség napi cikkgyűjteménye egybehangzóan állítják, hogy ahogyan az „idegenek” száma nőtt az országban, úgy fordult e téma felé a média érdeklődése napi szinten. Ez a folyamat erősödött Csehország uniós csatlakozása után. A leggyakrabban azonban a szerzők egyetlen kisebbségre, a romákra koncentrálnak (lásd például Homoláč, 2003).

4. Eredmények

4.1. Kik a média szereplői?

Nagyon tömören és némiképp leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy akik Európa keleti felén (Csehországban, Magyarországon, Szlovákiában) a tévében és az írott sajtóban a romák, azok Ausztriában a színes bőrű bevándorlók, illetve a Balkánról érkezők. Ebben az országban kisebbségekről szólva leginkább a kelet-európaiakról, valamint a színes bőrűekről olvashatunk-láthatunk anyagokat. Az országban honos kisebbségekről szinte egyáltalán nincsen szó. Ez nem feltétlenül a média felelőssége, sokkal inkább arról van szó, hogy például a szlovákoknak az ausztriai kisebbség körüli történésekről szinte semmiféle értékelhető hírük nincs, ugyanakkor a Szlovákiából érkezőknek már igen (feketemunka és más ügyek). Legutóbb hatalmas botrányt váltott ki, hogy az osztrák kancellár feketén alkalmazta anyósa Szlovákiából érkezett ápolónőjét.

A három posztoszocialista országban jellemzően a romák jelenléte túlsúlyos a médiában, ezen felül pedig Csehországban a vietnámiaké (a másik két ország médiumai a távol-keleti, az afrikai vagy máshonnan érkezett bevándorlókról, menekültekről szinte soha nem ejtenek szót). Szlovákiában a magyarok mint kisebbség, és a velük kapcsolatos politikai-társadalmi témák jelennek meg.

A szerbek például a vizsgált egy hónap alatt egyetlen egyszer fordultak elő a médiában (nem számítva természetesen Szerbiát mint külpolitikai témát). A Békés Megyei Hírlap ír a békéscsabai menekülttáborban élő szerbek közötti konfliktusról (2006. november 30., 5. o.). Ez a sajtótermék egyébként mind a romákról, mind más kisebbségekről kiemelkedő tényszerűséggel, sok esetben empátiával, a kép árnyalásával ad közléseket. A kisebbségek közül a cigányokon kívül a magyarországi románokról és a szlovákokról esik szó benne.

Az osztrák média talán még kisebb hangsúlyt helyez a hat hivatalos kisebbség sajtómegjelenésére, mivel jelenlétük mint kisebbség, még annyi jelentéssel sem bír, mint például Magyarországon. Ugyanakkor az ország bizonyos részein kezd felélnkülni a velük szemben megnyilvánuló rasszizmus.

A bevándorlókról/menekültekről, hadd folytassuk a sort: „idegenekről” szóló cikkek esetében igen nehéz megvonni a határt. A releváns cikkek száma elenyésző. Ha beleszámítjuk az olyan írásokat és képeket is, mint például a Magyar Nemzet tudósítása Törökország európai csatlakozási folyamatáról, akkor is tíz alatti az ilyen anyagok száma. Alkalmanként megjelennek a média közlései között szlovákok, románok, ukránok, de legtöbbször mint bűnelkövetők, feketemunkások, esetleg nemzetközi sztárok (például az ukrán Klicskó, Sevcsenkó).

4.2. A televízióról

Külön foglalkoztunk a vizsgált csatornák főműsoridőben sugárzott híradójával és népszerű magazinműsorával. Egyrészt azért, mert a televízió valóban *mindenkihez* eljut, ha másként nem, akkor háttérzajként van jelen az esti órákban. Másrészt azért, mert a televízióban feltűnően kevés közlést találni a szóban forgó csoportokról, s így felértékelődik a kevés megjelenés hatása.

Az ATV+ csatorna az egyetlen osztrák kereskedelmi adó, Ausztriában a televíziózás leginkább az állami ORF, illetve a német csatornák nézését jelenti. Az ATV+ esti hírei és magazinjai voltaképpen semmilyen műsort, releváns műsorelemet nem tartalmaztak – egyetlen kivételtől eltekintve. Az adott riportokban a kisebbségeket a népszerű bécsi Flohmarkt és Naschmarkt (piac) kapcsán mutatták be. A híradás első része elfogulatlanul számolt be olyan török és görög vendéglősökről, akiknek a Naschmarkton van a vendéglőjük. Ezután a bolhapiaccal foglalkozó rész azonban már szembeállította egymással az igen kevés standért kora reggel tisztesen sorban álló osztrákokat és az

erőszakosan tolakodó idegeneket. A filmriport a bolhapiac feketeárusainak képi megjelenését egy engedély nélkül áruló (és ezért a kamera előtt le is tartóztatott) jugoszláv asszonnyal ábrázolta. Hozzá kell tenni: néhány írott sajtótermékben egyre általánosabbá válik az a gyakorlat, hogy ha például egy bűncselekmény esetén a cikk szerzője *jelezni* kívánja az olvasónak, a feltételezett elkövető a Balkánról érkezett, „fekete hajról” és „fekete bőrdzsekiról” ír.

A cseh TV Prima hírműsorainak közlése gyors és rövid. Bár a vietnámiak mint árusok, a romák pedig mint kilakoltatott emberek láthatók, mégis: legalább megjelennek a tévében. Az események bemutatása a vizsgált cseh televízió-műsorokban nem volt elfogultnak mondható, a csatorna megkísérelte megszólaltatni az érintetteket is, ugyanakkor jellemzőek voltak a gyors vágások, s a szereplőket inkább a kedvezőtlen oldalukról mutatták be. Így például a nézők figyelmét arra irányították, ahogyan egy kilakoltatott roma asszony szidalmazza a polgármestert – ráerősítve ezzel a „romák a hangosan káromkodók” sztereotípiára, kevés empátiát ébresztve a nézőben az otthonát elvesztett család iránt. A rövidre vágott félmondatok esetében nem tudni, hova tegyük a járókelő félmondatát a vietnámi kereskedővel kapcsolatban: vajon vele vagy az illegális bevándorlásról nyilatkozó határőrrel ért-e egyet.

A magyar TV2-ben egyetlen releváns műsort találtunk, amely négy percben szólt egy kisváros kocsmájáról, ahonnan a kocsmáros azzal próbálta meg kitiltani a cigányokat, hogy kiírta a kocsmába bejáratú ajtajára: „Cigányokat nem szolgálunk ki.” A helyi cigány kisebbségi önkormányzat képviselői tiltakozni kezdtek, jogvédő szervezetekhez fordultak, majd megjelent a helyszínen a média is. A bejátszásban megszólalt a kocsmárosnő, aki elmesélte, hogy egy társaság miatt tették ki a táblát, amelynek tagjai egyik este rengeteget ittak a kocsmában, szétrugdosták a berendezést, összehányták a helyiséget stb. A riportban a kocsmá tulajdonosa bemutatta a károkat (a szétrugdostott piszoárt, a betört mosdóajtót, a cipőnyomokat a mennyezeten stb.), s elmondta, hogy „...van az a tíz-tizenkét cigány, akit ismerek, és tudom, hogy nem verik szét a berendezést, azok bejöhetnek, a többi nem”. A műsorban – meglehetősen akadozva – megszólalt a cigány kisebbségi önkormányzat képviselője is. Vágtalanul beszélt a vezető, s próbálta elmondani, hogy szerinte miért esik szó jogsértésről. Végül a narrátor sietett a néző segítségére: elmondta, milyen jogokat sért a tábla, megszólalt egy alkotmányjogász is, aki szerint

„...azzal nincs semmi baj, ha valaki olyanokat tilt ki a kocsmájából, akik szétverték azt. Azt viszont senki nem mondhatja, hogy emiatt még több száz embernek, bőrszínük azonossága miatt tilos a belépés.”

A narrátortól megtudhattuk, hogy a város lakosságának harmada cigány, vagyis a tábla tilalma – elvileg – több ezer embert érint. Az ügy lezárásaként és nyilvánvalóan a média nyomására a tulajdonos lecserélte azt „zárt körű rendezvény” feliratú táblára.

4.3. Írott sajtó: nyomtatva és digitálisan

A legfontosabb kutatási eredmény ezen a területen született. Kiderült, hogy ameddig Ausztriában, Csehországban és Szlovákiában a *határvonal* a bulvár és a minőségi sajtó között húzódik a kisebbségek ábrázolásában, addig ez Magyarországra nem igaz: ha az írásokra és mozgóképi ábrázolásokra a felelősségvállalás és a hiteles, objektivitásra törekvés szempontjából tekintünk, akkor cáfolható az az előítélet, hogy a bulvársajtó (jobban) torzítana, s a botrány, a szenzáció kedvéért hamis vagy egyoldalú információkat közölne a szóban forgó csoportokról. Itt a határvonal a baloldalinak mondott és az önmagát kifejezetten jobboldaliként definiáló (ti. a Magyar Nemzet) orgánumok között húzódik.

A bulvárlapok és szórakoztató műsorok igyekeznek kiszolgálni azokat az igényeket, amelyeket (legalábbis szerintük) velük szemben támasztanak a fogyasztók: gyorsan, röviden, közérthetően és mindenekelőtt szórakoztatva informálni. Az a közvélekedés sem tűnik igaznak, hogy csak a negatív eseménynek, a tragédiának van hírértéke. A Blikk például címlapon követett nyomon napokig egy (igaz) történetet: egy dorogi kisfiú elvesztett plüssállatának szerencsés megtalálását.

A vizsgált Magyar Nemzet romákkal és más kisebbségekkel kapcsolatos közlései erősen koncepciózusak. Míg az olaszliszkai eset⁶ kapcsán a lap szélsőséges romaellenes kirohanások hadának engedett teret, s nyíltan egyfajta civilizációs hiánynak, általában a roma kultúra következményének tekintette az esetet, addig kevesebb mint egy hónappal később, a tömeges svédországi roma kivándorlás kapcsán már feltűnő empátiával mutatja be ugyanezt a kisebbségi csoportot, amely a kormány elhibázott szociálpolitikájának esett áldozatául.

A magyarországi médiumok a szóban forgó csoportok közül túlnyomó többségben csak a *cigánysággal* kapcsolatban nyilvánulnak meg. A többi 12 magyarországi (hivatalos) nemzeti kisebbség legfeljebb elvétve, akkor is inkább archaizáló módon, a régmúlt szépségein elmerengve jelenik meg. Ez utóbbi esetben – különösen a jobboldali sajtóban – a karakterek idealizáltak, a nemzetiségek közötti különbségek felnagyítottak, s azok olyan tulajdonságelemekként vannak kijelölve, mintha a nemzetiségi hovatartozás lenne az emberek közötti leglényegesebb különbség.⁷ A Magyar Nemzet hasábjain nem ritka a ma már legfeljebb szépirodalmi szövegekben, akkor is csak a korhűség kedvéért használt „sváb”, „tót” népelnevezés.

A bulvárlapok sokkal ritkábban foglalkoznak a témával, mint más médiumok. Ennek valószínűleg az állhat a háttérben, hogy a téma nem vagy csak egyetlen módon (botrány, extrémítás) tehető hírértékűvé. A bulvármédia pedig az elmúlt években jócskán került a törvény színe elé a közölt botrányokkal, így a szerkesztők részéről érthető megfontolás a felesleges perek elkerülése.

Ha a *vidéki lapokat* mint az elemzés szempontjából külön kategóriát vizsgáljuk, szembeötlő a Nyugat és a Kelet közötti földrajzi határvonal megléte. A cseh, a magyar és a szlovák helyi lapok igazi vidéki médiumok, amelyek az országos hírek mellett előszeretettel közölnek helyi relevanciájú híreket. Ezzel szemben az osztrák Salzburger

Nachrichten mint nem fővárosi lap, kimondottan országos jelentőségű sajtótermék. Kiemelendő a magyar Hajdú-Bihari Napló című napilap: példás politikai korrektséggel közelíti meg a témát, s próbál közölni minden hírértékűvé tehető eseményt, amely a kisebbségi tematikát érinti.

Még egy fontos tény, amely ugyanakkor nagyon sokat elmond a nyugati (jelesül az osztrák) és a keleti (vagyis a poszt-socialista) újságírásról: míg az osztrák médiában még elvétve és a célzás szintjén sincsenek *antiszemita* megnyilvánulások, addig a magyar, a szlovák és a cseh médiumokban meg-megjelennek ilyen hangvételű cikkek, műsorleírások.

Infotainment. Mindegyik médiatermék *ki akar szolgálni*, s érezhetően nem vállalja a kockázatot, hogy hosszabb elemzésbe bonyolódva vagy a „labdát nem lecsapva” kielégületlenül hagyja az olvasót. Akármelyik médiumról beszélünk is, a benne szereplő anyagok kivétel nélkül a szórakoztatást is szolgálják. Még a hírek is csak egy bizonyos szemszögből tekinthetők híreknek, valójában olyan módon összeválogatott közlések, amelyek – a szerkesztők szándéka szerint – izgalmi állapotot okozhatnak a médiafogyasztóban. Különösen igaz ez mind a négy ország bulvárhetilapjára. Ezek a színes magazinok a szórakozást szolgálják, s lapjaikon szívesebben jelenítik meg azt, ami szép, ami sikeres, ami után az olvasó inkább vágyakozhat, mint azt, amitől undorodva elfordul. A bemutatott (kisebbségi, migráns) emberek túlnyomó többsége mint egyén jelenik meg, és ez elvitathatatlan érdeke e lapoknak.

A *média konstruálja* a valóságot. További vizsgálatokat igényel, ám feltételezhető, hogy a világ dolgairól értesülő kelet-közép-európai hírfogyasztó alig érzékeli a távol-keletiek jelenlétét. A média által elének tárt valóságban a bevándorlókkal csak a baj van, a romák szegények, s e csoportok általában homogének.

A bulvárlapoknál maradvány: a magyar Blikkben például a romák nevesítése konkrét, a médiában egyébként is megjelenő események kapcsán volt megfigyelhető (Olaszliszka, illetve a Svédországba történt utazások). Emellett szerepeltek még romák az újságban, pontosabban roma médiasztárok (Győzike, Gáspár Laci). Elvétve ugyan, de esetükben előfordult a „roma” jelző használata. Az előbbi esetben egyfajta keveredés, zavartság jellemezte a szóhasználatot. Először nem utal a cikkíró a romákra, aztán mégis nevesíti őket. Mintha a médiában megjelenő, romákat nevesítő cikkek egyfajta bátorítást adtak volna arra, hogy igen, lehet használni ezt a jelzőt. Ez persze merő spekuláció. Erre választ adhat a cikkek időbeliségét is magába foglaló tartalom-elemzés. A mellékletekben szinte soha nem jelent meg a „roma” szó. Egyedül egy sportrovatban egyszer, amikor is emlékcseccset játszott a Fradi az Olaszliszkan elhunyt tanárért. Ameddig az osztrák bulvársajtó (Kronen Zeitung)⁸ a migránsok Nyugat-Európában való megjelenésével riogat, főleg a kulturális másságot hangsúlyozva, ahelyett, hogy a szegénység, illetve a befogadó országba való társadalmi integráció nehézségeinek és akadályainak társadalmi hátterét hangsúlyozná, addig Magyarországon még csak elszigetelt jelenségről beszél a média. A kevés magyar cikk inkább a félelem érzetét kelti: például az ukrainai tüdővésztes vendégmunkások becipelik a bajt hazánkba. (Itt megint csak nem a magyarországi ukrán kisebbségről, illetve az ukrainai magyarokról van szó.)

Kisebbségek mint eszköz. A kisebbségek és a bevándorlók témakörét igazán egyetlen magyar médium *használja* apropóként távolibb politikai célok támogatására, a jobboldali Magyar Nemzet. A szóban forgó csoportokkal kapcsolatos írások – függetlenül attól, hogy hírek vagy vélemények, hosszabb esszék – megértéséhez ismerni kell az egész lapot mint kontextust. A Magyar Nemzet jelenleg a jobboldali ellenzék által képviselt narratívához áll közelebb, illetve a baloldali kormány képviselte politikával áll szemben. Noha a lap rendkívül fontos demokratikus kontrollszerepet tölt be, sokat ront ennek hatásfokán az, hogy a hírek és más cikkek megfogalmazásai mondhatni kivétel nélkül valamiféle (nemzetközi) összeesküvést sejtjenek az összes társadalmi-gazdasági jelenség, politikai lépés mögött. A szövegek általában valamiféle sérelemhez kötődnek, s olykor megdöbbentő gondolati ugrásokkal térnek vissza egyik vagy másik korábbi ügryhöz, amelynek valójában még csak áttételesen sincsen köze az adott szövegben tárgyalt témához.

A Magyar Nemzet megfogalmazásai sok esetben kölcsönöznek a II. világháború előtti szóhasználatból, már-már tendenciával használt a „Délvidék”, a „tót” és a „sváb” kifejezés. Többször fordul elő a nyilas korszak (holocaust) összevetése és bűneinek azonos súlyúként való beállítása az államszocializmus évtizedeivel. Feltűnően gyakori az az újságírói fordulat, amely úgy állít valamit, hogy közben azt hangsúlyozza: *nem* állítja, s ezzel morálisan magasabban áll, mint ellenfele. Ennek eklatáns példája Csókay András Balatonószöd-Olaszliszka, hazugságszarnokság című írása (2006. november 3., 6. o.):

„...demagógia lenne azt állítani, hogy a Balatonószödon lebukott miniszterelnöki hazugságok közvetlen okozói az olaszliszakai kegyetlen és szörnyű tragédiának”.

A megfigyelés időszakában került vissza a magyar sajtóba Malina Hedvig, a Szlovákiában megvert lány esete. A magyar írásokkal egy időben a szlovák sajtó is hírt adott az esetről, a rendőrségi vizsgálatról. A magyar sajtó azon kételyeknek adott hangot, hogy a szlovák lányt nem is etnikai okokból verték meg. Ez alól kivétel a Magyar Nemzet, amelyik szóhasználatával a szlovák rendőrség esetleges törvénytelen eljárására vagy az eset hátterében álló lehetséges etnikai motívumok negligálására utal. A szlovák bulvársajtó szenzációként tálalta az esetet, a többi médium viszont azt hangsúlyozta, hogy a lány akár öt évet is kaphat hamis tanúvallomás miatt.

4.4. Web - a konszolidáció

Magyar site-ok. A korábbi években rebellisnek és nagyon kritikusnak, hangvételében és témaválasztásában extravagánsnak mondható index.hu portál gyakorta szólal meg a roma tematikában. Azonos súllyal mutatja be a weblap az ismert roma zenész, Győzike hétköznapijait, az őt ért támadást, valamint a roma családok hányattatását Svédországban.

„Halálra gázoltak egy 47 éves nőt Hosszúpályi belterületén; a gázoló személygépkocsi vezetője félt a hozzátartozók reakciójától, ezért nem állt meg, de később a rendőrökkel visszatért a helyszínre”

- írta az index.hu 2006. november 29-én Lincseléstől tartott a gázoló című cikkében. Fontos, hogy a magyar sajtó szinte egyként találta áldozatnak a roma asszonyt halálra gázoló sofőrt ebben a történetben, aki – állítása szerint – a korábbi lincselés miatt félt megállni.

Jellemző, hogy ha a kutatásunk által vizsgált témában felmerül egy konkrét ügy, akkor akörül forog minden csatorna érdeklődése és a médiumok nemegyszer egymást használják forrásként. Kérdéses ugyanakkor, mennyit ér az, ha egy médium tudósítót küld a helyszínre. Kíváncsiak lennénk rá, mennyit hozott például a hirszerzo.hu oldalnak a konyhára az, hogy a romák tömegesen mondott svédországi kivándorlása kapcsán a website saját tudósítót küldött Malmőbe. Az említett oldal bár korábban több esetben volt szószólója az általánosan elutasított társadalmi csoportoknak (nem csak a romáknak), a vizsgált időszakban azonban jelentetett meg olyan cikket, amely kifejezetten az idegenellenességre hangolja az írást felületesen olvasót (Idénymunkások a tbc-vel fertőzött betegek?, 2006. november 8.). Bár a szöveg által közölt információk valószínűleg igazak, vagyis az, hogy az országban dolgozó három idénymunkás tbc-s, s azt sem kétli senki, hogy „a tüdőbaj keleti szomszédainknál sokkal elterjedtebb betegség: 4-6-szor annyi a tbc-s, mint nálunk”, mégis a tények magyarzatának hiánya az olvasót arra sarkallja, hogy egyenlőségjelet tegyen az Ukrajnából érkező idénymunkások és a tbc-veszélyforrás közé.

Az origo.hu oldal anyagainak többsége a Mohácsról és környékéről kivándorlási szándékkal Malmőbe érkező családokról szóló tudósítás. A szövegek korrektek, a téma megközelítése nem etnikai alapú: Magyar családok ostromolják Svédországot – így az egyik írás címe, amelynek csak a legvégén olvasható, hogy:

„...a Mohácsi Cigány Kisebbségi Önkormányzat elnöke szerint többségében roma származású az a mintegy 120 ember, aki a napokban Svédországba utazott. Kovács István hangsúlyozta: a romák nem üldöztetés miatt, hanem a jobb élet reményében hagyták el az országot.”

A weboldal más releváns tematikájú cikke is igyekszik minden oldalt megszólaltatni, sőt a szakértőként bemutató elemzők közül is többen kapnak hangot, így például a korábbi olaszliszkai lincseléssel kapcsolatban az egymással ellentétes véleményt hangoztató Ladányi János szociológus, illetve Póczik Szilveszter kriminológus.

A *cseh és a szlovák internetes oldalak* igen hasonlóan szólalnak meg, és tematizálásuk is közel áll egymáshoz. A szlovák weboldalakon a többi médiumhoz képest kifejezetten kevés anyag található a témában. Ugyanakkor a romákkal kapcsolatban inkább a pozitív, de sztereotip megközelítés a jellemző: a romák mint művészek (www.aktuality.sk, 2006. november 28.), sztárok (www.aktuálne.sk, 2006. november 14.). A magyar kisebbséggel szinte kizárólag az (állítólag) megvert Malina Hedvig kapcsán foglalkozik az internetes sajtó Szlovákiában. A cseh portálok hasonló a helyzet: az anyagok mindegyike kifejezetten sztereotip, közülük egyetlen mondható pozitív, ám szintén a romákkal kapcsolatos közvélekedést megerősítőnek.⁹

Az *osztrák internetes portálok* adtak először hírt egyebek között Jörg Haider (BZÖ) szélsőjobboldalnak tartott politikai akciójáról, amelynek keretében visszacseréli azokat a helységnévtáblákat egynyelvűre, amelyek – egy osztrák jogszabály értelmében – nemcsak németül, de az adott települést (Klagenfurt) bizonyos arány fölött lakó kisebbségnek nyelvén is megjelennek (Cakovec).

Az orf.at hírportál az állami tévécsatorna, az ORF weboldala. Közzolgálati médiumként a tényállások objektív bemutatása és a *fair* újságírás számít a híradása alapjaként. Ezeket az elvárásokat az orf.at nagyjából teljesíti is, az összegyűjtött és analizált cikkek mind tárgyilagosak voltak. A kisebbségek és a migránsok diszkriminációját nem lehetett fellelni az írások között. Érdekes, hogy több olyan cikket találni, amely az egyes tartományokkal, mint olyat, amely inkább országos jelentőségű hírekről számol be. Számos írás szól olyan bűnügyekről, amelyeket kisebbségi vagy migránsok követtek el, illetve amelyeknek ezek a csoportok voltak az áldozatai. Az integrációra és az interkulturális párbeszédre nagy hangsúlyt fektettek a cikkek szerzői. Az orf.at a kiegyensúlyozott tudósítást szolgálta. De mint gyors médium, erősen az aktualitás és információorientált tudósítás kritériumának van alárendelve. Az orf.at nem nyújt terjedelmes háttérinformációkat, valamint hosszabb portrékat.

Az osztrák heti magazin internetes honlapja, a news.at megfigyelésünk során egyetlen releváns cikket sem jelentetett meg. Azokban az esetekben, amikor szót ejtett migránsokról, kizárólag bűnügyekkel vagy közlekedési balesetekkel kapcsolatban tette ezt (mindössze öt ilyen írás volt). Ha abból indulunk ki, hogy a hallgatás is egy kommunikációs forma, akkor a news.at egy speciális módon hat a köz vélekedésére.

A standard.at honlap (a Der Standard weboldala) összesen 150 releváns cikket jelentetett meg a témában. Az írások többsége a Panorama rovatban, azon belül is a Wien alkategóriában jelent meg: Bécsnek a többi osztrák településnél jóval számosabb migráns és kisebbségi lakossága van. A cikkek témája a kulturális eseményektől a bűnügyekig terjedt. A Politika rovatban szintén bőséges a termés, a már említett helységnévtábláról éppúgy van szó, mint a jobboldali pártok választási kampányáról (a kisebbségek és a migránsok jogairól, illetve jogaik megnyirbálásáról). Az írásokat a kiegyensúlyozott híradás jellemzi. Sokszor megszólalnak maguk az érintettek (a migránsok mint bűncselekmények áldozatai) is. Néhány cikk a kultúra, a média és a sport rovatban is felelhető volt, de az előző kategóriákkal szemben itt elenyésző volt a számuk.

5. További lehetséges kutatási irányok

E pilotvizsgálat tudományos szempontból talán legfontosabb eredményének azt tartjuk, hogy rávilágított arra, milyen további vizsgálatokat lehet, sőt érdemes végezni a média értékközvetítő szerepének kutatásakor.

1. Mindenekelőtt további médiumokat kell bevonni az elemzés körébe. Amellett, hogy nem hagyhatók figyelmen kívül a hagyományos újságok, különösen *vidéken a helyi lapok*, a vizsgálatba bevont, interneten megtalálható hír- és információforrások körét kell bővíteni – elsősorban a független médiumok és a rendkívül népszerű *blogok* irányába. Ez utóbbi internetes naplók számos esetben legalább olyan hitelesek olvasóik számára, mint a hivatalosnak mondott hírportálok. Az elmúlt években elhíresült néhány botrányhős – így például a magát Tomcatnek nevező férfi jegyzeteit, tudósításait sokan olvassák, s erre ráerősítenek a jól ismert hírportálok, amikor idéznek belőlük, illetve teljes cikkeket szentelnek egyik-másik megnyilvánulás elemzésének. Noha nem minden kutató sorolja a médiumok közé a *mobilkommunikációt*, ez a csatorna is nagy figyelmet érdemel. Az elmúlt években Európa-szerte felértékelődött a mobiltelefon szerepe mind a piaci reklámozók, mind a pártok, mind pedig a különféle politikai akciókat, megmozdulásokat szervezők körében. A tartalomipar fősodrának érdeklődése éppúgy a mobiltelefonok felé fordult, mint a periférikus szélsőjobbaldali csoportoké. Ausztria Karintia tartományában a közelmúltban zajlott az az sms-kampány, amely arra buzdította a címzettet, hogy küldjön egy sms-t egy előre megadott telefonszámra, „azzal is megöl egy szlovént”.¹⁰

2. A kutatás folytatásának másik iránya a médiafogyasztók körében élő *kognitív elemek* (ismeretek, attitűdök, sztereotípiák) feltérképezése, valamint annak megértése, hogy ezek kialakulásában *mennyiben és főleg miként játszik szerepet a média*. A vizsgált anyagok tartalmi elemzése, a szövegek rejtett tartalmának feltárása, a képek és a mondanivaló közötti összefüggések, illetve inkonzisztenciák bemutatása, a kisebbségekkel és a bevándorlókkal kapcsolatos leggyakoribb szóhasználat mérése, egyszerűen egy tartalomelemzési mélyfúrás segítené a mélyebb megértést.

3. Talán a leglényegesebb kutatási iránynak ígérkezik annak bemutatása, hogy miként függ össze a különböző médiumok mint vállalatok és a bennük működő szerkesztőségek mint szervezetek működés módja, illetve a képernyőn vagy nyomtatásban megjelenő tartalmak sztereotipikus, leegyszerűsítő jellege. Hogyan hat a szerkesztőségre, az adott médiumra jellemző szervezeti kultúra a megjelenő tartalmakra, az azokkal kapcsolatban felmerülő etikai problémákra.

6. Összegzés

Összegezve: a magyarországi kisebbségekről és migránsokról szóló híradások száma alacsony, s elsősorban a konfliktus, a szórakoztatás és a kultúra világa körül csoportosulnak. Feltétlenül külön kell megemlíteni a *romákról* szóló anyagokat, amelyek – eltekintve a cigány származású celebritások hétköznapijairól szóló jelentésektől – a konfliktusról, a szociális problémákról, az igen gyakori diszkriminációról szólnak. Ennek hátterében az is meghúzódhat, hogy hiteles és használható roma hírforrás alig található az országban, a különböző szervezetek nem kommunikálnak elég hatékonyan a sajtóval.

A különböző magyarországi nemzeti kisebbségekről szóló információknak alig van hírértékük, a többségi társadalomhoz viszonyítva a közvélekedés szerint nincsen kulturális különbség, legfeljebb a magaskulturálisnak mondott szférákban (ilyen főleg a nemzetiségi nyelvű szépirodalom és a népzene-néptánc tematikája). Egy-egy kivételes esetben található közlés az adott kisebbség önkormányzatával kapcsolatban. (Megemlítendő, hogy az érintett időszakon kívül előfordultak már fontosnak mondható hírek az országos sajtóban egyes kisebbségi önkormányzatokkal kapcsolatos botrányokról.) Hozzá kell tennünk azt is, hogy – leszámítva a hébe-hóba előforduló botrányokat – valóban nehezen tehető hírértékűvé a magyarországi szlovén, német, román kisközösségek életvilága.

Ha a hétköznapi szintjén, illetve a tudományos kutatások és a civil szféra világában nem találkozunk bevándorlókkal, menekültekkel, a magyar sajtó közlései alapján nem is tudnánk arról, hogy hazánkban egyáltalán élnek kínaiak, törökök, afgánok, nigériaiak stb. Eltekintve néhány celebritás életének szórakoztató jellegű bemutatásától, lényegében nem találunk hírt azzal a társadalmi jelenséggel kapcsolatban, amely globalizálódó világunk egyik legnagyobb horderejű tematikáját adja.

Melléklet

Kvantitatív adatok

Az alábbiakban közölt táblázatok a különböző médiumok romákkal, bevándorlókkal, illetve más nemzeti-etnikai kisebbségekkel kapcsolatos cikkeinek számát mutatja a vizsgált egy hónapban. A táblázat csak a tájékoztatást szolgálja, nem tekinthető pontos mérés eredményének, mivel a cikkek műfaja, terjedelme, témaválasztása rendkívül sokféle.

2. táblázat. Ausztria

	Bevándorlók, menekültek, más nemzeti kisebbségek	
	Kisebbségek	Bevándorlók
	NAPILAPOK	
Die Presse	6	39
Der Standard	9	67
Neue Kronen Zeitung	19	75
Salzburger Nachrichten	9	63

HETILAPOK

Profil	7
News	2

TELEVÍZIÓ (ATV+)

ATV aktuell	1
High Society & ATV Die Reportage	1

INTERNETES PORTÁLOK

www.derstandard.at	150
www.news.at	5
www.orf.at	135

3. táblázat. Csehország

	Romák	Vietnámiak	Más kisebbségek	Bevándorlók, menekültek
--	--------------	-------------------	------------------------	------------------------------------

NAPILAPOK

Mladá Fronta Dnes (jobbaldali)	20	2	1	3
Právo (baloldali)	36	4	1	16
Blesk (bulvár)	13	5	2	5
Rovnost (Brno)				
Brněnský denník	26	9	9	8

HETILAPOK

Reflex	2	0	0	0
Květy (népszerű női magazin)	0	0	0	0

TELEVÍZIÓ (TV Prima)

Hírműsor	7	5	0	1
Extra (magazinműsor)	0	0	0	1

INTERNETES PORTÁLOK

www.idnes.cz	25	5	1	8
www.ihned.cz	25	7	2	9
www.blesk.cz	10	3	0	8

4. táblázat. Magyarország

	Romák	Más nemzeti kisebbségek, antiszemitizmus, magyarság a határon túl	Bevándorlók, menekültek
--	--------------	--	------------------------------------

NAPILAPOK

Magyar Nemzet	34	30	8
Népszabadság	39	6	3
Blikk	46	14	12
Békés Megyei Hírlap	19	19	3

HETILAPOK

Heti Világgazdaság	5	3	1
Story	3	1	3

TELEVÍZIÓ (TV2)

TV2 Tények	0	0	0
Aktív	1	0	0

INTERNETES PORTÁLOK

hirszerzo.hu	1	5	5
index.hu	22	1	2
origo.hu	6	1	0

5. táblázat. Szlovákia

	Romák	Magyarok	Más kisebbségek	Bevándorlók, menekültek
--	--------------	-----------------	------------------------	------------------------------------

NAPILAPOK

Sme (jobbaldali)	10	3	3	2
Pravda (baloldali)	3	0	0	0
Nový čas (bulvár)	7	3	1	3
Prešovský Korzár (Prešov-Eperjes)	13	1	5	3

HETILAPOK

Plus 7 dní	2	0	0	0
TELEVÍZIÓ (Markíza)				
Hírműsor	11	1	1	2
Reflex	2	0	0	2
INTERNETES PORTÁLOK				
www.aktualne.sk	3	1	0	2
www.aktuality.sk	5	9	1	1
www.atlas.sk	5	1	0	3

A kutatás résztvevői

Az adatfelvételt és a cikkek tematizálását *Magyarországon* a Kurt Lewin Alapítvány önkéntesei végezték: Paulik Mónika, Gelsei Gergő, Rácz Attila, Oravecz Ágnes, Héra Gábor, Cake-Baly Olivio, Kiss Veronika és Orosz Márta. A Békés Megyei Hírlap összes számának összegyűjtéséért és rendelkezésünkre bocsátásáért köszönetet kell mondanunk Forrás Mihálynénak.

Szlovákiában a Centrum pre Vyskum Etnicity a Kultúry¹¹ civil szervezet végezte az adatfelvételt Elena Kriglerova irányításával a következő önkéntesek részvételével: Zuzana Kostovcikova, Martin Jevcak és Maros Cerny.

Az *ausztriai* adatok gyűjtése és elemzése a bécsi egyetem médiaintézetének (Institut für Publizistik- und Kommunikationswissenschaft) hallgatóinak köszönhető, akiket Gloria Graf, Emilie Habetzeder, Katharina Urbanek és Edőcs Kristóf koordinált.¹²

Csehországban Barbora Mančíková és Kateřina Drozdová végezték az adatfelvételt, mindketten a brnói Masaryk Egyetem Szociológiai Tanszékének munkatársai.¹³

Irodalom

Bernáth Gábor & Messing Vera (1998) *„Vágóképként, csak némában” – Romák a magyarországi médiában*. Budapest: Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal.

Bernáth Gábor & Messing Vera (2001) Roma szereplők a „Barátok közt”-ben: Az első fecske. *Médiakutató*, tavasz.

Fátyol Tivadar (2004) Roma sajtó Magyarországon. *Médiamix*, január 5.

Hegedűs T. András (1987) Szociális klíma – a cigányság képe a sajtóban. In: Uó. (szerk.) *Tanulmányok a cigányság beilleszkedéséről*. Budapest: OPI.

Homoláč, Jiří & Karhanová, Kamila & Nekvapil, Jiří, szerk. (2003) *Obraz Romů v středoevropských masmédiích po roce 1989* (A romák képe a közép-európai tömegtájékoztatói eszközökben 1989 után). Brno.

Říčan, P (1998) Integrace Romů do společnosti. In: *Romové a Evropa*. Zborník z konference „Romské etnikum a multietnicita v zemích středné Evropy”.

Rohrauer, Bettina (1997) *„Du nix Hammel braten in Hof...”: Fremdenbild und Ausländerpolitik in Grazer Printmedien: eine linguistische Analyse*. Wien: ÖFSE-Forum.

Wal, Jessika ter, szerk. (2002) *Racism and Cultural Diversity in the Mass Media. An overview of research and examples of good practice in the EU Member States, 1995–2000*. Vienna: EUMC.

Zöld könyv. A romák médiaábrázolása (2006) Budapest: Partners Hungary Alapítvány.

Lábjegyzetek

- 1 Például a vizsgált magyar sajtótermékek nagyobb részének honlapján nincsen információ azok küldetéséről. Kivétel ez alól például a Népszabadság.
- 2 A kutatás körülményeiről, az adatfelvételben és az elemzésben közreműködőkről a Mellékletben lehet bővebben olvasni.
- 3 A Program az Összetartó Társadalomért kezdeményezés a romák társadalmi elfogadottságának növelését célozta körülbelül félmilliárd forintnyi állami pénzből.
- 4 Mindennek módszertani kontrollját a belső viták, workshopok, rendszeres egyeztetések során kívántuk megteremteni.
- 5

Ausztria hivatalosan hat nemzeti kisebbséget ismer el: cigányok (1993 óta), csehek, horvátok, magyarok, szlovákok, szlovénok (Verordnung der Bundesregierung über die Volksgruppenbeiräte), Austria / BGBl 38/1977). Európa történelmi helyzetére tekintettel az elemzések során kiemelt figyelmet fordítottak a kutatók a zsidósággal és az antiszemizmussal kapcsolatos közlésekre.

Ismeretes, hogy 2006 októberében három - a média szerint roma - férfi agyonvert egy tanárt, aki autójával elsodort egy kislányt a faluban.

Magyarországon honos népcsoportnak minősül a bolgár, a cigány, a görög, a horvát, a lengyel, a német, az örmény, a román, a ruszin, a szerb, a szlovák, a szlovén és az ukrán kisebbség (1993. évi LXXVII. törvény a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól 61. § (1)).

Az osztrák kiadók szerint 2006 első felében napi 896 000 olvasóval nem kevesebb, mint 43 százalékos piaci részesedéssel rendelkezett.

„Minden rapper Gypsy akar lenni” (www.Idnes.cz, 2006. 11. 09.). Gypsy, egy nagyon tehetségesnek tartott roma rapper megjelentette első önálló CD-jét Csehországban.

A kutatásban részt vevő egyik ausztriai szlovén nemzetiségű önkéntes közlése alapján.

www.cvek.sk

Armin Hochrainer, Florentina Popotnig, Melanie Bedek, Melanie Dam, Laretta Konradi, Martina Hollauf, Carina Vymyslicky, Nina Horowitz, Olivia Werni, Claudia Nebenführ, Tamara Mathä, Walter Gupfinger, Vanessa Klein, Henning Duesterhoff, Victoria Danek, Anna Reschke, Florian Schmidberger, Gernot Rieder, Stefanie Dörrer, Sengül Celen, Nina Lang, Stefanie Lindner, Franz Bauer, Natascha Halvax, Stefan Gauerke, Faik Tanrikulu, Michael Nikolajuk - köszönet nekik.

Munkájukat a következő önkéntesek segítették: Monika Kenderová, Marek Kálovec, Peter Brtko.

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

[> könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

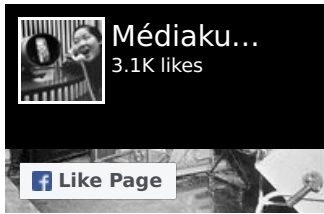
[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Kisebbség

[Gosztonyi Gergely:](#)

Kisközösségi rádiók Magyarországon

„Nem marad vigaszod egyéb, mint
Kétségbeesve bízni abban, aki nem lép
Ritmusban, mást akar: kalandot,
Egy csipetnyi, szelíd anarchiát.”
Térey János: Terramoto

Magyarországon a helyi és a körzeti, nagy besugárzási körzettel adó közösségi rádiók mellett 2002-től van lehetőség úgynevezett kisközösségi rádiók elindítására is. E lehetőség európai viszonylatban is egyedülálló, és Kelet-Közép-Európában a legerősebb nem nyereségérdekelt rádiós szférává avatta a magyart, azonban erről a területről még a szakemberek is kevés ismerettel rendelkeznek. Az itt olvasható, rövidített tanulmány a Civil Rádiózásért Alapítvány által lefolytatott és a Nemzeti Civil Alapprogram által 2006-2007-ben pályázati úton finanszírozott kutatás összefoglalása. A kutatás célja az volt, hogy pillanatképet kaphassunk a hazai kisközösségi rádiós mozgalomról, és - egyebek mellett - felmérjük, hogy a vizsgált körbe tartozó rádiók vezetői, műsorkészítői milyen okokból vágtak bele ebbe a nagy kalandba, milyen anyagi és emberi erőforrásokból gazdálkodhatnak, illetve milyen jövőképpel rendelkeznek.

1. Bevezető

A rendszerváltás után viszonylag hamar megszólaltak Magyarországon az első civil hangok az éterben: a kaposvári ZÖM Rádió és a budapesti Tilos Rádió 1991-es indulásától számíthatjuk a közösségi rádiózás hazai kezdetét. A közösségi rádiókban a műsorokat lelkes önkéntesek készítik ingyen, és a rádió sem a nyereséget hajszolja, a legtöbb helyen még reklámok sincsenek. Szabad, friss, fésületlen hangok jelentek meg az egysíkú médiapalettán, amelyek nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a médiatörvény¹ - ellentétben a legtöbb kelet-közép-európai országgal - háromsztatú médiarendszert állítson fel. A közszolgálati és a kereskedelmi rádiók és televíziók mellett immár legálisan is sugározhattak - és sugározhatnak a mai nap is - a nem nyereségérdekelt, közösségi médiumok, hozzájárulva ezzel a demokratikus folyamatok alakításához. A kezdeti időktől megszólalási lehetőséget próbálnak adni a civil társadalomnak. Ahogy ők fogalmazzák: hangot adnak a hangtalanoknak, azaz azoknak, akiket sem a kereskedelmi, sem a közszolgálati szféra nem tud vagy nem akar befogadni. A közösségi rádiók az elmúlt 16 évben végig azért harcoltak, hogy ne csak szavakban, hanem tettekben is egyenrangúnak ismerjék el őket.

A közösségi média olyan közszolgálati feladatokat is ellát, amelyekre más típusú médiumok - különböző okokból - nem képesek.² Ezek többek között a következők:

- a tömegkommunikációs eszközökhöz való nyilvános, szabad hozzáférés;
- a helyi ügyekkel való foglalkozás;
- részvételi modell a tömegkommunikációban;
- alulról felépülő interkulturális és nemzetközi megközelítés;
- kulturális önkifejezés és sokféleség.

Annak ellenére, hogy a közösségi médiaszektoron belül számos eltérő modell található meg Európában, az alábbi közös alapelveket és jellemzőket figyelhetjük meg szinte mindenhol:

1. szabad hozzáférés a közösségek számára a tömegkommunikációs eszközökhöz;
2. szólásszabadság és médiapluralizmus;
3. az információhoz való szabad hozzáférés;
4. általános és nemi diszkriminációmentes médiahasználat;

5. a helyi részvétel támogatása;
6. kulturális sokszínűség és a kisebbségek elfogadása;
7. nyitott, részvételre ösztönző szervezet és önmeghatározás;
8. szerkesztői függetlenség;
9. nem nyereségérdekelt jelleg;
10. médiahasználati készségek fejlesztése.

A média- és kommunikációs világ manapság lezajló koncentrációja a demokratikus ellenőrzés és részvétel ellen dolgozik. Az információs eszköz termékké vált, a polgárok pedig csupán potenciális felvevő piacokat jelentenek. Ezáltal egyre egységesebb modell jön létre, amely szemben áll az információhoz való joggal – amely utóbbi természeténél fogva plurális jellegű, és megengedi az egymással ütköző, kritikus nézetek kifejeződését. A modern hírközlési eszközök gyakran kirekesztik a médiából azokat, akik különböző okokból nem tudnak ahhoz hozzáférni. Ezzel szemben egyre többen gondolják azt, hogy az állampolgárok rendelkezésére kell bocsátani azokat az eszközöket, amelyek megfelelnek a technika jelenlegi fejlettségének. Mindez azért lényeges, mert meg kell őrizni a kommunikációnak azokat a maradék szabad területeit, amelyek függetlenek minden közvetlen vagy közvetett politikai hatalmi kontrolltól és gazdasági erőttől.

Magyarországon a helyi és a körzeti, nagy besugárzási körzettel adó közösségi rádiók mellett 2002-től van lehetőség úgynevezett kisközösségi rádiók elindítására is.³ E lehetőség európai viszonylatban is egyedülálló, és Kelet-Közép-Európában a legerősebb nem nyereségérdekelt rádiós szférává avatta a magyart (lásd az 1. képet).⁴ Viszonylag egyszerű jogi és technikai feltételek mellett ma bárki elindíthatja saját közösségi rádióját. A kisközösségi rádiók lakótelepeken, egyetemeken, kórházakban, kisebb városrészekben jelenhetnek meg, hiszen besugárzási körzetük sztereóban egy kilométer körüli, és kiemelt jellegzetességük a nagyon erős lokalitás.

1. kép. Közösségi rádiók Magyarországon

A kisközösségi rádiókra vonatkozó frekvenciagazdálkodási szabályok miatt elvileg nem limitált a rádiók száma, és az is látható, hogy a beadott pályázatok száma viszonylag konstans (évente körülbelül 30 darab kisközösségi rádiós pályázat érkezik, bár 2006-ban visszaesés volt megfigyelhető, lásd az 1. táblázatot). A kisközösségi rádiós pályázatokat minden évben két alkalommal lehet benyújtani: tárgyév március és szeptember 1-jén, és az Országos Rádió és Televízió Testületnek (ORTT) 60 nap áll rendelkezésére a pályázatok elbírálására.

1. táblázat. Beadott kisközösségi rádiós pályázatok száma

Év Beadott kisközösségi rádiós pályázatok száma (db)

2002	12*
2003	31
2004	32
2005	27
2006	19
2007	15**

* 2002-ben csak egyetlen pályázati kör volt.

** Csak a 2007. márciusi pályázati körrel számolva.

Ellentétben az országos rádiókkal, itt a helyiek készítik a műsorokat, azaz arról szólnak, ami őket valóban foglalkoztatja. Nem háromfejű borjúkról, hanem a helyi focimeccsről, nem plasztiktárok életéről, hanem a saját mindennapjaikról szólnak a műsoraik. A többi rádiós pályázathoz képest a pályázati lap kitöltése jóval egyszerűbb, a megfelelő frekvenciát díjmentesen jelölik ki, és azért sugárzási díjat sem kell fizetniük a rádióknak. Ráadásul a működéshez feltétlenül szükséges adóberendezés árát később pályázatban vissza lehet igényelni. A cél tehát a következőkben foglalható össze: sok, kis, helyi, közösségi rádió létezésének esélyét megadni országos szinten.

2. A kutatásról

A Civil Rádiózásért Alapítvány (Civil Rádió FM98)⁵ a Nemzeti Civil Alapprogram támogatásával állapotfelmérő kutatást végzett a hazai kisközösségi rádiók körében 2006 decembere és 2007 májusa között. A kutatás a kisközösségi rádiók megalapításának első gyakorlati lépéseitől az adás megszólalásának napjáig próbálta felmérni a hazai nem nyereségérdekelt, kisközösségi rádióadókat. Az európai médiafejlődési irány a triális mediarendszer megerősödése felé mutat, azaz nemcsak közszolgálati (public service) és kereskedelmi (commercial) műsorszolgáltatók léteznek, hanem a nonprofit, szabad, közösségi (community) rádiók is a médiatérkép jelentős szereplői. Ezek a harmadik típusú műsorszolgáltatók fejlesztik a helyi közösségek önkifejezési lehetőségeit és adnak hangot mindazoknak, akik számára a másik két műsorszolgáltató típus nem nyújt programokat.

A kérdőívek feldolgozásakor (2007. május) 50 ilyen típusú műsorszolgáltatónak volt érvényes frekvenciaengedélye

hazánkban,⁶ de a kutatásba azok a tipikus rádiók kerültek bele, amelyek nem csupán frekvenciaengedéllyel rendelkeznek, hanem már legalább három hónapja megkötötték a műsorszolgáltatási szerződésüket is, és válaszoltak megkeresésünkre, hiszen a kérdések nagyobbik része már működő rádiók esetében lehet csak értelmezhető. Kutatási mintánk tehát 45 elemű volt, ezen belül 34 rádiótól érkeztek meg a határidő végéig a válaszok (76 %).

A kutatás már csak a folyamatosan növekvő számarány és a kutatásban való önkéntes részvétel miatt sem vállalkozhatott arra, hogy valamennyi kisközösségi rádiótól az összes szükséges és fontos adatot megszerezze, de mintánk az örömteli válaszadási hajlandóság miatt a hazai közösségi rádiózás tekintetében jónak tekinthető. Mivel folyamatosan újabb és újabb rádiók lépnek működésbe, szükséges lenne a közösségi rádiók időszakos (például kétfévenkénti) felmérése. A kutatási kérdőíveket személyesen, telefonon, illetve elektronikus levél formájában vettük fel. Mivel a kutatásban való részvétel önkéntes volt, olyan kérdésekre is választ kaphattunk, amelyekre csak a kutatás végzői és a felmérésben részt vevők közötti nagyfokú bizalom miatt érkezhettek válaszok. Ezen adatok a kutatás szempontjából különösen fontosak, hiszen azt mutatják, hogy vannak olyan esetek, amikor a gyakorlat és az elmélet (jelen esetben a médiatörvény vagy a rádiók műsorszolgáltatási szerződése) „mást mutat”. Kiemelendő, hogy a jelen kutatás támaszkodik az ORTT 2005-ös kisközösségi rádiókról szóló rövid felmérésére,⁷ és megpróbálja ugyanúgy annak az eredményeit felhasználni, mint az esetleges hibáit javítani.

Az általunk végzett kutatás fő célja volt, hogy pillanatképet rögzítsünk a szféráról, és felmérjük, hogy a vizsgált körbe tartozó rádiók vezetői, műsorkészítői milyen okok miatt vágtak bele ebbe a nagy kalandba, milyen anyagi és emberi erőforrásokból gazdálkodhatnak, illetve milyen a jövőképük. A kutatást végzők szemszögéből szomorú, hogy lehetséges: a kutatási terület a kutatás lezárása után akár már egy héttel más képet mutatna, ugyanakkor ez a tény örömteli is, hiszen azt jelenti, hogy a kisközösségi rádiós piac folyamatosan változik, és új rádiók jöhetnek létre Magyarországon.

3. A kutatás eredményei⁸

3.1. A kezdetek

Miért indít valaki kisközösségi rádiót, és honnan szerez tudomást a lehetőségről? A beérkezett válaszok alapján jellemzően három fő forrásból hallottak a kisközösségi rádiós formátumról: (1) egy másik (legtöbbször közösségi) rádióban dolgozó ismerőstől, (2) a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezetének⁹ (a továbbiakban: SzaRáMaSzer) közösségi rádiózást népszerűsítő programjain vagy (3) az ORTT honlapjáról. Az „egyéb” kategória igen változatos képet mutat: volt, aki a helyi polgármesterek találkozáján szembesült a lehetőséggel, de volt, aki a Magyar Rádió egyik műsorában hallott róla (lásd az 1. ábrát).

1. ábra. A kisközösségi rádiót indítók információs forrásai

Egy ötös skálán a frekvenciapályázat megírását a közepesnél kicsit nehezebbre értékelték a résztvevők. Célszerű lenne tehát a pályázati anyagok egyszerűsítése, hiszen e rádiózási forma esetében az egyik cél a minél gyorsabban és egyszerűbben kitölthető pályázati csomag létrehozása. A rádiók 23,5 százaléka nehéznek vagy nagyon nehéznek minősítette a pályázat megírását (lásd a 2. ábrát).

2. ábra. A kisközösségi rádiós frekvenciapályázat nehézsége

A kérdőívek feldolgozásakor változást tapasztaltunk: az időben később pályázó rádiók esetében a pályázat beadásának és a műsorszolgáltatási szerződés megkötésének időpontja között eltelt idő lerövidült. A „pionír” rádiók esetében ez az időtartam sok esetben meghaladta a másfél évet, ami egy önkéntes alapon működő szervezet esetében nagy valószínűséggel jelenti a stáb teljes újraszervezésének szükségességét. Ezt a felmérés visszaigazolta az első induló rádiók (például Triangulum, Berzsenyi) között. A résztvevők igénye természetesen az, hogy minél kevesebb idő teljen el a fent említett két időpont között, de mivel tisztában vannak (vagy a folyamat során tisztában lettek) az állami szervek működésének jellegzetességeivel, ezért a legtöbben el tudnak fogadni egy négy-öt hónapos átfutási időt. Ennél hosszabb időt azonban sem megérteni, sem elfogadni nem tudnak a rádiósok.

Az egyes rádiók elindításában egy és 40 közötti számú ember vett részt, és a rádiók 94 százaléka egy kis csoport együttműködésének következménye (lásd a 3. ábrát). „Egyemberes rádió” ugyanis mindössze kettő akadt a felmérésben részt vevők között, azaz elmondható, hogy a hazai kisközösségi rádiókat – a pályázati kiírás szellemének megfelelően – valóban kisebb, de több emberből álló közösségek indítják el.

3. ábra. A rádiót elindító közösség létszáma

A rádióalapítás céljainál több rádiónál is megfigyelhető, hogy nem egy jól meghatározott célcsoport igényeit akarták kielégíteni, hiszen volt olyan rádió, amely három-négy válaszlehetőséget is megjelölt (lásd a 4. ábrát). A válaszok összesítése után látható, hogy jellemzően négy típusú rádiót vizionáltak maguk elé az alapításkor a kisközösségi rádiósok:

1. lakóhelyi közösség fórumaként működő rádiót
2. kulturális célt szolgáló rádiót
3. korosztályi célcsoportnak szóló, vagy
4. a vételkörzetben élő hallgatók általános tájékozási igényeit szolgáló rádiót.

4. ábra. A kisközösségi rádió indításának indokai

A résztvevők többségének volt korábbi rádiós tapasztalata (77 %), és érdekes lehet, hogy harmaduk valamilyen kereskedelmi rádióban dolgozott korábban. Huszonhét százalékuk dolgozott más közösségi rádióban a saját rádiója elindítása előtt, míg a kalózási múltat mindössze három rádiós említette.

A kisközösségi rádió indításához azonban az embereken kívül szükség van technikai eszközökre is. A rádiók legtöbbször alapszintű stúdiótechnikával és egy stúdióval indult (56 %), de volt, ahol semmiféle saját műszaki eszközzel nem rendelkeztek az induláskor (15 %), valamint olyan is akadt, ahol magas szintű stúdiótechnikával és egy stúdióval kezdtek (15 %). Több stúdióval mindössze három rádió indult (9 %), ebből az egyiknél egy egyetem segített az indulásnál, a másik kettőnél helyi vállalkozók. A műszaki eszközöket nagyrészt saját erő felhasználásával szerezték be (56 %), míg a Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete az esetek hét százalékában segített a műszaki eszközök beszerzésében. Kiemelendő, hogy 14 százalékban a rádiók adományba kapták, míg tíz százalékuk pályázati úton szerezte be a szükséges berendezéseket.¹⁰ A rádiók beindításához szükséges összes pénz igen nagy eltéréseket mutat (lásd az 5. ábrát): volt, ahol a saját bevallásuk szerint 5000 forintba, míg volt, ahol 16 millió forintba került az indulás (egy egyetem esetében).

5. ábra. A kisközösségi rádió indításához szükséges anyagi források

A kisközösségi rádiósoktól azt is szerettük volna megtudni, hogy miért éppen ezt a speciális rádiózási formát választották, és miért nem egy nagyobb vételkörzetű helyi, nem nyereségérdekelt vagy kereskedelmi adó indításába vágtak bele. A válaszok jelentős megosztottságot mutattak (lásd a 6. ábrát), de a legtöbben az egyszerűség miatt választották ezt a formát. A válaszadók majdnem 30 százaléka azonban kereskedelmi rádiót indított volna saját bevallása szerint, ha a megfelelő anyagi fedezet a rendelkezésére áll. Az egyéb kategóriát választók közül egy kisközösségi rádiós így indokolta meg a választását:

„Az emberek számára ez egy új típusú rádió, még a mai napig igazán el se tudják képzelni, hogy mit jelent a kisközösségi rádió. Szerettünk volna megmutatni egy olyan rádiót, ahol megszólal a Mancini néni és a Pista bácsi, anélkül hogy médiasztár legyen, anélkül, hogy nem tudnak szépen beszélni, anélkül, hogy félnének megmondani a véleményüket...”

6. ábra. A speciális rádiózási típus választásának okai

3.2. A jelen - belső struktúra

Az indulás után következik a nehezebb rész, a rádió hosszú távú működtetése. Egy angol kézikönyv, a Community Radio Toolkit¹¹ nagyon plasztikusan fogalmazza meg ezt: „Rövidtávfutóból hosszútávfutóvá kell ekkortól válni.” Az első kulcskérdés: a közösségi rádió, amelynek egyik fő jellegzetessége, hogy a műsorokat főleg önkéntesek készítik, miként képes kezelni ezt a kérdést. A kutatás eredményei szerint minden rádió foglalkoztat önkénteseket, bár a rádiók majdnem harmada csupán öt fő alatt (29,4 %) (lásd a 7. ábrát). Öt olyan rádió is volt, amely 50 feletti önkéntest foglalkoztat, bár hozzá kell tenni, hogy ezek közül kettő Budapesten vagy Budapest vonzáskörzetében van (Fúzió Rádió, Zsebrádió), másik kettő egyetemi városokban (Campus Rádió, Periszkóp Rádió), míg az ötödik nagyon hosszú ideig nagy vételkörzetű frekvencián sugárzott (Szóla Rádió). Kisebb falvakban vagy városrészekben főleg a kisebb számú önkéntes rádiós a jellemző.

7. ábra. A kisközösségi rádiókban foglalkoztatott önkéntesek száma

Az önkéntesek életkori megoszlása érdekes és változatos képet mutat (lásd a 8. ábrát), a magyar médiában valószínűleg egyedülként 14 év alattiak is nagy számban készíthetnek műsorokat, sőt van olyan rádió, ahol az arányuk 30 százalékos (Origó-Ház Rádió). A 18-30 és a 30-50 közötti korosztály azonban majdnem minden rádióban dominál, de példaként hozzá kell tenni, hogy egy esetben a kisközösségi rádiót működtetők száz százaléka 50 évnél idősebb (Sirius Rádió).

8. ábra. A kisközösségi rádiókban foglalkoztatott önkéntesek életkori megoszlása

A kutatás fontos eleme volt annak vizsgálata, hogy az önkéntesek milyen juttatásokban részesülnek a hazai kisközösségi rádiókban, ugyanis a szférát nem ismerők (de sokszor a benne dolgozók) szemében is az önkéntesség egyet jelent azzal a munkával, amiért nem jár semmi cserébe. Ez természetesen így is van a pénz vonatkozásában, de az önkéntesek számos nem anyagi ellenszolgáltatásban, juttatásban mégis részesülhetnek (lásd a 9. ábrát). Fontosnak tartjuk külön kiemelni, hogy ez mindenhol a világon természetesnek számít.

9. ábra. A kisközösségi rádiókban az önkéntesek számára biztosított juttatások megoszlása

A legtöbben a saját rendezvényeken, bulikon való részvételt tudják nyújtani a rádiósoknak (30 %), de jelentős a rádiós képzések (24 %) és a stábgyűlések (16 %) szervezése kategória is. Különböző kitüntetések (például a hét/a hónap/az év rádiója vagy a legjobb műsor cím odaítélése) a rádiók hat százaléka oszt rendszeresen, míg az önkéntes munkáért járó közép- vagy felsőoktatási érdemjegy a rádiók három százalékánál található meg (természetesen a középiskolai vagy az egyetemi rádióknál). A fentebb leírtak ellenére a rádiók hat százaléka különféle anyagi juttatásokban is részesíti az önkénteseket. Az egyéb kategóriába a válaszadók a következőket jelölték meg:

- jó társaság;
- szakmai fejlődés;
- referencia, kapcsolatok;
- eszökbérlés;
- étkezés;
- belépők kiosztása különböző rendezvényekre.

A válaszadó kisközösségi rádiók több mint fele (55 %) legalább egy főállású, teljes munkaidőben dolgozó alkalmazottat foglalkoztat, de azon rádiók között, amelyeknél van ilyen alkalmazott, csak 37 százalék foglalkoztat egyenél több főt főállásban (ami az összes rádió 20 százalékát jelenti). Ennek oka valószínűleg abban keresendő, hogy a rádiók az önkénteseket nem tudják vagy nem akarják kellő mértékben bevonni a rádió irányításába, hiszen a rádiók 70 százalékánál – az önkéntesek számától függetlenül – a munka nagy részét csupán pár ember végzi (lásd a 10. ábrát).

10. ábra. Az önkéntesek közreműködése a rádió működtetésében

Mindezek ellenére a kérdőívekből az is kitűnik, hogy az önkéntesekkel való rádiózásnak több előnye, mint hátránya van a felmérésben részt vevő rádiók szerint. A hátrányok között három fő dolgot említettek a válaszadók:

- a műsorok elmaradása (pontatlanok, hamar eltűnnek, nehéz a kapcsolattartás, munka mellett csinálják);
- a számonkérés nehézsége (a díjazás kérdése, motiválási nehézségek, a felelősségre vonás szinte lehetetlen);
- szakmai hiányosságok, felkészületlenség.

E három fő kategóriából legalább az egyiket a válaszadók 85 százaléka nevesítette, míg tíz százalékuk szerint semmi gond nincs az önkéntesekkel. Egyikük sztoikus nyugalommal így fogalmazott:

„Én nem látom igazából, hogy gondok lennének velük. Van, hogy nem jön műsort csinálni, és nem is szól utána, de aztán szép lassan úgyis vagy szól, vagy nem jön egyáltalán.”

Ezekon kívül említették még a stúdióban való dohánzás és a takarítás hiányát.

Előnye és öröme az önkéntesekkel való rádiózásnak azonban a fentieknél sokkal több van, itt a következők a legjellemzőbbek:

- kreatív, nem sematikus, új ötletek megjelenése;
- lelkesedés;
- eredetiség;
- szolidaritás;
- együttgondolkodás;
- sokszínűség;
- naprakészség;
- merész, izgalmas;
- közösségi szellem;
- változatosság.

Ezekon kívül a válaszadók többségénél (53 %) megjelent az ingyenesség kérdése is, azaz hogy pénzbeli ellenszolgáltatás nem jár nekik, így a rádió fenntartása is kevesebbe kerül.

3.3. A jelen - műsorok és külső kapcsolatok

A kisközösségi rádiók esetében is különösen fontos az a kép, amelyet a külvilágnak sugároznak, mind a műsor formájában, mind egyéb módon (a rádió honlapja, a hallgatók informálása stb.). Az első dolog, amit a hallgatók észrevesznek, a zene és a szöveg aránya a rádióban. A hazai rádiók nagy többségét (főleg a kereskedelmi adókat)

minden hallgató által jól érezhetően a zene kiemelkedő túlsúlya jellemzi. Érdeemes megnézni ezt az arányt a magyar kisközösségi rádiókban is:

11. ábra. A zene-szöveg arány a kisközösségi rádiókban

A felmérésből kiderült, hogy a zene a magyar kisközösségi rádiók esetében is nagyobb részt hasít ki a műsorfolyamból (lásd a 11. ábrát), de korántsem mutat olyan mértékű eltérést, mint más rádiótípusok esetében. Ráadásul a válaszadók 33 százaléka úgy nyilatkozott, hogy a szöveg aránya meghaladja a beszéd arányát a rádiójukban. A szöveges műsorok tekintetében két fő kérdéskörre kerestük a választ: (1) megtalálhatók-e a kisközösségi rádiók műsorai között a tipikus rádiós formátumok (például a rádiójáték, a kívánságműsor), (2) a rádiósok szerint a szöveges műsoraiknak mi a fő profiljuk.

12. ábra. A kisközösségi rádiók szöveges műsorainak fő profilja

A rádiók műsorai tehát főleg kulturális profilúak (25,4 %), amitől nem sokkal maradnak el a közéleti témák (16,1 %) és az általános tájékozódást elősegítő műsorok (16,1 %). Feltűnő, hogy kisebbségi, vallási és szociális műsorok viszonylag kis számban készülnek a rádióknál (lásd a 12. ábrát). Azon műsортípusok közül, amelyeket rádiós formátumoknak szoktak nevezni, mindegyik megtalálható a hazai kisközösségi rádiós palettán (lásd a 13. ábrát). Kiemelhető, hogy e rádiók hírműsorai főleg helyi híreket sugároznak. A rádiók majdnem 12 százaléka készített már rádiójátékokat, és majdnem tíz százalékuk sugározza azokat a hanganyagokat is, amelyeket a hallgatóik küldenek el számukra, ezzel is erősítve helyi jellegüket. Érdekes azonban, hogy két olyan formátum is erőteljesen megjelenik a rádióknál (a kívánságműsor és a slágerlista), amelyet nem a közösségi, hanem a kereskedelmi rádiókkal szokás azonosítani. E két műsorformátumra vonatkozó számok elemzése során nem szabad megfeledkeznünk arról a fentebb már ismertetett adatról, hogy a kisközösségi rádiók 28 százaléka jelölte meg a közösségi rádióalapítás okaként, hogy nem volt elég anyagi forrása kereskedelmi rádió indítására.

13. ábra. Rádiós formátumok a kisközösségi rádiókban

A rádiókban elhangzó zene tekintetében a válaszadók 57 százalékának nincs fő zenei profilja, míg 43 százalékuk megjelölt ilyet. E téren is megfigyelhető a kereskedelmi rádiók hatása, ugyanis volt, aki azt jelölte meg, hogy „négy évnél fiatalabb zenék” és olyan is, aki a „pop” kategóriájával válaszolt. Ennek ellentételezéseként a fő zenei profillal rendelkező rádiók 54 százaléka a világzene, a népzene, a blues, a dzsessz, a „nem kommersz zene” kategóriáját jelölte meg. Az előzőekből következően egyértelműen merül fel a kérdés, hogy e sokszínű szöveges és zenei műsorfolyamban miként jutnak el információk a hallgatókhoz. A kutatásból kiderült, hogy a rádiók főleg a saját honlapjukat használják a hallgatókkal való kapcsolattartásra és a rádió bemutatására. A rádiók 88 százalékának van legalább alapszintű internetes honlapja. A felmérés mind technikai, mind tartalmi kérdéseket vizsgált a rádiós honlapokkal kapcsolatban. Technikai értelemben látható, hogy az alapszolgáltatások (e-mail, fórum) majdnem minden honlapon biztosítottak, ám az összes többi szolgáltatás (különösen a Web 2.0-s szolgáltatások – blog, RSS, komment, podcast) már csak jóval kevesebb rádió honlapján található meg (lásd a 14. ábrát).

14. ábra. Technikai lehetőségek a kisközösségi rádiók honlapjain

Tartalmi kérdésekben gazdagabbnak tűnnek a hazai kisközösségi rádiók honlapjai, bár meg kell jegyezni, hogy minden adat vonatkozásában van még fejlődnie a szférának (lásd a 15. ábrát). Kiemelhető, hogy mindössze a rádiók 47 százaléka tesz közzé honlapján információkat a műsorokról, és a rádió elérhetőségei is hiányoznak a honlappal rendelkező rádiók harmadánál.

15. ábra. Tartalom a kisközösségi rádiók honlapjain

Mindenféleképpen változtatásra érdemes azonban a honlapok frissítésének ideje. A rádiók 67 százaléka ritkábban, mint hetente frissíti a felkerülő tartalmakat (a havonta vagy annál is ritkábban frissítők aránya a honlappal rendelkezők között 34 százalékos). Azon rádiók aránya, amelyek naponta többször, naponta vagy két-háromnaponta frissítenek, csupán 33 százalékos. Ha a fentiekből következően a rádiók a honlapot a hallgatókkal való kommunikáció egyik valóban kiemelt formájának tartják, úgy érdemes a felkerülő tartalmakat gyakran megújítani, hogy a hallgatóknak érdemes legyen visszajárniuk.

3.4. A jelen - vételkörzet, technika, hallgatottság

A magyar kisközösségi rádiókkal kapcsolatos kérdések egyik legfontosabbja a vételkörzet és a hallgatottság alacsony szintje. A kisközösségi rádiókra vonatkozó pályázati felhívás úgy fogalmaz, hogy:

„...a kisközösségi rádiózás célja, hogy lehetővé tegye olyan rádiók működtetését a kistelepüléseken és

kisebb közösségekben, amelyekben nem lehetséges egy helyi rádió gazdaságos működtetése, de a helyi közösség igényelné egy neki szóló rádióadó létét, valamint, hogy lehetőséget nyújtson azon intézményeknek, amelyek a rádiózással egy speciális hallgatói kör igényeit elégítenék ki. A kisközösségi rádiózásnak nem célja a helyi rádiózással összemérhető nagyságú ellátottság biztosítása.”

Ennek ellenére a kutatásból kiderült, hogy majdnem mindegyik rádió elégedetlen a számára kijelölt sugárzási teljesítménnyel és az ezzel összefüggő vételkörzettel. A rádióknak minimum heti 14 órát kell sugározniuk, de természetesen semmi nem zárja ki az akár heti 168 órás sugárzást sem. Ennek ellenére a rádiók mindössze 42 százaléka sugároz heti 168 órában, a többi rádió ennél kevesebbet vállalt csak. A kevesebbet sugárzók leginkább az emberi (61 %) és az anyagi (22 %) kapacitáshiányt említették fő okként, de közülük is 72 százalék tervezi az adásidő bővítését (csupán 28 százalékuk nyilatkozott úgy, hogy megfelel neki az általa korábban vállalt műsoridő-keret). A rádiósok ugyanis két fő okot említettek a csekély hallgatottság okaként: nem 168 órás az adásidő és kicsi a vételkörzet. Annak ellenére jelezték ezt, hogy a saját hallgatottságról mindössze a rádiók felének (50 %) vannak adatai. Azok közül, akiknek nincsenek adataik, a legtöbben az anyagiakra hivatkoztak: nincs elég pénzük arra, hogy a hallgatottságukat felmérjék. A valamilyen formában felmérést készítőkhöz csak 6,7 százalékuk állította, hogy az adatai tökéletesen megbízhatóak, nagy többségük nem bízik a saját maga által készített felmérésekben (lásd a 16. ábrát). Több rádiós külön kiemelte, hogy kívánatos lenne egy hallgatottsági felmérés elkészítése speciálisan a kisközösségi rádiók számára, bár tisztában van ennek a felmérésnek a nehézségeivel.

16. ábra. A hallgatottsági felmérést készítő kisközösségi rádiók adatainak jellemzői

A hallgatottság mértéke összefügg a vételkörzet nagyságával. A kisközösségi rádiós pályázati felhívás kimondja egyrészt, hogy „a kisközösségi rádiók nem növelhetik utólag a vételkörzetüket, és nem alakulhatnak kereskedelmi rádióvá”, másrészt „a kisközösségi adóállomás maximális effektív sugárzási teljesítménye általában néhány Watt lehet, de nem haladhatja meg a 10W értéket”. A felmérésben részt vevő rádiók mindössze kilenc százaléka kapott az eljárás során 5W-nál nagyobb sugárzási teljesítményt, és a rádiók 64 százalékánál nem haladja meg az 1W-ot. A kisközösségi rádiósok joggal sérelmeznek, hogy az eljárás során a helyi jellegzetességeket egyáltalán nem veszik figyelembe: hiába dimbes-dombos a terep, a hatóságok erre nincsenek tekintettel. Egy rádiós „íróasztal-döntésnek” nevezte a folyamatot, utalva a fentiekre. És bár a pályázati kiírásban szerepel, hogy utólag nem növelhetik vételkörzetüket, a rádiók 56 százaléka jelezte, hogy lenne ilyen irányú terve. Ennek okaként főleg a nem megfelelő minőségű vételt, a lefedettség hiányát és a domborzati viszonyokat jelölték meg. Ráadásul a kisközösségi rádiók a kábelszolgáltatók műsorába nem tudnak bekerülni, csupán a felmérésben részt vevők 13 százaléka sugározza a műsorát ebben a formában. Egyikük így fogalmazott: „Matáv, UPC – mindkettőn próbáltuk, mindkettő elutasította.” Az ilyen indokolatlanul kicsinek meghatározott mikrofrekvenciákból való „kitörési módokra” is választ kerestünk. Arra a kérdésre, hogy ha felajánlanák nekik a lehetőséget, hogy pályázzanak helyi (körülbelül 30 kilométeres vételkörzetű) frekvenciára, akkor megtennék-e, a rádiók 78 százaléka pozitív választ adott, azaz minden nehézség ellenére szeretne minél több hallgatóhoz eljutni. A kérdőív azt is tudakolta az előző kérdésre igennel válaszolók között, hogy milyen típusú frekvenciára pályáznának (lásd a 17. ábrát), és az adatokból jól látható, hogy a rádiók többsége megmaradna a közösségi rádiós formánál (nem nyereségérdekeltként vagy közműsor-szolgáltatóként).

17. ábra. A vételkörzetet elvi lehetőségként bővíteni szándékozó kisközösségi rádiók preferenciái

3.5. Hivatalosságok, érdekvédelem

A felmérésben választ kerestünk a magyar kisközösségi rádiók és a „hivatalosságok” közötti kapcsolatra: négy olyan szervezethez való viszonyukról kérdeztük a rádiókat, amelyet a mindennapi működésben – az adott szervezet jogi szabályozásától függetlenül – hatóságnak érezhetnek (ilyen az ORTT, a Nemzeti Hírközlési Hatóság [NHH], a Magyar Szerzői Jogvédő Iroda Egyesület [Artisjus], valamint a Magyar Hanglemezkiadók Szövetsége–Előadóművészi Jogvédő Iroda [Mahasz-EJI]). A viszonyrendszerek felmérését az információszolgáltatás, az odafigyelés és az együttműködés fogalmai mentén végeztük el. Elsőként az ORTT-vel és az NHH-vel kapcsolatos válaszokat hasonlítottuk össze, majd a két szerzői jogi szervezettel¹² kapcsolatosakat. A felmérésből egyértelműen kiderült, hogy a rádióknak a Mahasz-EJI-vel van/volt a legtöbb problémájuk, ennek a szervezetnek a tevékenységét ítélték a legkritikusabbnak: a Mahasz-EJI minden kérdésben a legtöbb negatív értékelést kapta.

Kritikus kérdés, hogy a szervezetek mennyi információt adnak a rádióknak (lásd a 18. és a 19. ábrát). A kisközösségi rádiósok legalább felének pozitív értékelését e téren csak az ORTT érte el, de az érték itt sem nagyon haladta meg az 50 százalékot (52,9 %). A többi szervezet esetében a rádiósok harmada (NHH: 32,4 %, Artisjus: 30,6 %) vagy tizede (Mahasz-EJI: 14,3 %) értékelte úgy, hogy inkább megadják a szükséges információkat a rádióknak. A Mahasz-EJI ebben a kérdésben is kiemelkedően rosszul teljesít a rádiósok szerint (egyáltalán nem ad információt: 11,4 %); egyikük megjegyezte, hogy a szervezet „...még csak nem is reagált a nekik küldött e-mail-re”.

18. ábra. A kisközösségi rádiók véleménye a hatóságok információadási hajlandóságáról I.

19. ábra. A kisközösségi rádiók véleménye a hatóságok információadási hajlandóságáról II.

A rádiósok számára fontos kérdés, hogy mennyire veszik figyelembe a rádiók speciális igényeit. E kérdésben ítéltek meg a válaszadók a legrosszabbnak a négy szervezet tevékenységét, hiszen egyikről sem nyilatkozott inkább pozitívan a rádiósok többsége (lásd a 20. és a 21. ábrát). Az ORTT tevékenységét a válaszadók nem egészen felelősen ítélték meg úgy, hogy inkább figyelembe veszik a rádiók igényeit (47 %), míg a másik három szervezetet pozitívan megítélők aránya jóval ez alatt maradt. Az NHH esetében 38,2 százalékos, míg a két szerzői jogi szervezet esetében csupán 27,7 százalékos (Artisjus) és 11,4 százalékos (Mahasz-EJI) arányban ítélték meg inkább pozitívan a tevékenységet. Ráadásul a Mahasz-EJI esetében a rádiósok nagy arányban (31,4 %) vélekedtek úgy, hogy egyáltalán nem veszi figyelembe a rádiók igényeit (az egyáltalán nem veszik figyelembe válasz aránya a másik három szervezetenél is jóval magasabb volt, mint a többi kérdésnél). A rádiósok tehát úgy érzik, hogy nem alanyai, csupán tárgyai a hivatalos eljárásoknak, és az igényeik egyáltalán nem fontosak a hivatalos szervezetek számára.

20. ábra. A kisközösségi rádiók véleménye a hatóságok kapcsán a speciális rádiós igények figyelembevételéről I.

21. ábra. A kisközösségi rádiók véleménye a hatóságok kapcsán a speciális rádiós igények figyelembevételéről II.

A hivatalos szervezetekkel kapcsolatban az együttműködéssel kapcsolatban is tettünk fel kérdést a rádiósoknak (lásd a 22. és a 23. ábrát). Itt kicsivel több határozottan pozitív válasz érkezett, de a Mahasz-EJI-t e kérdésben is a legrosszabbnak ítélték meg. Az „inkább” vagy „nagyon együttműködők” választ az ORTT esetében a rádiók 50 százaléka, az NHH esetében 47 százaléka, az Artisjus kapcsán már csak 38,8 százaléka, míg a Mahasz-EJI kapcsán csupán 28,5 százaléka választotta.

22. ábra. A kisközösségi rádiók véleménye a hatóságok együttműködési hajlandóságáról I.

23. ábra. A kisközösségi rádiók véleménye a hatóságok együttműködési hajlandóságáról II.

3.6. Pénzügyi kérdések

Bár egy kisközösségi rádiót működtetni olcsóbb, mint például egy kereskedelmet, egy médium fenntartásának mégis vannak anyagi vonzatai. A kutatásban a kiadási oldalra csak részlegesen kérdeztünk rá a rádióknál (lásd például az alkalmazottak kérdését), azonban a bevételi oldalt megpróbáltuk teljes körűen feltérképezni. A kutatásból az derül ki, hogy a magyar kisközösségi rádiók 41,2 százaléka – saját bevallása szerint – kevesebb, mint havi 60 000 forintból működik, 23,5 százalékuk havi 100 000 és 300 000 forint közötti összeget költ a rádióra, míg azok aránya, akik ennél többet, csupán 17,6 százalékos (lásd a 24. ábrát).

24. ábra. A kisközösségi rádiók éves költségvetése

Érdekes ugyanakkor megnézni, hogy ezek a bevételek milyen forrásokból gyűlnek össze (lásd a 25. ábrát). A felmérésben szereplők válaszait összesítve jól látható, hogy a rádiók költségvetésének nagy részét (56,6 %) különféle pályázati forrásokon nyert pénzek fedezik. Figyelmeztető jel lehet, hogy a helyi önkormányzatok milyen kis mértékben támogatják e rádiókat (11,1 %), bár itt meg kell említeni, hogy függetlenségük védelmének érdekében többen meg sem próbáltak ilyen támogatást szerezni. Jól látható, hogy a személyi jövedelemadó egy százalékából származó bevételek elenyészőek (0,4 %), így e téren, illetve a hallgatói adományok és hozzájárulások megszerzése terén (jelenleg 3,9 %) még jelentős fejlődőnivalója van a szférának. A rádiók ugyanakkor majdnem minden esetben megpróbálnak többféle bevételi forrásra is támaszkodni.

25. ábra. A kisközösségi rádiók éves bevételeinek összetevői

A Műsorszolgáltatói Alap pályázatait, amelyeknek a szféra fejlődését kellene garantálniuk,¹³ a rádiósok 74 százaléka közepesen nehéznek, nehéznek vagy egyenesen nagyon nehéznek tartja. Mindössze 26 százalékuk jelezte, hogy egyáltalán nem vagy csak kicsit ütközött nehézségekbe a pályázatok megírása során. Ez ügyben nyilvánvalóan további egyeztetések lennének szükségesek a pályázatok kiírói és a kisközösségi rádiósok vagy képviselőik között, hogy – a két leggyakrabban kárhozottatott példával élve – a pályázati formanyomtatványokat érthetőbbé tegyék, a szükséges beadandó mellékletek számát pedig csökkentsék.

A rádiók összesített bevételeinek 13,2 százalékát teszik ki a reklámok, amelyek vagy a rádióban hangzanak el vagy a honlapokra kerülnek fel. A reklámozás mindig is a közösségi média egyik sarkalatos kérdése volt, és e tanulmány nem akarja eldönteni sem pro, sem pedig kontra a vitát. Érdekes azonban bemutatni a műsorfolyamban elhangzó reklámokkal kapcsolatos kérdésekre született válaszokat (lásd a 26. ábrát). A hazai kisközösségi rádiók túlnyomó többsége, 70 százaléka, szokott reklámot sugározni a műsoraiban, de e reklámok közül csupán kicsivel több, mint minden ötödik kereskedelmi cég reklámja (22,8 %). A reklámok között többségében helyi szervezetek felhívásai,

kulturális reklámok és társadalmi célú hirdetések szerepelnek (összesen 55,6 százalék).

26. ábra. A kisközösségi rádiókban elhangzó reklámok típusai

A reklámot sugárzó rádiókra saját bevallásuk szerint a leginkább a következő állítás igaz: „néha-néha reklámozunk csak” (64 %). A másik három állítás jóval kisebb arányt ért el: „teljesen kihasználjuk a törvényi reklámidő-maximumot” (4,5 %); „majdnem teljesen kihasználjuk a törvényi reklámidő-maximumot” (9 %); „gyakran reklámozunk, de jóval a törvényi reklámidő-maximum alatt maradunk” (22,5 %). A médiatörvényben számukra meglévő lehetőségtől azonban a rádiók nem akarnak elesni, hiszen 82 százalékuk nyilatkozott úgy: szerinte szükség van arra, hogy a közösségi rádió sugározhasson reklámot (lásd a 27. ábrát). Külön hangsúlyozandó, hogy ez a megállapítás teljes mértékben cáfolja az ORTT 2005-ös kutatásának záró mondatában megfogalmazottakat. A rádiók közül még azok is úgy nyilatkoztak, hogy szükség van a reklámozási lehetőségre, akik amúgy nem sugároznak reklámokat, hiszen a többség ragaszkodik a reklámozás elvi lehetőségéhez. Egyikük így összegezte a kérdést: „Nem kellene a jelleg miatt, szükséges rossz a bevétel miatt.”

27. ábra. A kisközösségi rádiósok és a reklám

3.7. A jövő

A hazai kisközösségi rádióknak – mint a fentiekből is látszik – számos problémával kell szembenéznük a mindennapi működésük során. Ennek ellenére a rádiósok lelkesek, és bíznak abban, hogy számukra pozitív fejlemények következnek be a jövőben. A legnagyobb feladatnak a következő hónapokra a pénzügyi kiküszöbölését és az új emberek toborzását tartják. Az anyagi problémákat az összes rádió 75 százaléka említette, míg az új önkéntesek toborzását 42 százalékuk. Ugyanakkor egyikük a problémákkal kapcsolatban megjegyezte: „Megszoktuk. Semmi extra.” A múltban felmerült problémák azonban nem vették kedvét a közösségi rádiósoknak, hiszen hosszú távra terveznek, ami örömmel töltheti el a szféra sorsáért aggódókat (lásd a 28. ábrát). A rádiók jelentős többsége (78,2 %) ugyanis minimum öt évig az éterben szeretne maradni, és majdnem a felük több mint tíz évre tervez.

28. ábra. Kisközösségi rádiósok terve a rádiók hosszú távú működtetésének időtartamáról

Tanácsként a jövő közösségi rádiósai számára megemlítették, hogy közösségi rádiót nehéz létrehozni lelkesedés, elhivatottság és kitartás nélkül, illetve fontos, hogy legyenek pontos tervek az anyagi és az emberi hátteret illetően. A legjobban azonban talán az a kisközösségi rádiós fogalmazta meg, aki csak ennyit javasolt: „Vágjatok bele, és kössétek fel a nadrágot!”

4. Összegzés

Kutatásunkban megpróbáltunk pillanatképet rögzíteni egy gyorsan változó és növekvő szektorról, a hazai kisközösségi rádiózásról. A tömegkommunikációban zajló nemzetközi folyamatok a demokratikus ellenőrzés és részvétel ellen dolgoznak, így örömteli, hogy a közszolgálati és a kereskedelmi médiumok mellett létezhetnek olyan területei a médiának, amelyek a részvételi modellre épülnek. A közösségi rádiózás – Magyarországon ugyanúgy, mint a világ többi részén – hozzájárul a szabad véleménynyilvánítás lehetőségeinek növeléséhez, a tömegkommunikációs eszközökhöz, illetve az információkhoz való nyilvános és szabad hozzáféréshez, és ez által egy olyan kommunikációs tér létrehozásához, amely független minden közvetlen vagy közvetett politikai, hatalmi és gazdasági erőttől.

A kutatásban részt vevő rádiósok válaszainak segítségével megvizsgáltuk, hogy egy kisközösségi rádió elindításához milyen anyagi, technikai és emberi feltételek szükségesek. Beigazolódtott, hogy ma Magyarországon lehetséges néhány embernek viszonylag kis anyagi ráfordítással kisközösségi rádiót létrehozni. A kutatásból emellett az is kiderül, hogy e kisközösségi rádiók éves fenntartása az esetek többségében kevés pénzből is megoldható.

A fenntartási költségeket a rádiók több forrásból szerzik be, amelyek közül ki kell emelni a Műsorszolgáltatási Alap pályázatait. Itt azonban meg kell jegyezni, hogy e pályázatokkal kapcsolatban több kritikus észrevételt is tettek a szektorban dolgozók, azaz az érdekvédelmi szervezetek és a pályázati kiírók között széles körű egyeztetésekre lenne szükség. Az ilyen rádiókban ritkán lehet csak reklámokat hallani, a hazai kisközösségi rádiók összesített bevételeinek ugyanis csupán 13 százalékát teszik ki a reklámok. Ez a „reklámmentes zóna” a hallgatók számára vonzó lehet, ám a kisközösségi rádiók még ebben a redukált formában is ragaszkodnak a reklámozás lehetőségéhez, hiszen a reklámok ellenértékéért beérkező pénz nagymértékben hozzá tud bizonyos esetekben járulni a rádiók fenntartási költségeihez.

Külön problémaként merült fel főleg a kisebb falvak, városrészek rádióinál a kevés önkéntes jelentkezése: számukra és a civil szervezetek számára a rádiók aktív közösségi élettel próbálják attraktívvá tenni a szabad rádiózást. A háromosztatú médiarendszerben a nem nyereségérdekelt rádiók – kereskedelmi és közszolgálati társaikkal ellentétben – változatos műsort kínálnak a hallgatóknak, ám a szférának a hallgatókkal való

kommunikációjában mindenféleképpen fejlődnie kell. A kisközösségi rádiók számára ráadásul számtalan esetben okoz gondot, hogy nincsenek megbízható adataik a hallgatottságukról és a hallgatóságukról, így egy ilyen irányú felmérés – például az ORTT finanszírozásában – hasznos lenne a szféra egésze számára.

A hivatalos szervekkel való kapcsolat vonatkozásában a kisközösségi rádiók sokszor úgy érzik, hogy nem alanyai, csupán tárgyai a hivatalos eljárásoknak, és az igényeik egyáltalán nem fontosak a hivatalos szervezetek számára. Véleményük a legtöbb esetben negatív a hivatalos szervek együttműködési és információadási gyakorlatáról. E körben több rugalmasságot, több empátiát várnának el a hivataloktól: azt, hogy legyenek tekintettel speciális kisközösségi rádiós igényeikre.

A kutatásból kitűnik e rádiós szféra sokszínűsége és változatossága, amely mindennapi munkájával talán hozzájárul a hazai civil társadalom megerősödéséhez is. Kétségtelen ugyanakkor, hogy a nemes célok elérése érdekében a rádiók (nem csupán anyagi) áldozatok tucatjait hozzák meg nap mint nap, és félelmük a finanszírozási lehetőségek szűkülésével, a hivatalok nemtörődömségével, és ezáltal a rádió fenntarthatóságával kapcsolatban nem alaptalanok. Ennek ellenére a szférában dolgozók bizakodóak azzal kapcsolatban, hogy e kommunikációs forma jövőjét a médiapluralizmus jegyében minden érintett biztosítani akarja Magyarországon.

Reméljük, hogy kutatásunk eredményei egyre több civil szervezethez, közösséghez, hátrányos társadalmi réteg képviselőihez, potenciális műsorkészítőhöz, hallgatóhoz, érdeklődőhöz juttatják majd el a közösségi rádiózás értékeit, ezzel is elősegítve mind a hazai (kis)közösségi rádiózás fejlődését, a szólás-, és véleményszabadság fejlesztését, mind a helyi kisközösségek aktivizálását, azaz a demokrácia önfejlődésének folyamatát.

A kézirat lezárása: 2007. július

Irodalom

Atton, C. (2002) *Alternative Media*. London & Thousands Oaks & New Delhi: Routledge & Sage Publications.

Bildungszentrum BürgerMedien (2007) *Interkulturális Média Képzés Európában*. Budapest: Civil Rádiózásért Alapítvány.

Buda Béla & Sárközy Erika, szerk. (1999) *Közéleti kommunikáció*. Budapest: Osiris.

Cs. Kádár Péter (2004) *Közösségi rádiózás*. Budapest: Magyar Rádió Rt.

Gosztonyi Gergely (2003) Kisközösségi rádiózás – Ahol a hallgató hallható. In: Enyedi Nagy Mihály & Polyák Gábor & Sarkady Ildikó (szerk.) *Magyarország médiakönyve 2003*. Budapest: ENAMIKÉ.

Hargitai, Henrik, szerk. (2004) *(Kis)közösségi rádiók kézikönyve*. Budapest: Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.

Huszerl József & Péterfi Ferenc, szerk. (2003) *Legalább ennyit a kisközösségi rádiózásról*. Budapest: Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.

Péterfi, Ferenc, szerk. (1992) *A közösségi rádiózásról*. PAROLA füzetek, Budapest.

Péterfi, Ferenc, szerk. (1999) *Szabadon – A szabad, közösségi rádiózás lehetőségei Magyarországon*. Budapest: Szabad Rádiók Magyarországi Szervezete.

Rodriguez, C. (2001) *From alternative media to citizens' media*.

<http://www.ourmedianet.org/papers/om2001/Crodriguez.om2001.pdf> (utolsó letöltés: 2007. július 22.)

Tóth Judit (2001) *Szóla Rádió*. Közösségi rádiózás Debrecenben. Médiakutató, ősz.

Velics Gabriella (2005) A közösségi rádiózás mint a társadalmi kommunikáció egyik színtere. In: Szretykó György (szerk.) *Tömegkultúra és tömegmanipuláció a modern társadalomban*. Pécs: Comenius.

Lábjegyzetek

1

Az 1996. évi I. törvény a rádiózásról és televíziózásról.

2

Kivonat: Sajtóközlemény – Az európai közösségi média teljes elismertséget kíván magának (2006. július 13.), lásd http://www.civilradio.hu/dinamikus/File/Download/sajtokozl_brusszel.doc (utolsó letöltés: 2007. július 22.).

3

Lásd http://ortt.hu/palyazatok/7/1149557330helyi_radio_20030716.doc (utolsó letöltés: 2007. július 22.).

4

Magyarországon a kutatás időpontjában összesen 242 rádió szolgáltatott műsort, ebből 62 tartotta közösséginek magát (50 darab kisközösségi és 12 darab úgynevezett „nagyközösségi” adó).

5

Lásd <http://www.civilradio.hu/>.

6

ORTT nyilvántartás: http://www.ortt.hu/nyilvantartasok/1174917929_kiskozossegi_20070326.xls (utolsó letöltés a kérdőívek feldolgozása idején: 2007. március 26.)

7

A kisközösségi rádiózás Magyarországon, http://www.ortt.hu/elemzesek/21/1173689316a_kiskozossegi_radiozas_magyarorszagon_20070312.pdf (utolsó letöltés: 2007. július 22.). Bár a felmérést az ORTT 2005-ben készítette, valamilyen okból csak 2007 elején tette közzé honlapján.

8

A kutatási beszámoló teljes terjedelmében letölthető a Civil Rádió honlapjáról: http://www.civilradio.hu/dinamikus/File/Download/kiskoz_kutatas_2007.pdf és http://www.civilradio.hu/dinamikus/File/Download/kiskoz_kutatas_2007_mellekletek.pdf (utolsó letöltés: 2007. július 22.).

9

Kiemelten közhasznú egyesület formájában működő országos közösségi rádiós érdekképviselői szerv, lásd <http://www.szabadradio.hu/>

10

Egy másik kérdésből az is kiderül, hogy a rádiók 70 százaléka az induláshoz képest jobb technikai feltételekkel dolgozott a felmérés pillanatában.

11

Lásd <http://www.communityradiotoolkit.com/>

12

A két szerzői jogvédő szervezet kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy az elemzések során a kapott százalékos adatokat minden válaszoló rádió vonatkozásában adtuk meg a tanulmányban. A Mahasz-EJI és az Artisjus kapcsán tovább árnyalhatja (a legtöbb esetben ronthatja) az arányokat, hogy igen nagy volt azon rádiók aránya, amelyek nem állnak kapcsolatban ezekkel a szervezetekkel (például csak szerzői jogdíjmentes felvételeket sugároznak).

13

Lásd a médiatörvény 77-78. §-át.

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

> [régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

> [korábbi pódiumbeszélgetések](#)

Partnereink

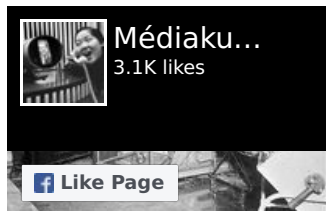
[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

© [Médiakutató Alapítvány](#) 2000-2017. [Impresszum](#) [Szerzőinkhez](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Politika

[Ságvári Bence](#) - [Pillók Péter](#) - [Galác Anna](#):

Az erőszak képei a magyar médiában

(2006. szeptember-október)¹

Mindenki számára váratlan volt 2006 őszén az erőszakos budapesti eseménysor. A szeptemberi, a Magyar Televízió előtt, illetve Budapest több pontján zajló zavargások, majd ezt követően az október 23-ai utcai összecsapások korábban ismeretlen feladat és kihívás elé állították a magyar média képviselőit. Tanulmányunk négy - az események bemutatásában kulcsszerepet játszó - televíziócsatorna élő közvetítéseinek jellegzetességeit elemzi.²

1. Elméleti háttér

Általánosságban elmondható, hogy bármilyen, tiltakozó megmozdulásokon tapasztalt erőszak utólagos rekonstrukciója két, egymással szemben álló megközelítés alapján jellemezhető. A nemzetközi tapasztalatokat, a témával kapcsolatos irodalom megállapításait is figyelembe véve, ám szükségszerűen leegyszerűsítve a helyzetet, az egyik oldalon találjuk a „köztörvényes rend őreit”, míg a másikon az „emberi jogok szószólóit”. A 2006 őszén lezajlott budapesti eseményekkel kapcsolatban e két megközelítés akarva-akaratlanul összefonódott a pártpolitika által diktált, dominánsá tenni kívánt interpretációval.

Míg a valóságos, fizikai szembenállás az utcákon, a köztereken a rendőrség és a tiltakozók (a demonstrálók) között zajlik, addig a „diszkurzív küzdelem”, az „igazságkeresés” folyamatának, és ennek a közvélemény számára történő közvetítésének fő szereplőivé általában a politika (a politikusok), a média (az újságírók) és a felkért vagy „hivatalból” megszólaló szakértők, elemzők válnak. Számukra a belakható teret, az „arénát” a tömegmédiák különböző csatornáit jelentik. A küzdelem – kimondva-kimondatlanul – a közvélemény meghatározásáról, a saját narratíva dominánsá tételéről szól. Fontos, hogy ebben az esetben a közvélemény nem tévesztendő össze magának a „köznek” az amúgy sokféle, nehezen egységesíthető véleményével.

A média általános szerepe és az események helyszínén dolgozó tudósítók, a stúdióban lévő szerkesztők, műsorvezetők személyes közreműködése különös jelentőségű, hiszen az események interpretációja nem egy légtüres, értéksemleges térben zajlik. Egy filmrendezőhöz hasonlóan, aki saját művészi koncepciójának megfelelően választja ki a számára megfelelő jeleneteket, természetesen az újságíró is aktív – sőt majdhogynem elsődleges – alakítója az események interpretációjának. Azonban „művészi szabadság” itt nem létezhet, hiszen ideális esetben alapvető szakmai, etikai szabályok orientálják és korlátozzák tevékenységét, ahol normának a szakmai professzionalizmus, a kiegyensúlyozottság és a pártatlanság tekinthető.

Magyarországon a televíziók és a rádiók (beleértve az ebben a tanulmányban elemzett közszolgálati műsor- és közműsor-szolgáltatókat) kötelezettségeit és a műsoraira vonatkozó elvárásokat a rádiózásról és a televíziózásról szóló 1996. évi I. törvény, vagy ismertebb nevén a médiatörvény szabályozza. A törvény az általános elvek között, a 4. § (1) bekezdésében rendelkezik arról, hogy a közérdeklődésre számot tartó eseményekről, a vitatott kérdésekről a tájékoztatásnak sokoldalúnak, tényszerűnek, időszerűnek, tárgyilagosnak és kiegyensúlyozottnak kell lennie. A 23. § (2) bekezdésében a közszolgálati és közműsor-szolgáltatókra vonatkoztatva azt mondja, hogy ezeknek rendszeresen, átfogóan, elfogulatlanul, hitelesen és pontosan kell tájékoztatniuk

„...a közérdeklődésre számot tartó hazai és külföldi eseményekről, a vételkörzetében élők életét jelentősen befolyásoló eseményekről, összefüggésekről, vitatott kérdésekről, az eseményekről alkotott jellemző véleményekről, az eltérő véleményeket is beleértve.”

A törvény tehát egyrészt szabályozza a műsorszolgáltatási tartalommal, illetve annak bemutatásával kapcsolatos elvárásokat. Ezen kívül a 4. § (3) és (4) bekezdésében előírja, hogy a politikai tájékoztató és a hírszolgáltató műsorokban a műsorvezetők, a hírolvasók, a tudósítók a politikai hírhez véleményt, értékelő magyarázatot (kivéve

hírmagyarazatot) nem fűzhetnek, továbbá a hírekhez fűzött véleményeket, értékelő magyarazatokat ennek feltüntetésével és szerzőjének megnevezésével, a hírektől megkülönböztetve kell közzétenniük.

Vagyis a magyar médiatörvényben megjelennek azok az általánosan elfogadott elvek, amelyek az európai közszolgálati médiumok esetében is irányadók: a tájékoztatás kötelezettsége, az események több szempontú bemutatása, a kiegyensúlyozottság és a semlegesség. Ezek azok az alapelvek, amelyek a világviszonylatban leginkább elfogadott közszolgálati BBC saját politikai műsoraival kapcsolatos iránymutatásokban is megtalálhatóak.³

E törvényi ideáknak némileg ellentmond az a tény, hogy a közvélemény (a közbeszéd) sikeres meghatározása egyben egy adott narratíva, interpretációs séma győzelmét is jelenti. Egy-egy ilyen narratívát elsősorban a politikusok, az állami szervek képviselői (például a rendőrség), a különböző szakértők és más, a médiában megszólalók manifeszt vagy akár látens módon létrejött alkalmi vagy állandó koalíciója képviseli, természetesen az újságírók támogatásával vagy éppen az ellehetetlenítésükre való törekvésével.

A fentiekben röviden felvázolt kép egy alapvetően konfliktusra épülő elméleti konstrukcióból indul ki. A valóság ennél természetesen némileg összetettebb, azaz az általunk elemzett események sem írhatók le mindenkor a két egymással szemben álló interpretáció, „a fekete és a fehér” küzdelmeként. Úgy véljük azonban, hogy érdemes ezt a szikár vázat tekinteni az elemzés keretének, annál is inkább, mivel a vizsgált időszakot követő belpolitikai történések, az utólagos értelmezések sok esetben még mindig ebben a mezőben mozognak.

Azokban a szituációkban, amelyekben a rendőrség is beavatkozik, az igazságért folytatott küzdelemben a médiában megjelenő és az általa közvetített, egymással szemben álló interpretációk közvetve vagy közvetlenül egy-egy állam legalapvetőbb alkotmányos alapelveit, az ilyen konfliktushelyzetekkel kapcsolatban kialakult írott (például gyülekezési jog, véleménynyilvánítási jog) és (lényegében a társadalom kultúráját jellemző) íratlan szabályait közvetítik, fejezik ki.

Az erőszak kiteljesedésében, vagy éppen csökkenésében a médianak fontos szerepe lehet. Különösen igaz ez az élő közvetítés esetében, amely lényegében mindvégig jellemezte a 2006. szeptemberi-októberi eseményeket. A hírérték olyan nagyságrendű volt, hogy a televíziók valamennyi erőforrásukat mozgósították. Ugyanakkor éppen e felfokozott (és természetesen magától értetődő) közfigyelemből, illetve az események sajátosságaiból következik, hogy a közvetítések, a tudósítások során gyakran a média által képi és verbális eszközökkel közvetített megjelenítés a valóságnál sokkolóbb volt, vagy éppen az információhiány volt az, ami a nézőben frusztrációt okozott.

2. A kutatásról

Az elemzés során a három nagy országos televíziós csatorna (az M1, az RTL Klub és a TV2), illetve az események közvetítésében fontos szerephez jutó HírTV szeptember 18-a és 21-e közötti, illetve október 23-ai adásait dolgoztuk fel. Az ezekben a napokban zajló élő közvetítések, illetve folyamatosan készülő összefoglalások a közvélemény számára az események első számú, közvetlen interpretációs forrásaiként szolgáltak.

Munkánk során természetesen nem a televíziós közvetítéseken alapuló, tükörszerű rekonstrukció volt a célunk, hanem az, hogy e közvetítésekben, tudósításokban a valóság különböző reprezentációit keressük, középpontba helyezve az „igazságért folyó küzdelem” bemutatását.

Elemzésünk kvalitatív megközelítésű volt, nem alkalmaztuk a médiakutatásban is használatos kvantifikációs módszereket, azaz nem számszerűsítettük vizsgálati szempontjainknak megfelelően a különböző információkat, nem alkalmaztunk kódokat, kódrendszereket. A szinte folyamatos élő közvetítés miatt nem láttuk volna értelmét annak, hogy olyan elemzést végezzünk, amely csupán korlátozott eredménnyel járhatott volna. Ugyanakkor a kutatásba bevont médiumok esetében a vizsgált napok teljes anyagát megtekintettük, aprólékos jegyzeteket készítettünk, amelyeknek fontos részei voltak a szó szerinti idézetek is. Annak ellenére, hogy ezzel a módszerrel nem jutottunk számszerűsíthető, „kemény” adatokhoz, úgy véljük, hogy számos olyan jellegzetességet, összefüggést tárhattunk fel, amelyeket más módszer nem tett volna lehetővé.

Az átfogó, kvalitatív jellegű megközelítésből fakadóan a munka eredményének elsősorban a már közismert információk strukturált rendszerezése, illetve látens, mélyebb – talán inkább csak sejtett, de nem alátámasztott – összefüggések feltárása tekinthető. Így nem gondoljuk azt sem, hogy sikerült az események pontos menetével kapcsolatban új, eddig nem ismert információkat feltárnunk, ugyanakkor választ próbáltunk adni a Gönczöl-bizottság által megfogalmazott két alapkérdésre:

1. Információ és igazság: Voltak-e, és ha igen, akkor milyen jellegzetes, tendenciózus különbségek az egyes médiumok beszámolóí között? Az egyes csatornákat követve hány különböző történet „kerekedik ki”, azaz hány oldala, eltérő olvasata van az igazságnak? Ezen belül hogyan teljesítette közszolgálati feladatát a Magyar Televízió (M1 csatornája)?
2. Beavatkozás a valóságba: Alkalmas volt-e az egyes médiumok közvetítése arra, hogy az események menetét valamilyen módon aktívan befolyásolja?

A fenti két alapkérdésre való válasz keresése során az alábbi, előzetesen meghatározott elemzési dimenziókat tartottuk szem előtt:

1. Narratíva: az események közvetítésének, interpretálásának legtágabban értelmezett „makrokerete”, a verbális és nem verbális kifejezőeszközök jellemző készlete, azon értelmezési szókészletek, alapvető attitűdök, szándékolt vagy nem szándékolt elfogultságok, amelyek alapvetően meghatározták a közvetítés jellegzetességeit.

2. Viszonyrendszerek, a szereplők ábrázolása: az események két főszereplő csoportjának (a tüntetőknek és a rendőröknek) bemutatása, a velük kapcsolatos attitűdök, illetve a helyszínen jelen lévő média (a tudósítók) saját szerepfelfogásának jellegzetességei.

Fontosnak tartjuk még megjegyezni, hogy tanulmányunkban nem értékeltük az eseményeket. Így nem lehetett célunk az események ok-okozati összefüggéseinek feltárása, sem a demonstrálók, sem pedig a rendőrség tevékenységének megítélése, vagy a szereplők jogi felelősségének esetleges felvetése, csupán a fent megfogalmazott kérdésekre való válaszadás – amennyire ez lehetséges – elfogulatlan kutatói szemmel.

3. Valóságértelmezési sémák

Az alábbiakban áttekintjük, hogy az egyes napok televíziós közvetítéseiben hogyan változtak az alapvető narratívák jellegzetességei. Itt, és a következő két elemzési dimenzió esetében is a rövid áttekintés alapvetően az adott nap (napok), illetve csatornák szerinti struktúra alapján valósul meg.

3.1. Narratívák

3.1.1. Az „ostrom” (szeptember 18.)

Az MTV ostromának média-főszereplője egyértelműen a HírTV volt, hiszen az események kezdetétől folyamatosan élő helyszíni tudósítást végzett. Az élő adásban a narratívát alapvetően a háborúval, a háborús cselekményekkel kapcsolatos kifejezések és szófordulatok, megállapítások jellemezték. Az ennek leírására szolgáló szókészlet használata ugyanakkor az események során tágabb kontextusként is szolgált. Az adásmenet szigorúan a történések elbeszélésére irányult, ok-okozati viszonyokat, összefüggéseket nem igazán ismerhettünk meg. A háborús értelmezési keretet erősítik a történéseket leíró, a tudósítók által használt kifejezések („ostrom”, „csata”, „támadás”, „bevétel”), és minden bizonnyal innen ered a szeptember 18-i Szabadság téri események azóta elterjedt elnevezése („a tévé ostroma”) is.

Az események forradalomként való értelmezése gyakran előfordul a HírTV adásában. A riporter és a bekiabáló tüntetők az eseményeket többször „forradalom”-nak nevezik, sőt a riporter is több esetben használja a „forradalmi” jelzőt is a hangulat leírására („Azt kell mondanom, hogy forradalmi hangulat van!”) E kontextusban a forradalom egyik célja a sajtószabadság megvalósítása volt, az erőszakos cselekményeket elsődlegesen kirobantó közvetlen ok pedig a tüntetők által összeállított petíció beolvasásának megtagadása. Ahogy a helyszínen lévő riporter megfogalmazza: „A közszolgálati feladat nem teljesítése.”

Az említett „forradalom” másik célja Gyurcsány Ferenc távozása, illetve a kormány leváltása, amelyet a riporter fogalmaz meg célként, de ez a követelés a skandáló tömegből is behallatszik. E gondolatmenetben az események kiváltó oka „Gyurcsány Ferenc trágár beszéde”. Ezen kívül az események rendszerváltásként való értelmezése, meghatározása is többször előfordult a közvetítésben, sőt a riporter több esetben konkrét párhuzamot vont az 1956-os és a Szabadság téri események között. Jelentős mértékben árnyalja a „forradalom-narratívát”, hogy az eseményeket és a cselekményeket (az erőszakos rombolást) a HírTV-n több esetben is értelmetlennek és feleslegesnek minősítik, a résztvevők cselekedeteit pedig gyújtogatásnak, rombolásnak, betörésnek tartják.

Egészen más nézőpont jellemezte a közszolgálati M1 tudósításait. A Magyar Televízió munkatársai számára a szeptember 18-ai helyzet kétféle szempontból is új volt. Egyrészt a tüntetők azt az épületet „ostromolták”, ahol éppen munkájukat végezték. Másrészt kiemelt eseményként kezelték a történeteket, és ilyen megközelítésből szerették volna tájékoztatni a nézőket. Egyik helyzetre sem volt még kialakult protokoll. A bemutatott képanyagokat tekintve a szerkesztők az idő előre haladtával sem igazán tudták válogatni, hiszen csak azokat lehetett leadni, amelyet képesek voltak a – többször is deklarált – nehéz körülmények között elkészíteni. Az ostromot bemutató felvételek a HírTV felvételeihez nagyban hasonlítanak, azaz olyan – az események sűrűjében lévő – kézi kamerás felvételekről van szó, amelyeknél a kép sokszor imbolyog, és rendszeresen behallatszanak a tüntetők és a rendőrök hangfoszlányai is. Az M1 adása egyértelműen és kézenfekvő módon az ostromlottak szemszögéből mutatja be az eseményeket, az adásban látható képek egyértelművé teszik a nézők számára is az ostromlottak perspektíváját.

A TV2 szeptember 18-ai közvetítéseit kettős bizonytalanság jellemezte. A csatornának saját kamerás felvételei az élő közvetítés alatt nem voltak, így a képi információt a HírTV-től átvett – sokszor régebbi – anyagok jelentették. (Ezen kívül telefonos tudósítók voltak a helyszínen.) A közvetítést tehát kontrollálni nem tudták, ugyanakkor folyamatosan kommentálniuk, értelmezniük kellett az eseményeket. Számos olyan váratlan helyzet adódott, amellyel kapcsolatban lényegében csak találgatások hangzottak el, a műsorvezetők hipotéziseket gyártottak arra vonatkozóan, hogy éppen mi történik, így próbálva rekonstruálni az eseményeket. A közvetítés narratíváját e csatorna esetében is a háború, a hadi tudósítások szókészlete uralta. Jól megfigyelhető jelenség volt (hasonlóan a másik kereskedelmi csatornához) a sérültek és sérülések iránti folyamatos érdeklődés. A TV2-höz hasonlóan az RTL Klub is a HírTV képanyagát vette át, a narratíva itt is „háborús”, ugyanakkor jellemző az események elítélése, azok „sajnálatos eseményként” való minősítése.

3.1.2. „A közrend megbontása” (szeptember 19-21.)

A szeptember 18-át követő két-három nap közvetítéseiben az alapvető narratíva részben megváltozott. Megfigyelhető különbség az azonnali (élő) és a szerkesztett anyagok között a narratívák kiforrottsága és használata. Az első nap eseményeire jellemző, néha már-már kaotikus helyzet ekkorra jelentősen módosul. A forradalmi narratíva már teljesen eltűnik, csupán egyes megszólaltatott tüntetők elevenítik fel, ez azonban „hivatalos”, a médiából származó visszacsatolást már nem kap. A háborús narratíva, az erre jellemző szókészlet is halványulóban van, egyre ritkábbak a vágatlan élő bejelentkezések, azaz egyre több idő van (az amúgy mennyiségét tekintve jóval kevesebb) esemény elemzésére, utólagos kommentálására. Ezek során azonban még gyakran előfordul, hogy az eseményeket a háborús metaforába sorolható szavakkal ragadják meg, például: „elhúzódozó harc”, „állóháború”, „ostromállapot” stb.

Az összefoglaló jellegű hírműsorok nagy részében a legfontosabb értelmezési keretté a békés tüntetők és a randalírozók szembeállítását válik. Nagy hangsúlyt helyeznek arra, hogy a két csoportot egymástól elválasszák, azonban egyik csatorna sem törekszik annak mélyebb elemzésére, hogy e két társaságnak mi köze van vagy lehet egymáshoz. (Sokszor hangsúlyozzák, hogy a Kossuth tériek elhatárolódnak a rendbontóktól, de az is elhangzik, hogy a csoportok általában onnan indulnak a randalírozások helyszíneire, tehát a helyzet korántsem egyértelmű.) Néhány pillanatra fel-felbukkan a futballhuligánok narratíva is, de ennek jelentősége már nem meghatározó, terjedelemben sem sokat foglalkoznak vele.

3.1.3. Egy hosszú nap éjszakája (október 23.)

Az október 23-ai események kapcsán az értelmezési keretek meghatározása korántsem egyértelmű. Ez abból is következik, hogy egy lényegében 24 órán keresztül zajló, számos szakaszra bontható eseménysorozatról van szó. Az egyes csatornák adásaira jellemző, illetve az általános narratíva meghatározásához alapvetően a késő délutántól kezdődő eseményeket vettük alapul, hiszen ettől kezdődően indulnak meg a folyamatos tudósítások. Szemben a szeptemberi eseményekkel, amikor lényegében az erőszakos cselekmények voltak a középpontban, október 23-án az összecsapások egyértelmű kirobbanásáig még inkább az ugyan feszültséggel teli, de ünnepi hangulat volt a meghatározó. Ezt követően azonban a különböző narratívák a legkönnyebben két dimenzió sajátos mátrixaként értelmezhetők. Az egyik „tengelyen” találjuk a rendőrség tevékenységének megítélését, míg a másikon (az ettől természetesen nehezen elválasztható) sérült emberek ábrázolását, a sérülés mint esemény hangsúlyosságát.

A HírTV adásaiban az élő közvetítések, illetve a rendszeres híradók mellett délután az ünnepi műsor folyik tovább – igaz, az eseményekre való sűrű reflektálással. Azonban már kora délután a rendőrség tevékenységének jogossága, illetve erőszakossága válik az egyik központi témává. A háborús szókészlet – így a „harc” mint általános narratíva – talán minden eddiginél hangsúlyosabban van jelen. Sajátos műfaj a csak e csatornán látható newsbar, amikor tömör, egymondatos információk váltják egymást. Ezek szikár formában közvetítik az alaphangulatot. Két példa az összecsapások súlyosságának hangsúlyozásával kapcsolatban: „Tudósítónk szeme láttára lóttek szemem egy tüntetőt, akinek ömlik a fejéből a vér.”, „Súlyos sérültje is van az oszlatásnak, mert a Bazilika mellett egy férfire többször rálóttek.” A későbbiekben egyre inkább a rendőri brutalitás hangsúlyozása, illetve ehhez kapcsolódóan a sérültekről való beszámolók válnak a közvetítés központi témájává, és a szóhasználatban, a jelzőkben, kifejezésekben is fokozatosan kirajzolódik a „jó” és a „rossz” közötti küzdelem. Az előbbit a békés tüntetők, míg az utóbbit a rendőrség testesíti meg.

A közszolgálati M1 szintén a háborús narratívát használja közvetítésében, azonban e csatorna esetében érezhető a leginkább az értéksemlegesség, a kiegyensúlyozottságra való törekvés, mind az arányosság (a rendőrség, a tüntetők szerepének megítélése), mind a szenzációhajhászás (például a sérülés mint központi téma, a sérültek mint főszereplők) tekintetében. Ennek része az, hogy a rendőrök tevékenységét radikálisnak ítélik ugyan, de velük szemben egyértelmű kritikát, felháborodást nem fogalmaznak meg (ellentétben a HírTV-vel, illetve az RTL Klubbal). Az igazsághoz ugyanakkor az is hozzátartozik, hogy az M1-en csupán marginális kérdés a Fidesz-rendezvény közönségének és az erőszakos tüntetőknek „a szándékos, vagy szerencsétlen egymásra tolása”. Oka ennek az is, hogy amikor ezek az események zajlanak, akkor a csatorna csupán óránként jelentkező, néhány perces híradót sugároz, a folyamatos élő közvetítés csak este 7-8 óra körül kezdődik el.

Az RTL Klub által alkalmazott narratívában amellet, hogy a többi csatornához hasonló háborús szókészlettel operál, erősen érezhető a kereskedelmi televíziókra természetesen más területeken is jellemző szenzációkeresés. Ez röviden annyit jelent, hogy a tudósítások előterében a sérülésekkel kapcsolatos információk állnak, illetve ehhez kapcsolódóan hosszas elemzésnek vetik alá a rendőrség által használt fegyvereket is. Az RTL nem marad semleges a rendőrséggel kapcsolatban, egyértelműen szerencsétlen, félresikerült akcióként értékelik a demonstrálók két csoportjának „összekeverését”, az ehhez kapcsolódó politikai felelősség keresése azonban nem jellemző.

A TV2 tudósításaira ugyanaz a szenzációközpontúság jellemző, mint az RTL Klubéira. Ennek egyik kitüntetett terepe az Aktív című műsor, amely a tervezett témájától eltérve szintén az aktuális eseményekkel foglalkozik. A rendőrség tevékenységével kapcsolatban azonban inkább az M1-re jellemző megközelítés a jellemző, azaz határozott állásfoglalás nélkül, inkább érték- és ideológiamentesen tekintenek rá.

3.2. A rendőrség ábrázolása

3.2.1. Rendőrök az „ostrom” jeleneteiben (szeptember 18.)

Fontos különbség az egyes csatornák tudósításai között, hogy a HírTV alapvetően a tüntetők oldaláról mutatja be az eseményeket, a kamera és a helyszínen lévő tudósító is végig a tüntetők között mozog. A „mi-tudatot” erősíti, hogy a helyszínen lévő riportert és a stábot ugyanolyan „csapások” érik, mint a résztvevőket: a könnygáz, a vízágyú sugara őket is fenyegeti. Valószínűleg ez a perspektíva az egyik oka annak, hogy ezekben a beszámolóknak a rendőrség alapvetően negatív jelzőkkel, negatív szereplőként jelenik meg. A riportert a gázspray-t és a vízágyút is fegyvernek minősíti, amelyet a rendőrök „könyörtelenül” bevetnek. Több alkalommal kap a riportert is a gázspray-ből, felháborodása közvetlenül érezhető. Megfogalmazása szerint a rendőrség hibás, mert nem engedi be a résztvevőket az épületbe. Gondolatmenete szerint ezért a tüntetők csalódtak a rendőrökben, sőt azt sugallja, hogy a Szabadság téren ők voltak a provokáció kezdeményezői. Többször elhangzik, hogy a rendőrség támadja a tüntetőket, erőszakkal kiszorítja őket a térről, ha kell, semmilyen eszköztől sem riadnak vissza, és könyörtelenek („Megörökítettük azt a pillanatot, amikor a rendőrség megtámadta a demonstrálókat, vagy fellépett velük szemben.”)

Az M1 közvetítésében a tudósítók és a riporterek a rendőrökkel érezhetően szimpatizálnak, sőt kicsit „aggódnak” is értük. Nem érzik megnyugtatónak azt, ha nem látnak rendőröket, nem értik, hogy miért engedik tevékenykedni a randalírozókat, és miért nem állítják meg őket. Sőt néha kifejezetten érezhető a riporterek beszámolóiban, hogy szorított helyzetükben valósággal „szurkolnak” a rendőrségnek. Jelentős különbség az M1 esetében a HírTV adásaihoz képest, hogy a felvételek során gyakran lehet intézkedő rendőröket látni, a riporterek személyes kontaktusba kerülnek a hatóság embereivel, míg a tüntetőkkel nem (hiszen nem tudnak kimenni az épületből).

Az RTL Klub adásában a rendőröket folyamatos kritikával illetik. Nem festenek kedvező képet a rendőrökről, ennek oka azonban inkább a látványos intézkedések elmaradásában keresendő. Szavaikból úgy tűnik, hogy a teljes káosz és dezintegráció állapotában van a rendőrség, „nincsenek a helyzet magaslatán”. A rendőrség beavatkozásait sokszor elemzik az adás során, aminek oka részben az egyik riportert rendőrségi tudósító múltjában is keresendő. Itt érezhetően nagyobb hozzáértéssel elemzik a rendőri cselekményeket, mint más csatornákon.

A TV2 közvetítésében a rendőrök számát alapvetően kevésnek ítélik, tevékenységüket és közbelépésüket nem tartják megfelelőnek („Én meg tudom mondani, hogy hány rendőr van a Köztársaság téren: kevés!”). Hasonlóan az M1 közvetítéséhez, „izgulnak” is a rendőrökért, a téren folyó rendőri akciókat (például „vízágyús akció”) aggodalommal figyelik. A tudósításokban beszámolnak rendőri sérültekről, akik sínbe tett kézzel, többen sorban állnak vagy hordágyakon fekszenek.

3.2.2. Rendőrök a kollektív erőszak utcai jeleneteiben (szeptember 19-21.)

A rendőrség szerepének értékelése kulcsfontosságú mind az élő, mind az összefoglaló típusú műsorban. Míg a hírösszefoglalókban visszanezve próbálják értékelni a rendőrség teljesítményét, addig az élő közvetítések során az azonnali, közvetlen impressziók alapján vannak le következtetések. A szeptember 19-én, a helyszíneken lévő tudósítókhoz intézett kérdésekből kiindulva, azt a következtetést lehet levonni: a televízió ostromának esetében az a közmegegyezés alakult ki, hogy akkor a rendőri intézkedéssorozat nem volt elég hatékony. Ez a vélekedés szinte minden csatornára jellemző, az ekkor készült tudósítások rendőrökkel kapcsolatos fő témája a felkészültség.

A határozottságot, az erőteljes fellépést pozitívumként emelik ki a különböző csatornák, bár a HírTV-ben – ugyan verbálisan csak elvétve, inkább a képi megjelenítésben – felmerül a rendőri „brutalitás” témája (még nem feltétlenül ezzel a kifejezéssel). Ehhez kapcsolódik egy hosszabb bejátszás is egy – a Magyar Rádiónál állítólag eltűnt – nőről, akit társa keres. Az élő tudósítások során néha egyéb kritika is éri a rendőröket, elsősorban azért, mert cselekedeteiket nem látják logikusnak az újságírók.

A HírTV részletesen foglalkozik a tüntetők sérüléseivel. Az egyik, gyakran ismételt, kommentár nélküli képsorozat a Könnygázgránáttal fejen lőtték címet viseli, és az MTV ostromáról szóló rövid összeállítás is főként sebesült tüntetőket mutat. A másnap (szeptember 20-án) készült felvételekből összevágott kommentár nélküli anyag is a rendőri túlsúlyt emeli ki, és sokszor mutatja a rendőri intézkedéseket (például tüntető a földön, miközben megbilincselik, míg a többi rendőr összefáz az intézkedést végző társuk körül). Verbálisan azonban ezeket a képanyagokat még nem kommentálják. Ugyanakkor felbukkannak azok a témák, alapvető tételek, amelyekkel a későbbiek során a rendőrség tevékenységét jellemzik („...senki sem érti, hogy hogy lehet az, hogy fejmagasságban belelövik a tömegbe a könnygázbombákat”).

3.2.3. Rendőrök és civilek (október 23.)

Október 23-ára a HírTV rendőrséggel kapcsolatos nézőpontjára egyértelműen az erőteljes kritikai hangvétel volt jellemző. Már a kora délutáni hírösszefoglalók beszámolóit is arról szólnak, hogy „a rendőrök járókelőket lönek...”. Ez az alaphang aztán az este folyamán végig fennmarad, kiegészülve a sérülésekről, a sérültekről szóló sokkoló információkkal. A többi csatornához képest (ahol alig-alig beszélhetünk ilyen személyekről), a HírTV műsorában több a megszólaltatott elemző-szakértő. Más televíziók szinte egyáltalán nem éltek a lehetőséggel, hogy a rendőrség, a mentőszolgálat, illetve a pártok képviselőin kívül egyéb személyeket is megszólaltassanak. A HírTV adásában van példa olyan, stúdióban lévő szakértőkre („biztonsági szakértő” és „politológus”), akiknek üzenetei a titulusukból fakadóan magasabb szintű legitimitációval bírnak. Ők azok, akik az „utcaról”, az események sűrűjéből érkeznek a stúdióba, és egyértelműen elítélik a rendőrség tevékenységét, „súlyos hibaként” jelenítve meg azt. Az alábbi két newsbar-üzenet is hűen fejezi ki a rendőrséggel kapcsolatos attitűdöt, elsősorban azzal, hogy egy rövid

mondásban, többértelműsége utalóan, ám a kontextus, az ok-okozati viszonyok feltárása nélkül közöl információit az esetleges rendőri túlkapásokról: „Látszólag ok nélkül fújtak le egy hajléktalant a Vámház körúton a rendőrök, majd jóízűen nevettek rajta – jelentette az Index tudósítója”, „Később egy francia fiatal is megverték a rendőrök a Vámház körútnál, megbotozták, majd magára hagyták.” Már hajnalban, az egyik utolsó telefonos bejelentkezés során a tudósító arról számol be, hogy „trágár szavak közepette neki is megígérték, hogy agyon lesz verve, amiért felvették a rendőröket”. Amikor pedig ezt jelenteni akarja valamilyen felettes rendőri vezetőnek, akkor ehhez semmilyen támogatást nem kap, sőt elküldik a helyszínről.

A rendőri túlkapásokat ábrázoló felvételek rendszeresen visszatérnek az este folyamán. A Donatella della Porta⁴ által megalkotott tipológiát figyelembe véve az M1 közvetítésével kapcsolatban elmondhatjuk, hogy – főleg az esti órákban, de azt követően is – elsősorban neutrális, inkább érzelemmentes, „technokrata” attitűddel közelítettek a rendőrséghez. Ennek keretében beszélhetünk az agresszió mentségeinek részleges igazolásáról, ugyanakkor a rendőrök hősiességének dicsérete egyáltalán nem fordul elő (ahogy egyébként más csatornáknál sem). Érdekesség, hogy a más csatornákon (a HírTV-n, az RTL Klubon) már jóval korábban megemlégett gumilövedék-használat ténye itt csak háromnegyed 11 körül jelenik meg konkrétan, és még akkor is csak találgatásnak minősítik. Fontos azt is megjegyezni, hogy a közszolgálati csatornán általában többet foglalkoznak az erőszakhoz vezető közvetlen események bemutatásával, azaz a „ki kezdte” problematikájával. Ez a megközelítés csak a tudósítás legvégén módosul némiképp, amikor a helyszínen tartózkodó újságíró is „kap egy kicsit” a rendőröktől, azonban még ez az incidens sem változtat a rendőrséggel szembeni előítélet-mentes hozzáálláson.

Az RTL Klub tudósítója személyesen is belekeveredett abban a tömegoszlatásba, amely a Fidesz nagygyűléséről érkezőket is akarva-akaratlanul érintette. Talán ez lehet a magyarázata annak, hogy bejelentkezéseiben egyértelműen elítéli a rendőrségi beavatkozást. A stúdióban ülő szerkesztővel folytatott párbeszéd során „félresikerült akcióról”, „elképesztő szituációról” beszélnek. Ez a rendőrséget érő kritika azonban más, mint az, amely a HírTV kommentárjait határozza meg; nem érezzük mögötte az egyértelmű politikai kapcsolódást. Míg az utóbbi azt sugallja, hogy ez előre eltervezett, szándékos cselekedet volt, addig az RTL Klub inkább az inkompetenciát, a dilettantizmust állítja előtérbe.

A TV2 rendőrökhöz való viszonyát távolságtartás jellemzi. Nem hallunk ítélezést a rendőri beavatkozásról, ugyanakkor a tudósításokban mérlegelik, hogy megtörtént-e az ominózus „rátolás”. A csatorna nem áll egyértelműen egyik fél oldalára sem, azonban a visszafogottság ellenére is a szenzáció, a sérülés, a sérült emberek látványa a leghangsúlyosabb üzenet, amelyet a nézők felé közvetít.

3.3. A tüntetők, a demonstrálók ábrázolása

3.3.1. Az ostromlók (szeptember 18.)

A HírTV adásában a tudósító spontán megmozdulásnak, nem pártpolitikai rendezvénynek minősíti az eseményeket. A résztvevőket sok esetben „tömeg”-nek, „tüntetők”-nek vagy „fiatalok”-nak hívják. Ők azok, akik agresszívan viselkednek. A tevékenységük leírására használt szavak: „betörnek”, „felgyújtják”, „támadják”, „dobálják”, „ütik”. Ugyanakkor, részben szimpátiát is keltve a nézőben, kiemelik, hogy a résztvevők szolidárisak egymással, óvják egymást a robbanó autók okozta esetleges sérülésektől, sőt támogatják a tűzoltókat, vagy éppen kimenekítik a bajba került rendőrt az égő vízágyús autóból. A helyszínen lévő tudósító a közvetítés során inkább a tüntetőkkel szimpatizál, félti őket, hogy meg ne sérüljenek, és sebesültekről is csak az ő táborukból számol be. A rendőrök iránt ilyen gesztust nem tesz. A demonstrálók cselekményeinek leírására több esetben „lágyabb”, kevésbé súlyos megfogalmazást használ a riporter, mint ahogyan azt az élő képek mutatják. Így lesz többek között a rendőrsorfallal és a MTV bejáratának különböző eszközökkel való megtámadása „megközelítés”, vagy amikor a rendőrökre bottal támadnak, akkor az ütés csak a rendőrség részéről számít „hatalmasnak” („Csak nehogy megsérüljön valaki az ott lévő tüntetők közül”).

A M1-en az ostromban részt vevők megnevezése általában „tüntetők”, „mindazok, akik kint vannak a téren”, vagy esetleg „demonstráló tömeg”. Igaz ez még akkor is, ha a riporter érezhetően nem tudja teljes mértékben kivonni magát az események hatása alól. A résztvevők létszámát több ezer főre becsülik, de a céljaikról, a rombolás valódi okáról még találgatás sem nagyon hangzik el az adásban. Sokszor hallhatjuk ugyanakkor, hogy (kint) a Szabadság téren tartózkodók két részre bonthatók: van egy békés és kíváncsi, az erőszakos eseményektől távolabb, hátul ácsorgó csoport, és vannak a bejárat közvetlen közelében lévő ostromlók.

A demonstrálókval kapcsolatban a TV2 közvetítésében a „fiatalok”, a „tömeg” vagy a „csoport” megnevezéseket használják. Fontos, hogy – más csatornához hasonlóan – megkülönböztetik a békés résztvevőket és az érdeklődőket a tevételesen cselekvőktől. Az összefoglalóban a történéseket „verekedés kitörése”-ként jellemzik. A stúdióban lévő műsorvezetők alapvetően elítélik az eseményeket, úgy érzik, hogy a tüntetők is tudják: az eredeti demonstráció céljainak nem használ az, ami most történik.

Az RTL Klub értelmezésében először békés tüntetésként kezdődtek el az események. Ennek megfelelően a tudósítás elején a demonstrálók megnevezése a más csatornák esetében is gyakori „fiatalok”, „tüntetők” vagy „tömeg”. Az események előre haladtával ugyanakkor egyre inkább a nem semleges, értékterhelt kifejezések irányába tolódik el az értelmezés. Előfordul például a „rendbontók”, a „székházfoglalók” megnevezés is.

3.3.2. Békések és békétlenkedők (szeptember 19-21.)

A tüntetők ábrázolása ebben az időszakban – mint már fent említettük – két részre szakad: békés tüntetőkre és azokra, akik részt vettek az utcai zavargásokban. A tudósításokban többnyire még mindig „tüntetőkről” vagy „demonstrálókról” esik szó, de egyre elterjedtebbek az egyéb, pejoratívabb megfogalmazások is. Ezek használatának gyakorisága nem tér el az egyes csatornák esetében, illetve az egyes kifejezések tendenciózus használata nem jellemző. Az egyetlen kivételt talán csak a HírTV jelenti, amely többször használja a „fiatalok” szót, de nem feltűnően sokszor. A jellemző megnevezések: „rendbontók”, „vandálok”, „randalírozók”, „huligánok”. Ehhez kapcsolódóan az eseményeknek a megnevezése sem „tüntetés” vagy „demonstráció”, hanem „céltalan rongálás”, „huliganizmus”. Az összefoglalókban kevésbé emocionális megnevezések, mint például „zavargások”, „történések” is előfordulnak.

A tüntetők megjelenítésében inkább a képi megoldások alkalmazásában van különbség. Mint korábban már említettük, a HírTV-n gyakrabban látjuk a tüntetőket úgy mint a rendőri intézkedés alanyait vagy sérülteket. Többször dolgoznak továbbá a helyszínen lévő, ám nem erőszakos demonstrálók képeivel (például fiatal lány magyar zászlóval vonul a körúton). A többi csatorna esetében a résztvevőknek inkább az erőszakosabb arca látszik: többször mutatják a közáporokat vagy más erőszakos(abb) cselekedeteket.

Hozzá kell tennünk azt is, hogy a HírTV tudósítói általában sokkal jobban látják a rendőrség akcióit, mint a többi csatorna riporterei. Ennek oka az, hogy az élő tudósítások során (az elhelyezkedést illetően) legtöbbször a tüntetők oldaláról nézik a történéseket. Ez a „stratégiai pozíció” gyakran verbálisan is kifejeződik, és a tüntetőkkel való azonosulást mutat („Nehezen tudtunk elmenekülni a gumibotok szorításából”, „A rendőrök megindultak felénk a Blaha Lujza téren, és függetlenül attól, hogy sajtó vagy tüntető vagy randalírozó fiatal, mindenkit ott ütöttek, ahol értek, és pajzzsal toltak maguk előtt minket”).

3.3.3. „Áldozatok” (október 23.)

A HírTV esetében a tüntetők ábrázolásával, képi és verbális megjelenítésével kapcsolatban az október 23-ai helyzet némileg hasonlítható az MTV székházának ostroma (illetve az azt követő napok) esetében tapasztaltakhoz. Azaz e napon is azt volt a jellemző tendencia, hogy a HírTV került a legközvetlenebb (elsősorban fizikai) viszonyba a tüntetőkkel. (Természetesen nincs szó feltétlen érzelmi azonosulásról.) Ez részben azért alakulhatott ki, mert a többi csatorna valós vagy éppen vélt félelméből, elővigyázatosságából fakadóan, illetve néhány konkrét inzultus miatt kevésbé „merészkedett csak be az események sűrűjébe”. Nem kimutatható, hogy volt-e ennek valamilyen hatása az események súlyosságának utólagos értékelésében, ám – a HírTV-t kivéve – szinte minden csatorna esetében megjelent a helyszíni tudósítók testi épsége iránt érzett aggodalom, amely a leginkább a „vigyázz magadra” búcsúzás, illetve a „békés éjszakát, és ne támadjanak tévéekre...” adászáró jó tanács formájában hangzott el. A tüntetők ábrázolásában különös hangsúlyt kapnak a sérültek, azok, akik sok esetben maguk mutatják be vérző sebeiket, alátámasztva a „brutális rendőrtaktikáról” szóló beszámolókat. Hozzá tartozik azonban az igazsághoz az is, hogy a felvételeken csupán néhány sérültet látunk, ők azok, akik vágóképként, akár többször egymás után megjelennek az este folyamán.

Az M1 által a tiltakozókról közvetített kép az este folyamán többnyire végig neutrális keretek között marad. A szóhasználatban elválnak egymástól a békés és a kevésbé békés tüntetők. Ugyan kisebb támadás éri az egyik közvetítő kocsit a tüntetők részéről, ám ez nem változtat alapvetően az attitűdökön. Az M1 képein lényegében alig látunk sérültekről készült felvételeket, az sem jellemző, hogy egy-egy sokkoló képsort több alkalommal mutattának. Van ugyanakkor interjú megsérült tiltakozóval.

Az RTL Klub és a TV2 „tüntetőképe” ennél jóval kevésbé karakteres, bár a különböző sérülések természetesen számukra is érdekesek. Mindkét csatornán fontos kérdés az egyes csoportok keveredése (a „rátolás”). Ezzel kapcsolatban megállapítható – bár ez egyik csatorna esetében sem központi kérdés –, hogy míg az RTL-nél egyértelműnek tűnik az az érvelés, hogy a békés, ártatlan embereknek nem volt esélyük, hogy elkerüljék a rendőri intézkedés helyszínét (bár egy másik tudósítójuk ezzel némileg ellentétes véleményt fogalmaz meg), addig a TV2 ezzel kapcsolatban kedvezőbb tapasztalatokról számol be.

4. Néhány következtetés

Nem vitás, hogy voltak tendenciózus különbségek az egyes csatornák közvetítései között. Ezek közül elsősorban a HírTV szeptember 18-ai, illetve október 23-ai közvetítései, illetve más csatornák beszámolóit közötti eltérések emelendők ki. A két nagy kereskedelmi csatorna bulvárosabb, szenzációhajhásabb stílust követett, ami elsősorban az M1 visszafogottabb attitűdjével állítható szembe. Ugyan ez a maga nemében nem tekinthető újdonságnak, azonban egy ilyen horderejű eseménynél, ahol több százezer (millió) ember számára jelentették az elsődleges információforrást, és egyben orientáló, interpretációs pontot, az adás által sugallt hangsúlyok korántsem közömbösek. Az október 23-ai eseményekkel kapcsolatban jelentősebb eltérések voltak az egyes csatornák között abban a tekintetben, hogy mennyire volt súlyos és megmagyarázhatatlan a rendőrség fellépése, amellyel szándékosan vagy szerencsétlen módon egyesítette a különböző tiltakozó csoportokat. Nem találtunk ugyanakkor olyan elemeket a közvetítésekben, amelyek alkalmasak lettek volna arra, hogy valamilyen módon aktívan befolyásolják az események menetét. Arra sem találtunk utalást vagy bármilyen bizonyítékot, hogy a helyszínen lévő tudósítók akár szándékosan, akár nem szándékosan aktív alakítóivá váltak volna a történetnek.

Általános tanulsága azonban az általunk elemzett közvetítéseknek, hogy a magyar média ezen része többnyire felkészületlen volt az események professzionális médiareprezentációjára. Érthető módon (az események szokatlanságából és hirtelenségéből adódóan) nem álltak rendelkezésére azok a szakmai rutinok, kialakult protokollok, amelyek alkalmazásával úrrá lehetett volna lenni a kezdeti problémákon, sőt ezek sok esetben még az események „érett” szakaszában (azaz október 23-án késő este, illetve éjszaka) sem voltak kézzelfoghatóak.

Különösen a jogi és a rendőrségi (szak)ismeretek hiánya – amelyek törvényileg és szakmailag szabályozzák az ilyen események során a rendőrség és a tüntetők jogait – bizonyult fájdalmasnak. Természetesen nem az ezekhez való mechanikus ragaszkodás lett volna kívánatos, azonban számos félreértést, találgatást, így a nézők elbizonytalanodását is el lehetett volna kerülni.

A tudósításokban, illetve a szerkesztési elvekben az egyik legnagyobb kihívás a folyamatosan beérkező információk továbbadása, illetve interpretálása volt. Nem volt könnyű egyensúlyt találni a nem ellenőrzött források, a kétes információk felelőtlen átvétele, illetve az esetleges „bakitól” való félelem által életre hívott túlzott távolságtartás között.

3.3.3. „Áldozatok” (október 23.)

A HírTV esetében a tüntetők ábrázolásával, képi és verbális megjelenítésével kapcsolatban az október 23-ai helyzet némileg hasonlítható az MTV székházának ostroma (illetve az azt követő napok) esetében tapasztaltakhoz. Azaz e napon is azt volt a jellemző tendencia, hogy a HírTV került a legközvetlenebb (elsősorban fizikai) viszonyba a tüntetőkkel. (Természetesen nincs szó feltétlen érzelmi azonosulásról.) Ez részben azért alakulhatott ki, mert a többi csatorna valós vagy éppen vélt félelméből, elővigyázatosságából fakadóan, illetve néhány konkrét inzultus miatt kevésbé „merészkedett csak be az események sűrűjébe”. Nem kimutatható, hogy volt-e ennek valamilyen hatása az események súlyosságának utólagos értékelésében, ám – a HírTV-t kivéve – szinte minden csatorna esetében megjelent a helyszíni tudósítók testi épsége iránt érzett aggodalom, amely a leginkább a „vigyázz magadra” búcsúzás, illetve a „békés éjszakát, és ne támadjanak tévésekre...” adászáró jó tanács formájában hangzott el. A tüntetők ábrázolásában különös hangsúlyt kapnak a sérültek, azok, akik sok esetben maguk mutatják be vérző sebeiket, alátámasztva a „brutális rendőrtaktáról” szóló beszámolókat. Hozzá tartozik azonban az igazsághoz az is, hogy a felvételeken csupán néhány sérültet látunk, ők azok, akik vágóképként, akár többször egymás után megjelennek az este folyamán.

Az M1 által a tiltakozókról közvetített kép az este folyamán többnyire végig neutrális keretek között marad. A szóhasználatban elválnak egymástól a békés és a kevésbé békés tüntetők. Ugyan kisebb támadás éri az egyik közvetítő kocsit a tüntetők részéről, ám ez nem változtat alapvetően az attitűdökön. Az M1 képein lényegében alig látunk sérültekről készült felvételeket, az sem jellemző, hogy egy-egy sokkoló képsort több alkalommal mutattának. Van ugyanakkor interjú megsérült tiltakozóval.

Az RTL Klub és a TV2 „tüntetőképe” ennél jóval kevésbé karakteres, bár a különböző sérülések természetesen számukra is érdekesek. Mindkét csatornán fontos kérdés az egyes csoportok keveredése (a „rátolás”). Ezzel kapcsolatban megállapítható – bár ez egyik csatorna esetében sem központi kérdés –, hogy míg az RTL-nél egyértelműnek tűnik az az érvelés, hogy a békés, ártatlan embereknek nem volt esélyük, hogy elkerüljék a rendőri intézkedés helyszínét (bár egy másik tudósítójuk ezzel némileg ellentétes véleményt fogalmaz meg), addig a TV2 ezzel kapcsolatban kedvezőbb tapasztalatokról számol be.

4. Néhány következtetés

Nem vitás, hogy voltak tendenciózus különbségek az egyes csatornák közvetítései között. Ezek közül elsősorban a HírTV szeptember 18-ai, illetve október 23-ai közvetítései, illetve más csatornák beszámolóí közötti eltérések emelendők ki. A két nagy kereskedelmi csatorna bulvárosabb, szenzációhajhásabb stílust követett, ami elsősorban az M1 visszafogottabb attitűdjével állítható szembe. Ugyan ez a maga nemében nem tekinthető újdonságnak, azonban egy ilyen horderejű eseménynél, ahol több százezer (millió) ember számára jelentették az elsődleges információforrást, és egyben orientáló, interpretációs pontot, az adás által sugallt hangsúlyok korántsem közömbösek. Az október 23-ai eseményekkel kapcsolatban jelentősebb eltérések voltak az egyes csatornák között abban a tekintetben, hogy mennyire volt súlyos és megmagyarázhatatlan a rendőrség fellépése, amellyel szándékosan vagy szerencsétlen módon egyesítette a különböző tiltakozó csoportokat. Nem találtunk ugyanakkor olyan elemeket a közvetítésekben, amelyek alkalmasak lettek volna arra, hogy valamilyen módon aktívan befolyásolják az események menetét. Arra sem találtunk utalást vagy bármilyen bizonyítékot, hogy a helyszínen lévő tudósítók akár szándékosan, akár nem szándékosan aktív alakítóivá váltak volna a történetnek.

Általános tanulsága azonban az általunk elemzett közvetítéseknek, hogy a magyar média ezen része többnyire felkészületlen volt az események professzionális médiareprezentációjára. Érthető módon (az események szokatlanságából és hirtelenségéből adódóan) nem álltak rendelkezésére azok a szakmai rutinok, kialakult protokollok, amelyek alkalmazásával úrrá lehetett volna lenni a kezdeti problémákon, sőt ezek sok esetben még az események „érett” szakaszában (azaz október 23-án késő este, illetve éjszaka) sem voltak kézzelfoghatóak. Különösen a jogi és a rendőrségi (szak)ismeretek hiánya – amelyek törvényileg és szakmailag szabályozzák az ilyen események során a rendőrség és a tüntetők jogait – bizonyult fájdalmasnak. Természetesen nem az ezekhez való mechanikus ragaszkodás lett volna kívánatos, azonban számos félreértést, találgatást, így a nézők elbizonytalanodását is el lehetett volna kerülni.

A tudósításokban, illetve a szerkesztési elvekben az egyik legnagyobb kihívás a folyamatosan beérkező információk továbbadása, illetve interpretálása volt. Nem volt könnyű egyensúlyt találni a nem ellenőrzött források, a kétes információk felelőtlen átvétele, illetve az esetleges „bakitól” való félelem által életre hívott túlzott távolságtartás között.

Lábjegyzetek

1

A tanulmány a Gönczöl-bizottság felkérésére készített médiaelemzés szerkesztett változata.

2

A témáról lásd még Lampé Ágnes Hazai »breaking news«. Az MTV ostromának képei című írását lapunk 2006. téli számában – a szerk.

3

Lásd [http://www.bbc.co.uk/guidelines/ editorialguidelines/edguide/](http://www.bbc.co.uk/guidelines/editorialguidelines/edguide/)

4

Donatella della Porta (1999) A tiltakozások rendőri kezelésének kutatása. Nyugat-európai minták összehasonlító perspektívában. In: Szabó Máté & Dominique Wisler (szerk.) *Tüntetés, rendőrség, demokrácia. Tanulmányok*. Budapest: Villányi úti könyvek 17., 17–35. oldal

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

[> könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Média kutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

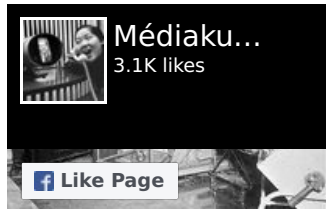
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

© [Médiakutató Alapítvány](#) 2000-2017. [Impresszum](#) [Szerzőinkhez](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Piac

[Fábián Sándor Péter:](#)

Az ingyenes napilapok térnyerése és hatása a sajtópiacra

Az ingyenes napilapok az elmúlt évtized alatt a nyomtatott sajtó megkerülhetetlen tényezőivé váltak, részesedésük az európai napilappiacból immár egyharmadnyi. Üzleti modelljüket az azt megalkotó Metro alapján részletesen ismertetem, számos példán bemutatva a lehetséges piaci stratégiákat. Vizsgálom, hogy a minőségi sajtótermékek kiadói miként reagáltak a világháló melletti újabb fenyegetésre, milyen változtatásokat vittek véghez a napilapokban. Említést érdemelnek az utóbbi évek iparági újdonságai is. A hazai Metro működésének felvázolását egy hungarikum színesíti.

1. A napilapok piaci környezete az elmúlt évtizedben

A 19. század vége óta a napilapok természetes kísérői a mindennapoknak, hosszú távú fennmaradásuk csak az internet tömegmédiummá válásával kérdőjeleződött meg. A napilapok történetük során mindvégig megőrizték társadalmi funkcióikat (McQuail, 2003), habár azok arányaiban elmozdulás figyelhető meg a 20. század végén. A világban történő eseményekről való tájékoztatás és azok magyarázata, értelmezése, véleményezése, illetve valamilyen fontossági sorrendben való tálalása manapság is hangsúlyos szerepet tölt be, míg a média szórakoztató funkciójának részaránya a médiumok tartalmi felépítésében folyamatosan növekszik.

Az infotainmentnek nevezett fogalom utal arra a globális hírkészítési eljárásra, amelynek célja a szórakoztató módon (entertainment) való tájékoztatás (information). Elterjedésének kiváltó oka a kommercializálódás, azaz a médiastruktúrák és -tartalmak piaci szempontok által vezérelté válása szerte a világon. A médiavállalatok első számú célja a profit növelése, ehhez pedig a napilap hirdetési bevételeinek és eladott példányszámának maximalizálásán keresztül vezet az út. A kereskedelmi rádiók, televíziók elterjedésével fokozatosan csökkent az igény a „kemény hírekből” merítő lapok iránt; a széles népszerűség megnyerésére a kereskedelmi médiumokkal közös stratégiákat kidolgozó bulvárlapok képesek. Híreik forrását a modern televíziós műsorokkal és szereplőkkel kapcsolatos „események” jelentik, biztosítva ezzel a fogyasztónak a sztárvilágban való tájékozottságot, egyben megkímélve a világ történéseinek megismerésétől és bonyolult összefüggéseinek értelmezésétől.

Az 1990-es évek közepére a televíziózás mértékének növekedése következtében a napilapok hírközlő szerepe csökkent, a reggeli lapban az előző nap legfontosabb eseményei nem hatottak újdonságként, mivel az esti - közszolgálati és kereskedelmi - híradók már tájékoztattak ezekről igény szerinti témaválasztásban és mélységben. A napilapok számára tehát nehezebb lett vásárlásra ösztönző tartalmat kínálni, azonban a világgazdaság felfelé ívelő pályájának köszönhetően a lapok hirdetési bevételei növekedtek, ezáltal bővülő oldalszámban, új rovatokkal jelenhettek meg, érzékelhetően növelve az értékesített példányszámot.

A trendfordulást a gazdasági és az információtechnológiai változások együttese idézte elő. Az internet megjelenésével nemcsak a világ hírei váltak minden nyelven éjjel-nappal elérhetővé; a felhasználók számára természetes lett azok különböző szemléletű elemzésének, véleményezésének megismerése is. A 2001-től recesszióba forduló gazdaság aktorai hirdetési kiadásait mérsékeltek, így a lapok bevétele csökkent. Többen kényszerű leépítéseket hajtottak végre, csökkent az oldalszám, nőtt az eladási ár. A bulvárlapok példányszámát garantálták alacsony árai és az állandó szenzációk. A politikai napilapok olvasóinak azonban a jó minőségért egyre többet kellett fizetniük, miközben a legtöbb napilap cikkét ingyenesen elolvashatták a weben, továbbá a már említett kommercializálódás következtében sokan váltottak bulvárlapokra vagy hagytak fel a napilapok vásárlásával.

A fiatal generáció azon tagjai, akiknek az internet a mindennapok részét jelenti, egyre nehezebben nyerhetők meg a kiadók számára rendszeres napilapvásárlás céljából. Különösen igaz ez a Web 2.0 néven emlegetett újabb világhálós korszakváltás után. Az internetes forradalom végérvényesen megerősítette azt a tényt, hogy napjaink átlagos médiafogyasztója szűkebb és tágabb környezetének legfontosabb híreiért közvetlenül nem hajlandó pénzt kiadni. Hogy ennek ellenére milliók tájékozódnak napilapból, ma már természetes. Tizenkét éve még nem volt az.

Ekkor került utcára a világ első, tömegközlekedési hálózaton terjesztett ingyenes napilapja. (A fogalom az 1970-es évek óta nem ismeretlen, számos ingyenesen hozzáférhető helyi napilap működik az Amerikai Egyesült Államokban.)

2. Az ingyenes napilap koncepciója

Az újfajta sajtótermék olvasók és hirdetőik széles tömegének kedvelt médiumává vált az elmúlt évtizedben. A minőségi (és részben bulvár-) napilapokat érzékenyen érintette gyors piaci terjeszkedésük, amire különféle stratégiákkal válaszolnak. Számos metropolisban már három-négy ingyenes lap versenyez egymással, Európaszerte piaci háborút indítva az olvasótábor és a hirdetési bevételek megszerzéséért.

2.1. Alapgondolat és megvalósítás

Az üzleti sikernek csak az egyik feltétele a jó ötlet, annak megvalósításához megfelelő anyagi forrás is szükséges. Nem volt ez másképp a nyomtatott napilappiac hagyományos szereplőit globális szinten is kihívás elé állító Metro esetében sem. Pelle Anderson saját állítása szerint az újságíró-iskola első éves hallgatójaként már 1972-ben eljátszott az ingyenesen terjesztett, naponta megjelenő sajtótermék gondolatával, azonban ötlete csak 1992-ben talált meghallgatásra Jan Stenbecknél, a svéd MTG médiavállalat tulajdonosánál. Három évvel később Stockholm aluljáróiban megjelent a Metro hírújság. „Nem gondoltuk, hogy valós fenyegetés, mert nem hittük, hogy bárki is olvasná” – vélekedett akkoriban a főváros piacvezető napilapjának, a Dagens Nyheternek az elnöke (Hazard, 2002). Az azóta eltelt évek során önállóvá váló Metro International multinacionális vállalat mára 20 országban közel 80 különböző kiadást előállítva, 20 millió feletti olvasóval büszkélkedhet naponta, ezzel globális összességben a világ második legnagyobb példányszámú napilapja (1. ábra).

1. ábra. A Metro összesen terjesztett példányszámának alakulása (ezer db) Forrás: Metro

2.2. Az üzleti modell

A svéd ötlet dióhéjban a következő: a fogyasztó egy olyan, 15–20 percnyi olvasnivalót tartalmazó napilapot kap kézhez, amelyből könnyed, közérthető módon, alapszinten tájékozódhat a világ és szűkebb környezetének eseményeiről. Mindezt ott teheti meg, ahol eddig még jobbra nem olvasott, azaz a tömegközlekedési járműveken, elsősorban a metrón. Továbbá, mivel a lapot ingyen kapja, bizonyosan szívesen fogadja, hiszen eddig ezért az értékért fizetnie kellett. Hirdetői szempontból is ígéretes a lehetőség, mert eszközt nyújt nagy tömegek hatékony eléréséhez.

Az ingyenes napilap koncepcióját a svéd Metro alkotta meg, a többi szereplő átvette, illetve kissé módosítva, a helyi szempontok figyelembevételével vitte piacra. A kezdeti elképzelés megvalósulása óta kialakult üzleti modell alapja minden piaci szereplő esetén rendkívül hasonló elemeket tartalmaz. Az általános bemutatásban ezért a Metro gyakorlatára támaszkodom (a Hivatal Péterrel és Farkas Istvánnal készített interjú felhasználásával).

2.2.1. A célcsoport

A lapok az aktív korú városi népesség minél nagyobb részét kívánják olvasónak megnyerni, az elsődleges piacot földrajzilag a nagyvárosok és az agglomerációik alkotta terület jelenti. Ennek a hirdetőik által is kiemelten kezelt lakosságnak az elérésére pedig kiválóan alkalmas a tömegközlekedés, amelynek hálózatán keresztül jut el többségük a munkahelyére nap mint nap. (Habár a napilapolvasás a fiatalabbak körében már nem magától értetődő tevékenység, egészen máshogy viszonyulnak hozzá, ha a lapot ingyenesen adják a kezükbe.) A napilapolvasás hagyományosan a reggeli, kora délelőtti órákra esik, hiszen az emberek információigénye ekkor jelentkezik az előző nap történéseivel kapcsolatban. Bár a hírfogyasztás területén a fiatal generációknál az internetnek egyre nagyobb a részesedése, kora reggel még közülük is kevesen nyúlnak a billentyűzet után hírigényük kielégítésére. Erre a leghamarabb a munkahelyre való megérkezésük van lehetőségük. Így kiváló alkalmat nyújt az utazás alatti idő a történések gyors megismerésére. A könnyen befogadható, változatos tartalom hasznos időtöltést kínál az utazás idejére.

Ha az ingyenes lapok potenciális közönségét vizsgáljuk, az olvasónépesség kategorizálásából érdemes kiindulni. Míg a fizetős napilapok a rendszeres és az alkalmi olvasók egy részére számíthatnak, addig az ingyenes lapok az előbbieket mellett a napilapot nem olvasó közönség egy részét is megszólítják (Picard, 2001).

2.2.2. A termék

A munkanapokon megjelenő ingyenes napilapok a bulvárnapiapok Nyugat-Európában megszokott, úgynevezett tabloid formátumához hasonlóak. Ennek előnye, hogy a minőségi napilapoknál egyszerűbb végiglapozni, ami fontos, az olvasást megkönnyítő tulajdonság például egy tömött járművön. Megjelenésükben színes, gazdagon illusztrált lapokról van szó, amelyeknek tartalmi szempontból legfontosabb célja az elmúlt nap híreinek összefoglaló bemutatása. A lapok felépítése hasonlóságot mutat a fizetős példányokéhoz (bel- és külföld, gazdaság, sport, kultúra). Önálló rovat jut a városi híreknek, amelyekhez eddig a helyi napilapból vagy az országos minőségi lapokból lehetett hozzájutni, bár az utóbbiak regionális oldalait kiadók gazdaságossági okokból sorra voltak kénytelenek szűkíteni, nemritkán megszüntetni. A bulvármédia fogyasztóira is gondolnak a szerkesztők, külön foglalkozva a hírességekkel. Habár létezik publicisztikai rovat, közéleti ügyekben való sarkos véleménynyilvánítás,

állásfoglalás nem jelenik meg benne.

Az újságírók feladata – legyen szó bármely kiadásról – nagyrészt a hírügynökségi anyagok szerkesztéséből áll, a saját tartalom-előállítás aránya minimális. A költséghatékony működés egyik oszlopa ez a módszer: míg egy átlagos napilapnál százfős is lehet a szerkesztőségi létszám, addig így 15 emberrel is elkészíthető egy lapszám. A kiadók gazdaságilag függetlenek, a politikai befolyástól, ideológiai elkötelezettségtől távol tartják magukat, nehogy emiatt potenciális olvasóktól essenek el.

Állandó tartozékai a lapoknak a szórakoztató funkciót ellátó képregények, rejtvények. Az olvasói levelek és a körkérdésekre adott válaszok a lap olvasóbarát jellegét erősítik. Kiemelt fontosságúak és arányúak a lapstruktúrában a tematikus oldalak, amelyek szolgáltató tartalmakat közölnek. Ennél a pontnál már kapcsolódik a tartalom a hirdetésekhez.

2.2.3. Bevétel és költség

Legyen szó bármilyen napilapról, készítésekor a kiadók kettős piacot céloznak meg: egyfelől az olvasók elvárásának kell megfelelniük, másfelől a hirdetőik számára kell vonzó lehetőséget kínálniuk. A hirdető érdekében eljáró médiaügynökség ott vásárol felületet, ahol minél kedvezőbb áron az adott termék vagy szolgáltatás célcsoportját képező közönséget minél nagyobb számban képes elérni. A fizetős napilapokkal ellentétben, amelyek esetében a bevétel átlagosan az értékesítésből befolyó összeg harmadát teszi ki, az ingyenes lapok kizárólag hirdetésből képesek pénzhez jutni, miáltal a lap felépítését a hirdetések erőteljesen meghatározzák. Vigyázniuk kell azonban arra, hogy a reklámok aránya ne lépje át az olvasók által még éppen tolerált, 45 százalék körüli határértéket. Semmiképpen sem alakulhat ki az a vélekedés, hogy hirdetési lapról van szó, mert ez fogyasztók elvesztésével járhat.

Az újságok különböző tartalmú oldalain való megjelenés mellett tematikusan is találhatunk hirdetéseket. A lapkészítők olyan mellékleteket terveznek, amelyekben az olvasók mindennapjaihoz szervesen kapcsolódó területekről találnak cikkeket, miközben az iparág szereplőinek reklámjai nagyobb valószínűséggel találják meg a potenciális ügyfeleket. A hét azonos napjain megjelenő, a munkahelyet érintő, az oktatással foglalkozó, ingatlanpiaci, utazási, autópiaci, számítástechnikai rovatok kitűnő hirdetési felületet nyújtanak, és biztosítják a fiatal, városi közönség hatékony elérését. Az itt megjelenő cikkek már nagyrészt nem hírügynökségektől származnak, hanem a szerkesztőség főállású újságíróinak tollából. Létező gyakorlat emellett a mellékletek tartalmi előállításának kiszervezése.

Összehasonlítva a piacvezető Metro és a többi hagyományos napilap költségeinek megoszlását (2. ábra), visszaigazolva látjuk az ismertetett különbségeket.¹ Az értékesítési és marketingkiadások másfélszer magasabbak az ingyenes lapok esetén (arányuk 18:11) – azaz nagyobb alkalmazotti létszám és szakértelem szükséges a hirdetési bevételek előteremtéséhez.

A szerkesztőségi költségek fele annyit tesznek ki, mint a fizetős termékeknél. Majdnem azonos fenntartási költségek mellett a papírra és a nyomtatásra fordított kiadás közötti eltérés a magasabb átlagos példányszámnak köszönhető, továbbá a nyomtatási minőség terén a fizetős lapok általában jobbak. Az ingyenes napilapok hatékonyságának és egyben sikeres működésének sine qua nonja az alábbiakban ismertetendő, a fizetős napilapokéhoz képest lényegesen alacsonyabb költségű terjesztés (29:19).

2. ábra. A Metro és a fizetős napilapok költségstruktúrája Forrás: Metro

Mindazonáltal hosszú távon nyereséget hozó tevékenységről van szó: ideális esetben a harmadik évben válik nullszaldóssá a vállalkozás, majd az ötödik évtől már tiszta profitot termel. Az utóbbit a Metro új piacokon való megjelenésre fordítja. Amennyiben viszont három év múltán is veszteséges a lapkiadás, kivonul az adott piacról. A Metro International csak 2006-ban vált globális szinten nyereségessé.

2.2.4. A terjesztés

Az ingyenes napilapok működési mechanizmusának része, hogy ott válnak elérhetővé, ahol a népesség széles rétegei napi rendszerességgel megfordulnak. Ezért a nagyvárosok metróvonalai a legideálisabbak; innen ered a Metro elnevezés. (A lapok eljuttatása kézbesítővel az otthonokba azért nem jöhet szóba, mert a postaládák már telítettek ingyenes szóróanyagokkal, közülük a lap nem biztos, hogy képes lenne kitűnni, és azonnal a szemétkerülne. Ez az eljárás csak az előfizetési lapok esetén alkalmazható, továbbá igen költségigényes.)

A svéd vállalat, terjesztési hálózatának kiépítésekor, első lépésben szerződést kötött a helyi közlekedési vállalattal, amelyben jogot kapott újságtartóinak a vállalat kezelésében lévő területeken való kihelyezésére. Ellenszolgáltatásként bérleti (vagy nyereségarányos) díjat fizetett, illetve megjelenési lehetőséget biztosított a nagyvárosi közmű- és közlekedési cégeknek, amelyek azóta elsősorú kommunikációs felületként veszik igénybe a lapokat. Rövid idő elteltével a sikeres fogadtatás arra ösztönözte a kiadót, hogy elosztási pontjait a metrómegállók mellett a közlekedési hálózat további részeire is kiterjessze (nagyobb csomópontok, elővárosi vasút vonala). Ezt követően a tartók megjelentek a forgalmas bevásárlóközpontokban és a nagyobb intézmények bejáratainál is.

Az ingyenes napilapok ellátási lánc a nyomdában való előállításig megegyezik fizetős társaiéval. A nyomda épülete előtt várakozó, a Metro által működtetett teherjárművek a lapokat hajnalban köztes terjesztési helyekre (vidéki

városok) szállítják, majd alvállalkozói kézben lévő terjesztők juttatják el a kötegeket a tartókba. Bár a minőségi és a bulvárlapokhoz hasonlóan reggeli lapról van szó, mégis megkülönböztetett jelentőségű a sokirányú elosztópontra való pontos szállítás. Az az olvasó ugyanis, aki a reggeli órákban nem jut hozzá a laphoz, legközelebb csak délután, a munkahelyéről hazafelé utazva találkozik az akkor már üres tartókkal. (Továbbá az újság „életképessége” legkésőbb a kora délutáni órákig tart.) Egy agglomerációs vasútvégállomáson tehát szükséges már reggel fél 7-kor, egy irodaházban viszont elegendő a munkaidő kezdete előtt fél órával megérkezni a kötegekkel. Természetesen figyelembe kell venni a nemzeti sajátosságokat, így például a cseh fővárosban csak fél 9 körül jelennek meg a lapok, mivel a prágaiak munkaideje átlagosan később kezdődik. Milánóban pedig a kávézók bizonyultak hasznosnak: sokak számára ott kezdődik a nap.²

A piacra újonnan belépők vagy maguk is szerződtek a közlekedési cégekkel és intézményekkel, vagy amennyiben ez nem volt lehetséges (az első szereplő törekszik a kizárólagos jogra), rikkancsok útján terjesztik lapjaikat aluljárókban és közlekedési csomópontokban. Ebben az esetben viszont nem élhetnek azzal az újfajta lehetőséggel, amelyet a terjesztési rendszer rugalmassága jelent a nyomtatott sajtón keresztüli marketingkommunikáció hatékonysága szempontjából.

2.2.5. A napilap mint reklámhordozó új dimenziója

Annak ellenére, hogy százezres nagyságrendben kelnek el a lapok, a kiadó mégis optimalizálja a terjesztést, mivel számára az a legfontosabb, hogy minél pontosabb képet tudjon adni a médiaügynökségeknek és a hirdetőknél a példányszám eloszlásáról. A Metro hírújság terjesztőinek feladata arra is kiterjed, hogy az előző napi megmaradt példányokat elosztási pontonként regisztrálja, majd az adatokat elektronikus úton eljuttassa a kiadó terjesztési központjába. A délelőtt beérkező, tételesen lebontott adatok alapján már a következő napon kevesebbet szállítanak – pontosan annyival, amennyi az előző napon megmaradt. Az optimalizálás során figyelembe kell venni a városi élet apró változásait is: egy újonnan benépesülő lakótelep vagy egy csökkenő kihasználtságú vasútvonal az újságtartók elhelyezésének megváltoztatásával jár, amire gyakran sor kerül. A kiadó ezért kiemelt figyelemmel kíséri a közlekedési vállalat forgalomméréseit és a különböző városkutatásokat.

Az elosztóhelyekre lebontott terjesztés a reklámüzenet célcsoporthoz való eljuttatásában új dimenziót hozott létre. Lehetőség nyílik arra, hogy a hirdető csupán meghatározott tartókba kerülő példányokba mellékelje szórólapját, prospektusát. A költségeiben lényegesen alacsonyabb, hatékonyságában viszont magasabb eljárás a kis- és a középvállalkozások számára is a médiamix részesévé tudja tenni a közismert lapot. Ezzel az eszközzel élt az egyik hazai könyvkiadó, amikor kedvezményes szótárvásárlási akciójának szórólapjait a célcsoport szegmenseit bizonyosan elérő terjesztési pontokba szállított példányokban helyezte el. A hirdetéssel csak két metróállomás, három egyetem és a kiválasztott irodaházak és közintézmények tartóiból elvett, hozzávetőleg tízezer újságban találkozhattak az olvasók. Így vélhetően sok, a célközönség részét képező fogyasztót sikerült elérni, ami magas Reach-értéket eredményezhetett. A hirdetésiköltség-eléréshez viszonyított arányának mutatószáma (Cost per Rating Point) pedig bizonyosan magasabb volt, mint más nyomtatott médium alkalmazása esetén (Szabó, 2000).

Az ingyenes napilap tehát versenyelőnyvel rendelkezik a kisebb marketingbüdzsével bíró, konkrét célcsoportot megjelölő hirdető számára. A nagyvállalatok is előszeretettel használják az ingyenes napilapok felületét, különösen minél nagyobb számú átlagfogyasztó elérése céljából (áruháznívtás, új termék bevezetése, kiárusítás). Kedvelt forma a címlap felületének megvásárlása, ami garantálja a hirdetéssel való találkozást. Az egyedüli bevételképző szerep miatt a lapnak a legkülönbözőbb marketingötletek megvalósítására kell képesnek lennie.³

3. Az ingyenes napilapok terjeszkedése, kiadói stratégiák

Lehet, hogy feltaláltuk a Gutenberg-ipar Big Macjét – nyilatkozta Pelle Törnberg, a Metro International első embere négy évvel ezelőtt.⁴ Feltételezését azóta sem cáfolta meg a piac: az ingyenes napilapok – élükön a Metróval – újabb és újabb országban és városban jelennek meg, folyamatosan növelve a nyomtatott sajtóból való részesedést. Az alkalmazott kiadói modellek ismertetését követően bemutatom, milyen stratégiákkal reagálhatnak a fizetős minőségi lapok az őket ért kihívásra.

3.2. A piacra lépés modelljei

Többféle cél által vezérelve dönthetnek a kiadók úgy, hogy ingyenes napilapot jelentetnek meg. Ezek alapján öt kategóriát különböztetett meg az ingyenes lapok kutatásával foglalkozó, a témának szentelt honlapot szerkesztő holland professzor.⁵

Bakker (2002) inváziós modellnek nevezi a fentiekben ismertetett költséghatékony eljárásokat alkalmazó, kizárólag profitmaximalizálásban érdekelt vállalkozásokat. Ide sorolandó az európai piacot meghatározó két multinacionális vállalat, a világszerte Metro és a norvég Schibsted.⁶ A Metro kezdeti sikerét követően évről évre indított útjára lapokat nemcsak az öreg kontinensen, hanem Észak- és Dél-Amerikában, valamint a Távol-Keleten is, országos médiummá azonban Európán kívül még nem tudott válni. Még csak a skandináv országokban létezett Metro, amikor 1999 decemberében Észak-Európa médiapiacának első számú vállalata is elindította ingyenes napilapját. A Schibsted 20 Minutes (20 perc) című lapja mára Svájc, Franciaország és Spanyolország legolvasottabb napilapja lett.

Az alpesi ország az első színhelye volt a két óriás összeütközésének, amely két év után a Metro kivonulásával végződött. Ekkoriban indult el a két márka a spanyol (2001) és a francia piacon is (2002). Az olvasottsági adatok szerint mindkét országban a 20 Minutes vezet.⁷ A siker okát a norvég cég vezérigazgatója abban látta, hogy

versenyársuknál erőteljesebben fókuszálnak a fiatalabb korosztályra.⁸

Sajátos eseménysorozat játszódott le Franciaországban, ahol a Metro a nyomdai szakszervezet és a párizsi közlekedési vállalat ellenállása miatt nehezen tudott gyökeret eresztetni.⁹

Egy másik lehetőség a védekező modell, amely során az ingyenes napilap megjelenése miatt más, általában helyi kiadók dobnak piacra újabb lapot azért, hogy a hirdetési díjak gyors csökkenése és a túlkínálat miatt a jelenlét a nemzetközi vállalatok számára (is) veszteséges legyen, és ezért kivonuljanak. Kiváló példája a kölni eset, amely végül minden szereplő számára kudarccal végződött.¹⁰ 1999 decemberében a Schibsted a Rajna-parti városban is megjelent 20 Minuten nevű termékével. Németország vezető lapkiadója, az Axel Springer (AS), féltve a zászlóshajójának számító Bild bulvárlap helyi kiadásának jövőjét, aznap előrukkolt Köln Extra című ingyen lapjával. Ezt követően az AS jogi úton próbálta akadályozni a megjelenést: beadványára a városi bíróság négy nap múlva megtiltotta a 20 Minuten terjesztését, azonban magasabb szinten a Schibstednek adtak igazat, és a tilalmat februárban feloldották. Mindeközben a kölni székhelyű DuMont Schauberg Express nevű napilapjának ingyenes próbaolvasási kampányát indította el, majd februárban Kölner Morgen címmel ingyenes napilappal állt elő. A három újság együttes példányszáma 350 ezerre rúgott – minden megfigyelő egyértelmű bukást prognosztizált. A 20 Minuten ellenfelei azonban megvárták, míg a norvég vállalat beszünteti tevékenységét (2001. július 11.), és másnap (!), illetve két nappal később leállították a lapkészítést. Az irracionális versengés becslések szerint egyenként tízmillió márkás veszteséget okozott a szereplőknek.

Bár a Metro és a Schibsted folyamatosan terjeszkedett a kontinensen, mindenhova nem tudott elsőként eljutni. A megelőzési modellt alkalmazzák azon kiadók, amelyek az iparág „nagyhalait” megelőzve lépnek be a piacra. Európa legnépesebb és gazdaságilag legjelentősebb városában, Londonban ez történt.¹¹ A Daily Mail című bulvárlapot és az Evening Standardet jegyző Associated Newspapers (ANL) 1999 márciusában Metro néven elindította ingyenes napilapját Londonban és elővárosaiban. A svéd koncepcióban foglaltak mellett naponta részletes szabadidős programajánlót tartalmazó, a politikai és a bulvártartalom között egyensúlyozó újság hűségakciókkal igyekezett a fiatal, napilapot nem olvasó közönséget napi rendszerességű olvasásra szoktatni. Segítségére volt a nem bulvár napilapok politikai elfogultsága által képzett piaci rés, amelynek betömése a független tájékoztatással lehetségessé vált. Jelenleg Londonban és 17 brit városban egymillió feletti példányban terjesztik a brit Metrót.

Rövid távú marketingeszköz, ám hatásos lehet az ingyenes termék kiadása abból a célból, hogy a kiadó fizetős, minőségi napilapját reklámozza (reklámozási modell). Németországban a két gazdasági napilap (Handelsblatt, Financial Times Deutschland) és 2007-től a legnagyobb példányszámú politikai napilap, a Süddeutsche Zeitung is hozzávetőleg 10 ezer példányban teríti délutáni órákban megjelenő, az ICE-vasútvonalakon és a Lufthansa járatain ingyenesen hozzáférhető újságjait, amelyek célközönségét a gazdasági-pénzügyi élet szereplői alkotják. Az aznapi hírek mellett az „anyatermék” néhány másnapi cikkének rövidített változata is bekerül a lapba, tehát a márkaépítés mellett főleg a fizetős példány vásárlásának ösztönzése a kiadvány megjelentetésének indoka.

Ugyancsak a fizetős napilapok kiadói számára előnyös az ingyenes napilap részben piacvédő, részben a meglévő márkákat erősítő célú megjelentetése. Az expanziós modell példája az ANL gyakorlata (lásd később).

Bár számos helyi körülmény befolyásolhatja a lapok sikerességét, általánosságban megállapítható, hogy leginkább a lokális hirdetési piac nagyságától függ az adott térség teherbíró képessége, ezért a nagy világvárosokban több szereplő is képes megélni.

3.3. Stratégiai lehetőségek a fizetős lapok számára

Bár az ingyenes napilapok megjelenése és gyors térnyerése nagy félelmet keltett a fizetős, javarészt minőségi napilapok felsővezetői körében, később felismerték, hogy hosszú távon jól is járhatnak a piac bővülésével. Rövid távon aggodalmaikat azok a felmérések orvosolták, amelyek azt mutatták: a példányszámcsökkenés döntően nem az ingyenes újságok hatásának következménye.

A kiadók által alkalmazott stratégiákat koordinátarendszerbe foglalva ábrázolja Picard (2001). A két döntési szempont az ingyenes lappiacra való belépés és a haszonszerzés lehetősége; ezek alapján a szerző négy stratégiát vázol fel (3. ábra). Aki nem jelenik meg az ingyenes piacon, viszont megpróbálja szereplőinek életét bírósági úton megnehezíteni, elesik a nyereségszerzés lehetőségétől is. Az obstrukcionista stratégiát folytató kiadók magatartása csak taktikailag támasztható alá érvekkel. Rövid távon ugyanis elegendő időt biztosíthat a saját ingyenes termék kifejlesztésére és megvalósítására. A kölni „újságháború” példázta ezt a menedzsmentpolitikát: három hónapig tudták távol tartani az ellenfelet. Az új jelenséggel való együttélést választják (együttélési stratégia) azok a kiadók, amelyek a belépés helyett – megerősítve saját terméküket és pozíciójukat – az ingyenes lapoktól való minél élesebb megkülönböztetésre törekcszenek. Tervük akkor válthatja be a hozzá fűzött reményeket, ha az ingyenes lapok piaca viszonylag alacsony vagy olvasói nagy részét az eddig napilapot nem olvasó népességből kerülnek ki. A világ második legmagasabb újságvásárlási arányával rendelkező Norvégiában, a Schibsted otthonában nem jelenik meg ingyenes napilap.

3. ábra. Stratégiák az ingyenes napilapok piacán

Az ingyenes piacra belépő, de abból közvetlenül nem profitáló kiadók két okból dönthetnek a protekcionista stratégia mellett: egyfelől az új lap indításával elbizonytalaníthatják a hirdetőket abban, hogy melyik lapot

válasszák, másfelől az olvasókat a fizetős termék felé terelhetik. Rövid vagy középtávon lehet hatásos ez a módszer, amely tulajdonképpen a Bakker-féle tipológia védekező és reklámozási modelljének együttes alkalmazása. Hosszú távon még az ingyenes napilap is jövedelmező lehet, ha a kiadó offenzív céllal veszi igénybe újonnan kiadott újságját. A napilapot nem olvasók megnyerésére készült lap megfelelő mélységű kutatások és piacismeret birtokában úgy lehet sikeres, hogy közben nem veszélyezteti a fizetős médiumot. A termékkiterjesztő stratégia különösen az új piacokon lehet sikeres, hiszen ekkor az addicionális hirdetői és olvasói bevétel is a kiadóhoz kerül. A kereszthirdetés eszközt alkalmazva az Associated Newspapers ingyenes napilapjában a Daily Mail szombati és vasárnapi számát ajánlja, így a hétköznapi olvasóból hétvégi vásárlót formálhat.

4. Újdonságok a napilapkiadásban

Az ingyenes napilapok vitathatatlanul kihívás elé állítottak minden napilapot, azonban a minőségi lapok jövőjére döntően az internet-használati szokások gyakorolnak hatást. Az alábbiakban kísérletet teszek az elmúlt évek legjellemzőbb kiadói lépéseinek bemutatására.

4.2. Tartalmi és formai változások

A legnagyobb példányszámú bulvár- és ingyenes napilapok tabloid formátumban jelennek meg, szemben a minőségi napilapok nagyobb méretével. Angliából indult ki az a méretváltó hullám, amely már több országban is a politikai napilapok tabloizálódását eredményezte. A kiadók eleinte a tradicionális „lepedő” nagyságú lap mellett (broadsheet, norddeutsches Format) kísérleti jelleggel szinte azonos tartalommal, ám rövidebb cikkekkel és nagyobb képekkel bulvárméretben adták ki az újságot. A pozitív fogadtatás és az újonnan megnyert olvasók hatására véglegesen áttértek a kisebb méretre. Elsőként a legalacsonyabb példányszámú brit minőségi lap, a The Independent döntött így (2003 októberében), majd ezt követte a nagy múltú The Times is. Ugyancsak váltott a The Guardian: a tekintélyes napilap a szigetországban ismeretlen úgynevezett „berlini formátum”-ra tért át (ez a magyar napilapok mérete is). Az újság megújítása rendkívül sikeres volt, számos díjat nyert el, és az olvasótábort is bővíteni tudta.¹² Neves reformer a Wall Street Journal is, amelynek európai kiadása után 2007-től tengerentúli lapszámai is zsugorított méretben kerülnek ki a nyomdából. A kimondottan konzervatív szemléletű német lappiacra is betörni látszik az új trend: a Die Welt tabloid kistestvéreinek ingyenesből fizetős lappá válása után a Frankfurter Rundschau című országos napilap kiadója a tabloidra való áttéréssel kíván új lendületet adni termékének.¹³ A méretváltás következményeként a lapokban több oldalon több hirdetésnek van hely, igaz, ezek felülete kisebb, ezért az érték elkérhető tarifa is alacsonyabb.

Szorosan összefügg a papírméret változásával a címlapok szerkesztése. A napilap első oldala ugyanis az árus értékesítés egyre fontosabbá váló faktora. Ilyenkor néhány másodperc áll egy sajtótermék rendelkezésére, hogy megnyerje a kínálatot pásztázó olvasói szemeket. Emellett a bulvárforma nem teszi lehetővé sok hírcímlapos elhelyezését, ezért egyre több napilap néhány cikkét helyezi előtérbe, minőségi fotókkal illusztrálva, hogy mindenképpen felfigyeljenek a magazinjellegű termékekre. A Nagy-Britanniában elterjedt címlapszerkesztési eljárás a minőségi elvekből nehezen engedő német és francia piacon alig vagy egyáltalán nem érvényesül.

Az ingyenes sajtótermékek sikerének egyik kulcsa az a felismert igény volt, hogy a hírfogyasztók a nap elején az előző nap eseményeiről könnyen befogadhatóan, lényegre törően kívánnak értesülni. Ez az elvárás számos közéleti napilapot olvasó egyénél jelentkezik, hiszen kevesen kezdik a hosszabb elemzések olvasásával a napot. Az adekvát kiadói válasz több területen is változást hozott a lapok formai-tartalmi struktúrájában. Sok napilapban megtalálható a legfontosabbnak ítélt hírek és cikkek pár mondatos ismertetését, az időjárást és más praktikus információkat közlő oldal.¹⁴ Az újságoknak gyorsan áttekinthetőeknek kell lenniük a címlaptól az utolsó oldalig, ezért a lapkészítők kerülnek az oldalak sűrű beosztását, a hosszabb írások lényegi mondanivalóját feltűnően kiemelik.

A internethasználat terjedése ellenére a vélemények és a kommentárok hazája a minőségi napilap marad. Éppen az a paradox helyzet állt elő, hogy bár az interneten mindenki kifejtheti véleményét, ismertetheti álláspontját, az olvasó különösen vágyik arra, hogy megalapozott, igényes írásokból tájékozódhasson, megkímélve magát a világhálós tartalmak özönében való keresgéléstől. A napilapok ezért bővítették véleményoldalaik kínálatát, minél több neves, nemegyszer szándékosan megosztó kommentárt író szerzőt nyertek meg a lapnak. A brit piacon jellemző gyakorlatra a viewspaper kifejezést használják, utalva arra, hogy megkülönböztetett szerepet kapnak a vélemények.

Az ingyenes és a bulvárnapiapok arra ösztönözték a kiadókat, hogy immár a minőségi lapok olvasói számára is könnyed, szórakoztató tartalmat készítsenek. Az igénynek többféle módon tettek eleget. A legegyszerűbb a színes híreket közlő oldalak számának növelése (német lapok) vagy a meglévő rovatokban a „kemény” és a „puha” hírek, tudósítások keverése (Anglia). Az innovatív megoldás a Guardiantól érkezett. A felébe hajtott lapban az olvasó naponta egy 24–36 oldalas, igényes fotókkal tarkított magazint talál (G2).

4.3. Kiadói újítások

A napilapok tartalmában végzett átfogó átalakítások, a nyomdatechnikai és a grafikai területen való modernizáció sem tudta megállítani az eladási adatok csökkenő tendenciáját, ezért a lapkiadók új piacokon megjelenve, a felépített márka erejében bízva próbálnak nyereséget termelni. A márkakiterjesztés legsikeresebb esete az utóbbi években a napilap és a könyv együttes terjesztése. Az olasz La Repubblica által elsőként alkalmazott módszer lényege, hogy a kiadó valamilyen szempont alapján válogatott könyvsorozatot dob piacra, amelynek promócióját az újság segítségével végzi. A sorozat újabb tagjait heti rendszerességgel az újságosstandokra is kiszállítják,

lehetőséget adva azoknak a napilappal együtt való, ugyancsak kedvezményes árú megvásárlására. A mind a könyvkiadó (amely gyakran azonos a lap kiadójával), mind az újság számára hasznos kooperáció új előfizetők megnyerésével jár. A kiadványok alacsony árak miatt széles vásárlói kört teremtenek, a boltok polcaira kerülve növelik a márka értékét. A könyvek mellett előbb CD-mellékletek jelentek meg, újabban ismeretterjesztő DVD-sorozatok örvendenek nagy népszerűségnek.

A legnagyobb kihívás elé mindenképpen a világháló állítja a napilapokat. Egyre fontosabb szerepet töltenek be a médiumok honlapjai, amelyek önálló médiummá fejlődnek. Bár megjegyzendő, hogy a nyomtatott lapok internetes jelenlétének mikéntjében a kiadóvezetők nem képviselnek egységes álláspontot.¹⁵ A napilapok online változatainak bemutatása önálló dolgozat témája is lehetne, ezért csupán arra szorítkozom, hogy növekedik azon honlapok száma, amelyek a nyomtatott lap olvasóinál több látogatóval rendelkeznek. Nem véletlenül vélekedett a New York Times első embere úgy, hogy a világhírű napilap akár már öt év múlva csak elektronikus úton lesz elérhető.¹⁶

4.4. Az ingyenes napilapkiadás aktualitásai

A feltartóztathatatlan terjeszkedés nem indok arra, hogy a kiadók ne vezessenek be új eszközöket és eljárásokat. A gomba módra szaporodó új belépők nem mindegyike élhet a tömegközlekedés állomásain való terjesztés lehetőségével, ezért az ingyenes lapok immár jelentős mértékben a felszíni osztogatás során jutnak el az olvasókhoz. A Metro International is az utcára vonult, több mint 3400 fővel van jelen a terjesztés helyszínein. A közlekedési csomópontokban való terítéssel ugyanis azok a jórészt vezető státusú fogyasztók is elérhetők, akik nem használják a közösségi közlekedést. A kézi terjesztés kombinált marketingakciókra is alkalmat ad, így az újság ingyenes termékmintákkal (általában élelmiszerekkel) való osztogatására.

Az ingyenes napilapok számára kulcsfontosságú az egy példányra jutó olvasók számának (reader per copy) növelése, mert ez hatékonyságuk elsődleges mérőszáma. Minél kevesebb példánnyal tehát minél több olvasó elérése a cél. A feladat nem könnyű, hiszen arról kell meggyőzni az ingyenes lapot birtokló olvasót, hogy miután számára már nem tartalmaz újdonságot, tegye lehetővé mások számára is a hozzáférést, egyben csökkentse a lapok eldobálásából származó papírszemét mennyiségét.¹⁷ A Metro hongkongi tapasztalatai bizakodásra adnak okot. A távol-keleti metropolisban minden metróállomáson a friss újságokat tartalmazó tartó mellett még három, a már olvasott példányok visszahelyezésére szolgáló, kisebb tartó áll. Az utas, miután elolvasta a lapot, a kijáratnál átadja a Metro helyszíni embereinek, akik összerendezik, és a fejlécen egy piros pecséttel látják el a napilapot. A következő olvasó pedig, ha a használatlan és a használt példány közül választhat, a pecsét mellett dönt, mert tudja, hogy így egyrészt kevésbé szennyezi a környezetet, másrészt költséget takarít meg a kiadó számára. A folyamat egészen három pecsétig tart, így egy példány akár négy olvasó kezében is megfordul, ami a kiadó és a hirdető hatékonyságára is kedvezően hat. Környezettudatos gondolkodás hiányában azonban nehéz ösztönzőket találni, főleg az ingyenességre irracionális szerzésvágygal reagáló kelet-európai országok lakói körében. Részben ezért nehézkes a magyarországi Metro olvasótáborának bővítése, hiszen a nyomtatott mennyiség növelése egy határon túl már veszteséges.

A Metro International néhány év alatt globális vállalattá vált, aminek következtében a szerkesztőségi és a kiadói területen is ki tudja használni ebből adódó előnyeit. Önálló szerkesztőséget hozott létre, a fizetős napilapok gyakorlatát átvéve havi megjelenésű magazinokat, sőt könyvsorozatot is indított (Magyarországon is). A kontinenseken átívelő multinacionális szereplők a Metro felületén globális reklámkampányokat indíthatnak, nyilvánvalóan kedvezőbb áron érve el a kiválasztott fogyasztói réteget Athéntól Vancouverig.

Az ingyenes napilapok immár nemcsak reggel, hanem a délutáni órákban is utcára kerülnek: a brit fővárosban a Murdoch-féle News International és az ANL összesen 900 ezer példánnyal harcol egymással az olvasók megnyeréséért.¹⁸

5. Ingyenes napilap Magyarországon

A zöld fejléces Metro 1998-ban a magyar főváros metróállomásain is megjelent, a kiadó negyedik lapindításaként. Az azóta országosan terjesztett újság példányszámában megelőz minden fizetős napi sajtóterméket, olvasótábor pedig a második legnagyobb.¹⁹ A magyar Metro kilencéves történetének bemutatásakor külön foglalkozom egy nemzeti sajtóssággal.²⁰

5.2. A Metro hazai története

A svéd médiavállalkozás által kidolgozott lapstruktúrát átvéve, hétköznaponként 20–32 oldalon megjelenő, az 1998. szeptemberi induláskor 160 ezer példányban a fővárosban terjesztett magyar Metro jelenleg Budapesten, az összes megyeszékhelyen és megyei jogú városban, illetve Jászberényben 330 ezer példányban jelenik meg.²¹

Az első három évben csak a fővárosban terített napilap a BKV-val nyolc évre szóló, azóta meghosszabbított, kizárólagos jogot szerzett a metró- és a HÉV-állomásokon való terjesztésre, az ellenszolgáltatás részeként pedig díjmentes felületet biztosít a társaság kommunikációs üzeneteinek. A kezdetben 15 fős szerkesztőség által készített lap az első években nyáron egy hónapig meg sem jelent.²² A terjeszkedés következő lépéseként benzinkutaknál helyezték el az újságtartókat, azonban a napi rendszerességgel lapot olvasók számának növelésére azok nem voltak megfelelőek. A nyereségessé válás évétől, 2001-től már vidéki kiadással, később pedig pécsi és szegedi regionális oldalakkal is bővülő kínálat újabb és újabb terjesztési pontokban vált elérhetővé.

5.3. Terjesztési politika

A megismertetés és az elfogadtatás kezdeti időszakában a kiadó maga küzdött a tartók közintézményekben, irodaházakban való elhelyezéseért. Mára a szituáció fordítottan igaz: átlagosan 150 jelentkezőt számlál az a várakozási lista, amelyből válogat a kiadó. A szigorú profitelvárások nem engedik meg a felesleges nyomtatást és kiszállítást. A lehetőségeket egyenként vizsgálják meg, azonban nem elégíthetnek ki minden igényt, hiszen az újság előállításának és szállításának költségét a cég magára vállalja. A döntést az alapján hozzák meg, hogy az adott helyszín képes-e megfelelő számú, életkorú és társadalmi státusú potenciális olvasót biztosítani vagy sem. Egy szociális otthon emiatt – a beérkező kérés ellenére – nem kerül be a terjesztési rendszerbe. Bekerült viszont a reggeli és az ebéd elfogyasztásának gyakori színhelyeként az összes fővárosi McDonald's és több, nagy ügyfélforgalmat bonyolító bankfiók is, mivel kölcsönös üzleti érdek a Metro elérhetősége (megfelelő célcsoport, tartózkodási/várakozási idő eltöltése). Magától értetődő a minisztériumokban és az ország jelentősebb felsőoktatási intézményeiben való terjesztés. Aktuálisan a fővárosi 170 ezer példány 430 terjesztési ponton, a vidékre jutó 160 ezer lap városonként eltérően 23-55 helyen érhető el; az országban összesen 1150 terjesztési pont található. (A példányszám közel fél százalékát postán szállítják ki úgynevezett VIP-ügyfeleknek, akik jórészt a hirdetések megrendelőiből álló vállalati vezetők.)

Jellemzően reggel 6 óra és 9.30 között terítik a napilapot, amely általában délig el is fogy. A folyamatot a BKV forgalmi ügyeletén dolgozó alkalmazottai kísérik figyelemmel. A már ismertetett, egynapos átfutási idejű visszacsatolási rendszer, illetve a BKV által végzett utasforgalom-számlálás segíti az optimális elosztást.

5.4. Lopják az ingyenes lapot!

Sajátos, csak Magyarországon tapasztalható problémával szembesült a kiadó a fővárosban. Nyugdíjasok és hajléktalanok csapata minden nap kora reggel a forgalmasabb terjesztési pontokban tucatszám hordta el a napilapot. A hajléktalanok a megszerzett újságokat a közlekedési lámpáknál kínálták az autósoknak, napi megélhetésük szűkös forrását a befolyó összeggel növelendő. Bár a jelenség szociális szemszögből teljesen érthető, a lap még kialakulóban lévő presztízsét súlyosan rombolták a hivatlan osztogatók. Hiába továbbították az újságot a célcsoport részét képező fogyasztóknak (az autóval közlekedők nagyobb valószínűséggel tartoznak ide), a személyes terjesztéskor meghatározó az a személy, akitől a lapot az olvasó kapja. Márpedig a hajléktalanokkal való kontaktus nem hagy pozitív élményeket az emberekben, és ezt a negatívumot azonosítják a termékkel, azaz a Metro márkanévvel.

Jóval rejtélyesebb volt a nyugdíjasok által begyűjtött példányok sorsa. A nem értékesítési céllal elvitt újságokat az idősebbek részben személyes sikerélményért, közösségi megbecsülésért, részben természetbeni ellenszolgáltatás (a beszámolók szerint például ingyenfröccs) fejében a legkülönbözőbb helyekre (nyugdíjasklubba, orvosi rendelőbe, kocsmába, vegyesboltba stb.) hordják ki. Sok lap így jut el már délelőtt Budapestről például Gyöngyösre. A kiadót két okból is hátrányosan érinti a gyakorlat: a napilap nem a célcsoporthoz jut el, és ha el is jut, gyakran olyan helyekre kerül, ahol a piackutató cégek nem mérik az olvasottságot. Ezek az olvasók tehát sosem kerülnek bele a mért olvasótáborba, márpedig a hirdető a publikált adatok alapján választanak médiumot.

Megoldásképpen először újfajta tartókat gyártattak a metróaluljárókba. A ma is használatos állványból egyszerre csak egy újság húzható ki, nyomatékosságul az „Egyet vegyen ki!” felirat is olvasható rajta. Hiába az újítás, a széthordott mennyiség kiszedése csupán hosszabb időt vett igénybe, a jelenség nem szűnt meg. Ezért osztogatók munkába állítása mellett döntött a vezetés. A budapesti metrómegállóknak reggel két órában dolgozó, 60 egyenruhás fiatal feladata, hogy mindenkinek legfeljebb két példányt adva kontrollálja a laphoz való hozzájutást.

6. Jelen és jövő

Az újságolvasási tendenciák azt mutatják, hogy összességében a fejlett világban inkább csökken, a fejlődő országokban viszont érezhetően nő az értékesített napilapok példányszáma. A globális szinten közel nyolc, Európában – egy év alatt majdnem kétszeresére növekedve – 32 százalékos piaci részesedést felmutató ingyenes napilapok jelentősen hozzájárulnak a negatív irányú ellensúlyozásához, ugyanis a világszerte terjesztett napi 41 millió példány kétharmadát az öreg kontinens lakói olvassák. Számos országban jelentős pozíciót vívtak ki, Spanyolországban a terjesztésbe vont lapok felét, Portugáliában és Dániában harmadát teszik ki.²³ Nem igazolódott a közéleti lapok olvasóik elvesztése miatti félelme, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy a még néhány éve a minőségi újságírás végét vizionáló Le Monde részesedésével újabb ingyenes napilap jelent meg a francia piacon. A fizetős lapok megtanultak együtt élni az új szereplőkkel, kiadók stratégiájának fontos eleme lesz a jövőben az ingyenes napilapnak köszönhetően rendszeres újságolvasásra szokott fiatal generációk megnyerése. Ehhez az út a professzionális hírszolgáltatáson, az elemző tartalomra és az igényes, különböző szempontú vélemények bemutatásán keresztül vezet.

A magyar piacon az ingyenes napilapok akár további térnyerése is várható (a hazai Metro a vállalat egyetlen versenytárs nélküli terméke²⁴), a bulvárlapok stabilizálódása mellett folytatódik a politikai napilapok példányszámának csökkenése. Végül ki fog alakulni egy szűkebb, de az eddiginél magasabb szintű minőségi tartalmat igénylő és azt megfizetni is hajlandó olvasói réteg.

Irodalom

Bakker, P. (2002) Free Daily Newspapers – Business Models and Strategies. *The International Journal on Media Management*, Vol. 4., No. 3.

Gálik M. (2004) *Médiagazdaságtan*. Budapest, Aula Kiadó.

Hazard, H. A. (2002) *Metro: A Modern Newspaper for Modern People?* Esettanulmány. Scandinavian International Management Institute.

McQuail, D. (2003) *A tömegkommunikáció elmélete*. Budapest, Osiris.

Picard, R. G. (2001) Strategic Responses to Free Distribution Daily Newspapers. *The International Journal on Media Management*, Vol. 2., No. 3.

Szabó D. T. (2000) *Médiatervezés a reklámban*. Budapest, Aula.

Interjúk

Farkas István. Az MTG Metro Gratis Kft. terjesztési igazgatója. Személyes interjú. Budapest, 2007. március 22.

Hivatal Péter. Az MTG Metro Gratis Kft. vezérigazgatója. Személyes interjú. Budapest, 2007. március 22.

Lábjegyzetek

- 1 Metro International Capital Markets Day 2006. Vállalati prezentáció. <http://hugin.info/132142/R/1057637/176750.pdf> (utolsó letöltés: 2007. március 21.)
- 2 Paper Tiger. Forbes, 2002. április 29., 64. o.
- 3 A Metro minden évben díjazza legjobb kreatív reklámjait. Lásd: <http://www.metroprintawards.com/>.
- 4 Paper with 12m readers - and none of them pay. The Times, 2003. október 10., 39. o.
- 5 Lásd <http://www.newspaperinnovation.com/>.
- 6 Schibsted Capital Markets Day 2007. Vállalati prezentáció, <http://hugin.info/131/R/1115235/203504.pdf> (utolsó letöltés: 2007. március 29.).
- 7 AIMC, 2006 és TNS-Sofres, 2007. <http://www.aimc.es/02egm/resumegm306.pdf> (utolsó letöltés: 2007. március 31.), http://www.tns-sofres.com/etudes/medias/070307_epiq.pdf (utolsó letöltés: 2007. június 19.).
- 8 The Metro phenomenon. Campaign, 2001. november 16., 8.o.
- 9 Mi újság? HVG, 2002/16., 39-42.o.
- 10 Lásd http://de.wikipedia.org/wiki/K%C3%B6lner_Zeitungskampf (utolsó letöltés: 2007. március 30.).
- 11 Free newspapers: Threat or Opportunity? How Associated Newspapers launched the London Metro. <http://wan-press.org/IMG/pdf/doc-391.pdf> (utolsó letöltés: 2007. március 5.) .
- 12 Zsugorpapír. HVG, 2005/24., 30-31. o.
- 13 Lásd: <http://www.die-neue-fr.de/>.
- 14 Például 24 Stunden in 4 Minuten (24 óra 4 perc alatt, Die Presse, Ausztria).
- 15 More media, less news. *The Economist*, 2006. augusztus 26., 50-52. o.
- 16 New York Times: már csak öt év? <http://nol.hu/cikk/434697> (utolsó letöltés: 2007. április 1.).
- 17 Az ingyenes napilapok káros hatásainak (hulladék, újrahasznosítás problémája) bemutatására világhálós kampány is indult (<http://www.projectfreesheet.org/>).
- 18 Napi ingyencalauz a városhoz. *Népszabadság*, 2007. június 12., 19. o.
- 19 MATESZ 2006, Nemzeti Médiaanalízis 2006. http://www.mediainfo.hu/media_iranytu (utolsó letöltés: 2007. június 26.).
- 20 A Farkas Istvánnal készített interjú alapján.
- 21 A kiadó 380 ezres példányszámból kiindulva a profit és a hirdetői igények függvényében határozza meg a terjesztett mennyiséget.
- 22 Pesti Metro. HVG, 2000/9., 41. o.
- 23

A fővárosban 2007 márciusától terjesztett Busz című lap két és fél hónapig jelent meg napi rendszerességgel.

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

> [régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

> [korábbi pódiumbeszélgetések](#)

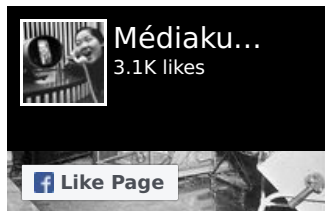
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 őszi

Hírműsorok

[Bajomi-Lázár Péter](#) - [Monori Áron](#):

Esti főműsoridős híradók a magyarországi televíziókban

Milyen területi és tematikus megoszlást mutatnak a vezető televíziócsatornák esti főműsoridős hírműsorai? Hogyan - semlegesen vagy elfogultan - közelítenek a politikai eseményekhez? A Magyar Televízió és az RTL Klub 2007. áprilisi híradóinak összehasonlító elemzésével egyebek mellett ezekre a kérdésekre keresünk választ, majd úgy érvelünk, hogy a közönség első számú hírforrását jelentő hírműsorok túl kevés figyelmet fordítanak a külpolitikai és a világpolitikai eseményekre.

Kutatási kérdések és módszerek

Ebben a tanulmányban (1) röviden leírjuk a magyarországi médialátképet, (2) áttekintjük azokat az empirikus kutatásokat, amelyek az 1989–1990-es rendszerváltás óta készültek a hazai televíziók hírműsorairól, (3) kvantitatív és kvalitatív módszerekkel elemezzük két magyarországi televíziócsatorna - a Magyar Televízió és az RTL Klub - híradójának 2007 áprilisában rögzített műsorait, és (4) megfogalmazzuk egy javaslatot a hírszerkesztők munkájával kapcsolatban. Kutatásunk annak a nemzetközi vizsgálatnak a része volt, amelyet a bosznia-hercegovinai Media Plan Institute vezetésével a Délkelet-európai Hálózat a Média Profeszionalizálásáért (South-East European Network for the Professionalization of the Media) végzett 2007 tavaszán.

A hírműsorok tartalomelemzésével az volt a célunk, hogy rámutassunk a hírműsorok esetleges szakmai hiányosságaira. Különösen az alábbi kérdésekre kerestünk választ:

- Milyen területi és tematikus megoszlást mutatnak a vezető televíziócsatornák hírei?
- Milyen formában - hírügynökségi anyagként, helyszíni tudósításként stb. - számolnak be a különböző eseményekről?
- Hogyan - semlegesen vagy elfogultan - közelítenek a különböző témákhoz?
- Milyen terjedelemben foglalkoznak a különböző eseményekkel?

Két televíziócsatorna: a közszolgálati Magyar Televízió (MTV) egyes csatornája (m1) és a kereskedelmi RTL Klub 2007. áprilisi esti főműsoridős hírműsorait elemeztük; a nemzetközi kutatás egységes (de a magyarországi viszonyokra nem minden esetben pontosan illő) módszertani leírását szigorúan követve az április 2-ai (hétfő), az április 3-ai (csütörtök), az április 11-ei (szerda), az április 12-ei (csütörtök), az április 20-ai (péntek), az április 21-ei (szombat), az április 24-ei és az április 29-ei (vasárnap) hírműsorokat vetettük összehasonlító elemzés alá.

E tanulmánnyal az volt a célunk, hogy az újságírói teljesítmény javítását elősegítő javaslatokat fogalmazzunk meg. Munkánk azon az előfeltevésen nyugodott, hogy az állampolgárok semleges, elfogulatlan tájékoztatás nélkül nem élhetnek állampolgári jogaikkal, illetve hogy a mindenkori kormányzattal szembeni kritikus újságírói attitűd kulcsfeltétele a demokratikus rendszer átlátható működésének, e folyamatban pedig az esti főműsoridős televízió-híradók - a lakosság többségének első számú hírforrásai (Bajomi-Lázár & Bajomi-Lázár, 2001) - különösen fontos szerepet játszanak.

Háttér

Az 1989–1990-es rendszerváltás óta a magyarországi médialátképet a „médiaháború” fogalmával jellemzik; e metaforával azt a konfliktust jelölik, amelynek tétje az: ki ellenőrizzé a médiát, és az milyen társadalmi értékeket kultiváljon. E súlyos, ám vértelen konfliktus ideológiai törésvonalak mentén osztotta meg a hazai politikai eliteket és az újságíró-társadalmat; e törésvonalak ma a baloldal és a jobboldal, a liberális és a konzervatív, a tradíció és a progresszió, a világi és a keresztény, a „népi” és az „urbánus”, a nemzeti és az európai között húzódnak (vö. Farkas, 1990; Ágh, 1992; Lázár, 1992; Sükösd, 1992; Hankiss, 1996; Haraszti, 1999; Bajomi-Lázár, 2001, 2003; Monori, 2005).

E „kulturharc”-nak, az „osztályharc részé”-nek és „törzsi háború”-nak is nevezett konfliktus fókuszában a hírműsorok álltak. Az empirikus adatok arról tanúskodnak, hogy a vezető televíziócsatornák híradásai - különösen az MTV Híradó és A Hét című műsorai - a mindenkori kormány irányában elfogultan működtek.

A sajtószabadság felett őröködő civil szervezet, a Nyilvánosság Klub Monitor Csoportja egy kvalitatív és kvantitatív tartalomelemzés során úgy találta, hogy az *Antall-Boross-korszakban* (1990 és 1994 között), közelebbről 1993 őszén a Híradó és az A Hét - amelyet ekkor az emberek 38, illetve 42 százaléka nézett rendszeresen (Biro, 1994) - több „jó” hírt sugárzott, mint más hírforrások: az ilyen hírek tették ki az összes hír akár 25 százalékát. Különösen a vasárnap esti hírháttér-műsor, az A Hét volt a sikerpropaganda eszköze: gyakran nem számolt be olyan „rossz” hírekről, amelyekkel más médiumok ugyanabban az időszakban kimerítően foglalkoztak (Argej et al., 1994). Ezeket az eredményeket megerősítette egy másik, 1993 végén és 1994 elején végzett kvantitatív vizsgálat is, amely azt mutatta ki, hogy a Híradó a kedvező jelenségekre fókuszált, és az elért eredményeket kivétel nélkül a kormánynak vagy a koalíciós pártoknak tulajdonította (Beck, [1994] 1998). Egy 1994 márciusában a Híradóról végzett kvalitatív tartalomelemzés ugyancsak arra a következtetésre jutott, hogy az esti főműsoridőben sugárzott hírműsor szerkesztői elfogultan és szelektíven számoltak be az aktuális eseményekről, és - az akkori ellenzéki pártokat rendkívül negatív kontextusban jelenítve meg - a nézők manipulálására törekedtek (Terestyéni, [1994] 1998).

Ami a *Horn-korszakot* (az 1994 és 1998 közötti éveket) illeti: az A Hét című műsor 1996-ban készült kvantitatív elemzése szerint a kormány és a koalíciós pártok politikusi és belföldi hírek néha nem kevesebb, mint 97 százalékában szerepeltek (Gayer & Molnár, 1997). Ez a kormányoldal felülreprezentáltságát jelenti úgy a francia, mint a brit normával összevetve: az előbbi szerint a politikai hírek egyharmadának a kormányról, egyharmadának a kormánypartokról, egyharmadának az ellenzéki pártokról kell szólniuk, nem számítva a köztársasági elnököt, míg az utóbbi szerint a megszólalási arányoknak a parlamenti mandátumok arányát kell tükrözniük (Mádl & Szabó, 1999). Bár a hírek továbbra is a kormány iránti elfogultságról tanúskodtak, elfogultságuk mértéke hosszabb távon csökkent. Amint egy 1994 márciusában, 1995 márciusában és 1996 márciusában készült vizsgálatok kimutatta, az 1994. áprilisi választások után a Híradó az új kormánynak, illetve a koalíciós pártoknak (és nem az ellenzéknek) tulajdonította a sikereket, bár kisebb mértékben, mint a kormányváltás előtt (Beck, [1996] 1998). Egy másik hosszsmetszeti tanulmány, amely az 1993 és 1996 közötti hírműsorokat vetette össze, ugyancsak megerősítette, hogy a hírműsorok kormánypárti elfogultsága erősebb volt az Antall-Boross-kormány idején, mint a Horn-korszakban. 1993 májusában a kormányhivatalok és a koalíciós pártok képviselői a belföldi politikai hírek 84 százalékában szerepeltek, míg az ellenzékiek 16 százalékukban. 1996 májusában ezek az adatok 72 és 28 százalékosak voltak (Gayer & Molnár, 1996). A közszolgálati hírműsorok egy kvalitatív és kvantitatív módszereket ötvöző elemzése 1996 őszén arra a következtetésre jutott, hogy kvantitatív szempontból (vagyis aszerint, hogy mennyi lehetőségük volt az aktuális kérdésekben véleményt nyilvánítani) a koalíciós és az ellenzéki pártok közel egyenlő arányban szerepeltek, ugyanakkor azonban a szerkesztők egyéb, kvalitatív módszerekkel megragadható eszközökkel manipulálták a nézőket (például a beszélő, illetve a beszélő közönségének kameraperspektívájával, lásd Gayer et al., 1997). E manipulációs technikák eredményeként a kormányhivatalok és a koalíciós pártok képviselői kissé jobb színben tűntek fel, mint az ellenzék tagjai (Gayer et al., 1997). Az 1993. év végi és az 1997. év végi hírek egy összehasonlító elemzése azt is kimutatta, hogy a műsorokban több időt szántak a politikai, a gazdasági és a társadalmi problémák, és kevesebbet az ideológiai kérdések tárgyalására, mint az előző kormányciklusban. Az olyan álesemények, mint például az utak ünnepélyes átadása vagy más, a kormányzat tagjait pozitívan ábrázoló ünnepségek eltűntek az esti hírekből (Terestyéni, 1998).

Az *Orbán-kormány* (1998–2002) alatt a hírműsorok kormánypárti elfogultsága ismét megnőtt. 1998 júliusa után a kormányhivatalok és a koalíciós pártok képviselői a legfontosabb közszolgálati és kereskedelmi televíziók esti főműsoridőben sugárzott híreinek akár 81 százalékában szerepeltek, többnyire pozitív kontextusban; az ellenzék gyakrabban jelent meg negatív szövegkörnyezetben (Mádl & Szabó, 1999b). 1999-ben a kormány és a koalíciós pártok az összes belföldi politikai hír 76–84 százalékában jelentek meg; gyakran előfordult, hogy bizonyos témákban csak a kormánypárti politikusok véleményét kérték ki, míg az ellenzék egyáltalán nem kapott megszólalási lehetőséget (Mádl & Szabó, 2000). A média 2000-ben is felülreprezentálta a kormányt és a koalíciós pártokat: képviselőik a belpolitikai hírek 73–83 százalékában szerepeltek (Mádl & Szabó, 2001). 2001-ben ez az arány 66–85 százalékos volt (Baranyai & Plauschin, 2001). Egy másik elemzés, amely a közszolgálati Híradót és a legnézettebb kereskedelmi hírműsört hasonlította össze az 1999 novemberre és 2000 januárja közötti időszakban, arra a következtetésre jutott, hogy a Magyar Televízió Híradója sokkal több jó hírt sugárzott, mint a Tények, a TV2 esti főműsoridős híradója. A két műsorban a pozitív és negatív hírek aránya 22:31, illetve 7:48 volt (Nyilas, 2000).

Egy komparatív kvantitatív elemzés szerint a fenti trend megváltozott a *Medgyessy-Gyurcsány-kormány* (2002–2006) és a (második) *Gyurcsány-kormány* (2006–) alatt: míg 2002-ben a „rossz” hírek 23 százaléka kapcsolódott a kormányzathoz, 2003-ban már 38 százalékuk; 2003 októberében a televíziókban és a rádiókban sugárzott kritikus vélemények 56 százaléka a kormánypolitikát vitatta. A kormány és a koalíciós pártok megszólalási aránya átlagosan 66 százalékos volt, bár egyes műsorszolgáltatók hírműsoraik 88 százalékában a kormányzathoz kötődő megszólalók szerepeltek (Plauschin, 2004). 2004-ben a kormányzat és a koalíció politikusi átlagosan a belföldi hírek 67 százalékában szerepeltek – igaz, augusztusban szereplési arányuk az MTV-ben elérte a 82 százalékot (ezt azonban magyarázhatta az akkor bekövetkező kormányváltás és miniszterelnök-váltás is, lásd Plauschin, 2005). 2005-ben enyhén nőtt a kormány és a koalíciós pártok reprezentánsainak megszólalási aránya, átlagosan 70 százalékot (a Magyar Televízióban 78 százalékot) érve el (ORTT, 2006). 2006-ban ez az arány átlagosan 62 százalékra – időnként 55 százalékra – esett vissza (ORTT, 2007). Az utóbbi elemzések ugyanakkor kizárólag kvantitatív módszerekkel készültek, azaz nem foglalkoztak azzal a kérdéssel, hogy a kormánypolitikát a televíziók kritikus vagy kritikátlan módon ábrázolták-e.

Bár a fenti adatok töredékesek és eltérő módszerekkel készültek, így hosszsmetszeti vizsgálatra nem használhatók, az a következtetés levonható belőlük, hogy a magyarországi elektronikus médiumok hírműsoraikat folyamatos, de változó mértékű kormányzati elfogultság jellemezte az 1990 és 2006 közötti időszakban. A – különösen a közszolgálati televízióra jellemző – kormányzati elfogultság ugyanakkor nem feltétlenül jelenti azt, hogy a közönség azonosult az ilyen nézetekkel. Tóka Gábor és Marina Popescu a köztévé kormányzati elfogultságának hatását vizsgálva arra a következtetésre jutott, hogy az elfogult hírközlés nem feltétlenül javított a kormánypártok népszerűségén, sőt bumerángthatása is lehetett, azaz akár ronthatta is az inkumbens kormány újráválasztási esélyeit (Tóka & Popescu, 2002). A televízió-híradók közvéleményre gyakorolt korlátozott hatását emellett az is demonstrálja, hogy empirikus vizsgálatok szerint az általuk tematizált és a köz által fontosnak tartott témák között időnként komoly távolság volt (Terestyéni, 2002; Székely, 2003). Ráadásul az 1990-es évek eleje óta megnőtt a médiumok száma: míg az évtized elején a Magyar Televízió és a Magyar Rádió praktikusan információs monopóliumot élvezett az elektronikus médiában, ma már közszolgálati és kereskedelmi médiumok sokasága szolgáltat rendszeresen híreket. A ma működő legfontosabb kereskedelmi hírmédiumok közé tartozik a HírTV, a Magyar ATV, az Inforádió és a Klubrádió; igaz, a 2002-ben kis mértékben módosított 1996-os rádió- és televíziótörvény rendelkezései ellenére e műsorszolgáltatók nyilvánvalóan – de nem intézményesen és nem egyforma mértékben – összefonódtak a különböző politikai pártokkal, plurális médiakörnyezetben pedig egy-egy médium potenciális hatása is csökken.

A hírek területi és tematikus megoszlása

A vizsgált időszakban a Magyar Televízió esti főműsoridős Híradója összesen 153 hírből állt. Ezek területi és tematikus megoszlását az 1. táblázat részletezi:

1. táblázat. A hírek területi és tematikus megoszlása a Magyar Televízió esti Híradójában

2007. április 2-a és 29-e között (nyolc vizsgált napon)

Téma	Magyarország	Szomszédos országok	Más országok	Összesen
hazai parlamenti és pártpolitika	24	4	5	33
Magyarország külpolitikája	3			3
világpolitika			4	4
háborús bűnök	1		1	2
gazdaság, pénzügy, üzlet	12		2	14
szociális kérdések és egészségügy	19			19
kultúra és művészetek	8		2	10
oktatás	2			2

tudomány				0
környezetvédelem	3	1		4
vallás			1	1
fiatalok és gyerekek	1			1
sport és szabadidő	7			7
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	40	3	10	53
összesen	120	8	25	153

Az 1. táblázatból kiderül: a köztvé hírnapirendjét összesen 120 hírrel a belpolitika uralta. A kül- és a világpolitika terén 25 hírrel az utóbbiak voltak a hangsúlyosabbak, míg – a határon túli magyarság nagy létszáma ellenére – a szomszédos országok csak nyolc hírben szerepeltek.

Ami a belföldi hírek tematikus megoszlását illeti: az 1. táblázat adatai szerint 2007 áprilisában a parlamenti és a pártpolitikai hírek, valamint a szociális és az egészségügyi kérdések voltak a legfontosabbak (az egészségügy – a rendszer teljes reformja miatt – igen átpolitizált kérdés volt). Figyelemre méltó, hogy a belföldi hírek harmada (a 120 hírből 40) az „egyéb” kategóriába – bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb. – tartozott, vagyis bulvárhír volt.

A vizsgált időszakban az RTL Klub esti főműsoridős híradója összesen 166 hírből állt. Ezek területi és tematikus megoszlását a 2. táblázat részletezi:

2. táblázat. A hírek területi és tematikus megoszlása az RTL Klub esti Híradójában 2007. április 2-a és 29-e között (nyolc vizsgált napon)

Téma	Magyarország	Szomszédos országok	Más országok	Összesen
hazai parlamenti és pártpolitika	6	4	10	20
Magyarország külpolitikája			1	1
világpolitika			2	2
háborús bűnök			2	2
gazdaság, pénzügy, üzlet	4		1	5
szociális kérdések és egészségügy	12			12
kultúra és művészetek	7		1	8
oktatás	1			1
tudomány			2	2
környezetvédelem	7	1		8
vallás			1	1
fiatalok és gyerekek				0
sport és szabadidő	3		1	4
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	73		27	100
összesen	113	5	48	166

A 2. táblázatból kiderül: a legnézettebb kereskedelmi televíziócsatorna hírnapirendjét összesen 113 hírrel a belpolitika uralta. A kül- és a világpolitika terén 48 hírrel az utóbbiak a hangsúlyosabbak, míg a szomszédos országok csak öt hírben szerepeltek.

Ami a belföldi hírek tematikus megoszlását illeti: a 2. táblázat adatai szerint – szöges ellentétben a közszolgálati televízióval – a viszonylag részletesen ismertetett egészségügyi reformtól eltekintve a kereskedelmi csatorna szinte tudomást sem vett a parlamenti és a pártpolitikai eseményekről. Bulvárhírek ugyanakkor gyakran szerepeltek esti hírműsorában; ezek a belföldi hírek mintegy kétharmadát tették ki: a 113 hírből 73-at soroltunk az „egyéb” kategóriába.

A hírek formája

A Magyar Televízió esti Híradójában 2007. április 2-a és 29-e között sugárzott hírek formáját a 3. táblázat részletezi:

3. táblázat. A hírek formája az MTV-n 2007. április 2-a és 29-e között (nyolc vizsgált napon)

Téma	Műsorvezető által beolvasott hírügynökségi hír	Mozgóképpel illusztrált hírügynökségi hír	A csatorna munkatársának tudósítása a nap eseményeiről	A csatorna munkatársának tudósítása - tematikus összeállítás valamely eseményről	Közvélemény-kutatás/interjú	A csatorna munkatársa telefonon jelentkezik be	Összesen
hazai parlamenti és pártpolitika	1	16		11	1	4	33
Magyarország külpolitikája		1		2			3
világpolitika		2	1			1	4
háborús bűnök							0
gazdaság, pénzügy, üzlet	3	3		6			12
szociális kérdések és egészségügy	1	5	1	11			18
kultúra és művészetek		8		3			11
oktatás				2			2
tudomány							0
környezetvédelem			1	4			5

vallás				1			1
fiatalok és gyerekek				1			1
sport és szabadidő	3		2	1		1	7
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	1	25	1	29			56
összesen	9	60	6	71	2	5	153

A 3. táblázatból kiderül: a közszolgálati csatorna Híradójában a hírközlés leggyakoribb formája „a csatorna munkatársának tudósítása - tematikus összeállítás a nap valamely eseményéről” kategóriába volt sorolható; ilyen volt az összes hír közel 50 százaléka (a 153 hírből 71). Ez arra enged következtetni, hogy a köztvényt részletesen foglalkozott a legtöbb bemutatott hírrel.

Az RTL Klub esti Híradójában 2007. április 2-a és 29-e között sugárzott hírek formáját a 4. táblázat részletezi:

4. táblázat. A hírek formája az RTL Klubon 2007. április 2-a és 29-e között (nyolc vizsgált napon)

Téma	Műsorvezető által beolvasott hírügynökségi hír	Mozgóképpel illusztrált hírügynökségi hír	A csatorna munkatársának tudósítása a nap eseményeiről	A csatorna munkatársának tudósítása - tematikus összeállítás valamely eseményről	Közvélemény- kutatás/ interjú	A csatorna munkatársa telefonon jelentkezik be	Összesen
hazai parlamenti és pártpolitika	3	15		2			20
Magyarország külpolitikája		1					1
világpolitika		2					2
háborús bűnök		2					2
gazdaság, pénzügy, üzlet		3		2			5
szociális kérdések és egészségügy		5		5			10
kultúra és művészetek		4		4			8
oktatás		1					1
tudomány				2			2
környezetvédelem	1	3		4			8
vallás				1			1
fiatalok és gyerekek							0
sport és szabadidő			1	2	1		4
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	6	34	3	59			102
összesen	10	70	4	81	1	0	166

A 4. táblázat arról árulkodik, hogy a kereskedelmi csatorna Híradójában a hírközlés leggyakoribb formája „a csatorna munkatársának tudósítása - tematikus összeállítás a nap valamely eseményéről” kategóriába volt sorolható; ilyen volt az összes hír közel 50 százaléka (a 166 hírből 81). Ez a szám ez esetben is arra enged következtetni, hogy a televízió részletesen foglalkozott a legtöbb bemutatott hírrel. E téren tehát alig tapasztalható különbség a közszolgálati és a kereskedelmi műsorszolgáltató között. Megjegyzendő ugyanakkor, hogy a Magyar Televízió a legkülönbözőbb témájú híreket fejtette ki, míg az RTL Klub inkább az „egyéb” kategóriába tartozó, vagyis bulvárhíreket.

Az egyes témák hossza

Az 5. táblázat a Magyar Televízió esti Híradójában közölt hírek hosszát tematikus megoszlásban részletezi a 2007. április 2-a és 29-e közötti időszak nyolc vizsgált napján:

5. táblázat. Az egyes témák hossza az MTV-n 2007. április 2-a és 29-e között a nyolc vizsgált napon

Téma	2007. IV. 2.	2007. IV. 3.	2007. IV. 11.	2007. IV. 12.	2007. IV. 20.	2007. IV. 21.	2007. IV. 24.	2007. IV. 29.	másodperc
hazai parlamenti és pártpolitika	314	322	326	485	283	191	190	105	2,216
Magyarország külpolitikája			65	37			103		205
világpolitika	38	34			291		134		497
háborús bűnök									0
gazdaság, pénzügy, üzlet	153	286	25	148			113	238	963
szociális kérdések és egészségügy	343	389	399	228	140	203	69		1,771
kultúra és művészetek	65	20	112	243	25		47		512

oktatás			115	87					202
tudomány									0
környezetvédelem	107			134		116	53	121	531
vallás	104								104
fiatalok és gyerekek					108				108
sport és szabadidő								233	233
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	407	697	552	280	804	598	777	353	4468
összesen	1531	1748	1594	1642	1651	1108	1486	1050	11810

Az 5. táblázatból kiderül: az MTV esti Híradója műsoridejének több mint kétharmadát (a 11 810 másodpercből 4468-at) fordította az „egyéb” kategóriába sorolt hírek közlésére, és csupán körülbelül hatodát (2216 másodpercet) a parlamenti és pártpolitikai hírekére. Ha azonban számításba vesszük az egészségügyi reformról szóló híreket is – amelyek a vizsgált időszakban az első számú politikai kérdést jelentették –, akkor a hírműsor teljes műsoridejének több mint harmadát fordította a közérdekű hírek bemutatására.

A 6. táblázat az RTL Klub esti Híradójában közölt hírek hosszát tematikus megoszlásban részletezi a 2007. április 2-a és 29-e közötti időszak nyolc vizsgált napján:

6. táblázat. Az egyes témák hossza az RTL Klubon 2007. április 2-a és 29-e között a nyolc vizsgált napon

Téma	2007. IV. 2.	2007. IV. 3.	2007. IV. 11.	2007. IV. 12.	2007. IV. 20.	2007. IV. 21.	2007. IV. 24.	2007. IV. 29.	másodperc
hazai parlamenti és pártpolitika	45	116	208	110	227	63	72	841	1888
Magyarország külpolitikája					35				35
világpolitika	30				40				70
háborús bűnök								62	62
gazdaság, pénzügy, üzlet	217		119	36				31	403
szociális kérdések és egészségügy	233	120	296	170	118		110		1047
kultúra és művészetek		138	54	114	102		103	38	549
oktatás							28		28
tudomány							85	100	185
környezetvédelem		28	123		98	28	148	85	510
vallás	120								120
fiatalok és gyerekek									0
sport és szabadidő	73	53				175			301
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	876	1224	732	938	875	861	947	948	7,401
összesen	1,549	1,608	1,440	1,466	1,378	1,291	1,484	1,336	11,552

A 6. táblázat azt mutatja: az RTL Klub esti Híradója műsoridejének mintegy kétharmadát (a 11 552 másodpercből 7401-et) fordította az „egyéb” kategóriába sorolt hírekre, és mindössze körülbelül tizedét (1888 másodpercet) a parlamenti és pártpolitikai hírekre, valamint az egészségügyi reformra együttesen. Másrészt: szemben a közszolgálati televízióval, a kereskedelmi televízió hírműsorát a bulvártémák uralták, míg – legalábbis a műsoridőt tekintve – a közérdekű témákra alig fordított figyelmet (lásd még A hírek területi és tematikus megoszlása című fejezetet).

A témák megközelítése

A 7. táblázat azt részletezi, hogy a Magyar Televízió esti Híradója miként közelítette meg a bemutatott témákat, azaz semleges, negatív vagy pozitív képet festett-e róluk.

7. táblázat. A témák megközelítése az MTV-n 2007. április 2-a és 29-e között

Téma	Semleges megközelítés - pozitív tartalom	Semleges megközelítés - negatív tartalom	Semleges megközelítés - semleges tartalom	Negatív megközelítés - negatív tartalom	Negatív megközelítés - pozitív tartalom	Pozitív megközelítés - negatív tartalom	Pozitív megközelítés - pozitív tartalom	összesen
hazai parlamenti és pártpolitika	1	10	22					33
Magyarország külpolitikája	3						1	4
világpolitika		1	2					3
háborús bűnök								0
gazdaság, pénzügy, üzlet	7	4	1					12
szociális kérdések és egészségügy	1	11	5	1				18
kultúra és művészetek	2		3				5	10
oktatás			2					2
tudomány								0
környezetvédelem	1	4						5
vallás	1							1
fiatalok és gyerekek	1							1

sport és szabadidő	1		5			1	7
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	12	26	16	1	1	1	57
összesen	30	56	56	2	1	0	153

Ami a megközelítést illeti, a 7. táblázat azt mutatja – és ez a köztelevízió politikai orientációját elemző korábbi kutatások fényében meglepő eredmény –, hogy a műsorszolgáltató dominánsan semleges hangnemet ütött meg: a 153 hírből 142 semleges hangvételű volt. A többi hír ugyanakkor zömmel pozitív hangvételű volt (a 11 hírből ilyen volt nyolc). A nem semleges ilyen hírek száma azonban alacsony ahhoz, hogy kimondjuk: a közszolgálati televízió valamiféle sikerpropagandát folytatott volna, azaz az inkumbens kormány felé húzott volna (ráadásul a pozitív kicsengésű vagy tartalmú hírek többsége a kultúrához és a művészetekhez kapcsolódott).

Ami a tartalmat illeti, a 7. táblázat azt mutatja, hogy a hírműsor 56 semleges, 39 pozitív és 58 negatív tartalmú hírt sugárzott. Ezek az adatok megerősítik a fenti állításunkat, azt jelesül, hogy szerkesztői nem igyekeztek kedvező színben ábrázolni a mai viszonyokat.

A 8. táblázat azt részletezi, hogy az RTL Klub esti Híradója miként közelítette meg a bemutatott témákat, azaz semleges, negatív vagy pozitív képet festett-e róluk.

8. táblázat. A témák megközelítése az RTL Klubon 2007. április 2-a és 29-e között

Téma	Semleges megközelítés - pozitív tartalom	Semleges megközelítés - negatív tartalom	Semleges megközelítés - semleges tartalom	Negatív megközelítés - negatív tartalom	Negatív megközelítés - pozitív tartalom	Pozitív megközelítés - negatív tartalom	Pozitív megközelítés - pozitív tartalom	összesen
hazai parlamenti és pártpolitika		9	9	2				20
Magyarország külpolitikája		1						1
világpolitika		1	1					2
háborús bűnök		2						2
gazdaság, pénzügy, üzlet	1	2	1		1			5
szociális kérdések és egészségügy	2	4	3	3				12
kultúra és művészetek	3	1	1				2	7
oktatás		1						1
tudomány							2	2
környezetvédelem	2	2		2			2	8
vallás								0
fiatalok és gyerekek			1					1
sport és szabadidő	1	1					2	4
egyéb (bűntények, botrányok, katasztrófák, sztárok stb.)	7	54	19	12	2		7	101
összesen	16	78	35	19	3	0	15	166

Ami a megközelítést illeti, a 8. táblázat azt mutatja, hogy a kereskedelmi csatorna döntően semleges hangvételű volt: a 166 hírből 129 volt ilyen. Szemben ugyanakkor a közszolgálati televízióval, a fennmaradó hírek többsége (37 hírből 22) negatív hangvételű volt, ami arra enged következtetni, hogy az RTL Klub valamelyest kritikusabb volt, mint a Magyar Televízió.

Ami a tartalmat illeti: a 8. táblázatból kitűnik, hogy a hírműsor 35 semleges, 34 pozitív és 97 negatív tartalmú hírt sugárzott. Ez ugyancsak megerősíti azt a fenti állításunkat, hogy a kereskedelmi műsorszolgáltató kritikusabb hangvételű, mint a közszolgálati. E negatív hangvételt ugyanakkor magyarázhatja a most folyó egészségügyi reform is, amely eddig inkább negatív következményekkel járt (lehetséges pozitív hatása pedig csak későbbre várható).

Összefoglalás és következtetések

Kutatási eredményeink a mai televíziós hírszolgáltatás három tendenciáját emelik ki. Először is: a magyar televíziók kevés figyelmet fordítanak a nagyvilág híreire. Másodszor: világos munkamegosztás tapasztalható a vezető közszolgálati és a vezető kereskedelmi televíziócsatorna között: míg az előbbi részletesen tárgyalja a közérdekű eseményeket, az utóbbi a bulvárhírekre fókuszál (ezt megerősíti az az itt nem tárgyalt jelenség is, hogy az MTV Híradójának headline-jait főként „kemény”, míg az RTL Klub headline-jait főként „lágymű” hírek alkotják). Végül, harmadszor: egyik vizsgált televíziócsatorna sem bizonyult elfogultnak. Az utóbbi tendencia változást jelent a korábbi évek elfogult hírszolgáltatásához képest (az ezekről – egyébként más módszerekkel – készült kutatásokról lásd a Háttér című fejezetet).

Mindezekhez hozzátehetjük, hogy a vizsgált időszakban nem fedeztük fel a szakmaetikai normák megsértését egyik hírműsorban sem.

Javaslat

Az itt bemutatott kutatási eredmények arról tanúskodnak, hogy a televíziók esti főműsoridős hírműsorai alig számolnak be a szomszédos országok és a nagyvilág híreiről, ami – a szomszédos országokban élő magyar nemzetiségű lakossága nagy létszáma és a globalizáció tükrében – vitatható gyakorlat; jelesül azt a kérdést veti fel, hogy az így bemutatott hírek képessé teszik-e a nézőket arra, hogy ismereteiket a megfelelő kontextusban értelmezzék. Érvelhetünk tehát úgy, hogy a televíziós hírműsorok szerkesztőinek nagyobb figyelmet kellene szentelniük a szomszédos országokban és általában a külföldön történő eseményeknek.

Irodalom

Ágh Attila (1992) Kultúrharca és médiaháború. *Mozgó Világ*, 9. sz.

Argejő Éva & Beck László & Hann Endre & Révész Sándor & Terestyéni Tamás (1994) Jelentések az MR és az MTV hírműsoraikról. In: Kurtán Sándor & Sándor Péter & Vass László (szerk.) *Magyarország politikai évkönyve 1994*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.

Bajomi-Lázár Péter (2001) *A magyarországi médiaháború*. Budapest: Új Mandátum.

Bajomi-Lázár, Péter (2003) *Press Freedom in Hungary under the Orbán Government*. In: Sükösd, Miklós & Bajomi-Lázár, Péter (eds) *Reinventing Media. Media Policy Reform in East Central Europe*. Budapest: CEU Press.

Bajomi-Lázár Péter & Bajomi-Lázár Dávid (2001) Újságírók és újságolvasók. A közvélemény a magyarországi sajtóról. *Médiakutató*, tél.

Baranyai Eszter & Plauschin András (2002) A politikai hírműsorok tájékoztatási gyakorlata 2001-ben. *Jel-Kép*, 1. sz.

Beck László ([1994] 1998) *Kormánytúlsúly a hírműsorokban*. In: Argejő Éva (szerk.) *Jelentések könyve*. Budapest: Új Mandátum.

Beck László ([1996] 1998) *Három március hírei a képernyőn*. In: Argejő Éva (szerk.) *Jelentések könyve*. Budapest: Új Mandátum.

Farkas Zoltán (1990) Hadijelentés. *Mozgó Világ*, 7. sz.

Gayer Zoltán & Molnár Péter (1996) A „kormánypártiság” és az „ellenzékiesség” arányai. *Magyar Nemzet*, október 2.

Gayer Zoltán & Molnár Péter (1997) Kormányzati túlsúly a tévé A Hét műsoraiban. *Magyar Nemzet*, február 8.

Gayer Zoltán & Molnár Péter & Szabó Dávid (1997) *A televízió műsoraiba vonatkozó kritika határai, avagy hányszor volt piros zakó a miniszteren?* In: Terestyéni, Tamás (szerk.) *Médiakritika*. Budapest: ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport & Osiris.

Hankiss, Elemér (1996) *The Hungarian Media War of Independence*. In: Sajó, András & Price, Monroe (eds) *Rights of Access to the Media*. The Hague: Kluwer Law International.

Haraszti Miklós (1999) *A II. médiaháború*. In: Csermely Ákos & Ráduly Margit & Sükösd Miklós (szerk.) *A media jövője*. Budapest: Média Hungaria.

Lázár Guy (1992) Sajtó és hatalom. *Népszabadság*, május 28.

Mádl András & Szabó Dávid (1999a) *A médiapiac változásai*. In: Kurtán Sándor & Sándor Péter & Vass László (szerk.) *Magyarország politikai évkönyve 1999*. Budapest: Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány.

Mádl András & Szabó Dávid (1999b) A kormányok mennek, a média marad. *Jel-Kép*, 1. sz.

Mádl András & Szabó Dávid (2000) A hírműsorok tájékoztatási gyakorlata 1999-ben. *Jel-Kép*, 1. sz.

Mádl András & Szabó Dávid (2001) A hírműsorok tájékoztatási gyakorlata 2000-ben. *Jel-Kép*, 1. sz.

Monori Áron (2005) *Médiaháborúk*. In: Bajomi-Lázár Péter (szerk.) *Magyar médiatörténet a késő Kádár-kortól az ezredfordulóig*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Nyilas György (2000) Összehasonlító elemzés az MTV1 és a tv2 esti, főműsoridős híradóiról. *Jel-Kép*, 4. sz.

ORTT (2006) *Beszámoló az Országos Rádió és Televízió Testület 2005. évi tevékenységéről*. Budapest: ORTT.

ORTT (2007) *Beszámoló az Országos Rádió és Televízió Testület 2006. évi tevékenységéről*. Budapest: ORTT.

Plauschin András (2004) A politikai hírműsorok tájékoztatási gyakorlata 2003-ban. *Jel-Kép*, 1. sz.

Plauschin András (2005) A hírműsorok tájékoztatási gyakorlata 2004-ban. *Jel-Kép*, 1. sz.

Sükösd Miklós (1992) Médiaháború Magyarországon 1990–1992. *Mozgó Világ*, 10. sz.

Székely Mózes (2003) A média hatása a világproblémák értelmezésére a közgondolkodásban. A tematizálás és a közvélemény alakulásának lehetséges viszonyrendszere. *Jel-Kép*, 4. sz.

Terestyéni Tamás ([1994] 1998) *Manipuláció az érzelmekkel és az értékekkel*. In: Argejő Éva (szerk.) *Jelentések könyve*. Budapest: Új Mandátum.

Terestyéni Tamás (1998) A tévéhíradók kínálata és a közönség. *Jel-Kép*, 2. sz.

Terestyéni Tamás (2002) *Napirendek a televíziós tájékoztatásban és a közgondolkodásban*. In: Uő. (szerk.) *Magyarországi médiumok a közvélemény tükrében*. Budapest: Országos Rádió és Televízió Testület, 89–115.)

Tóka Gábor & Popescu Marina (2002) Befolyásolja-e a szavazókat a Magyar Televízió kormánypárti propagandája? Egy empirikus kutatás 1994–1998-ból. *Médiakutató*, tavasz.

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

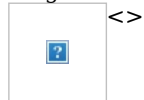
Könyvajánló

Szomszédok közt

[> könyv rendelés](#)

Megrendelés

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdés: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

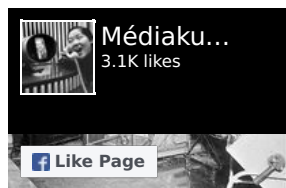
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Digitália

[Barta Judit:](#)

„Ha nem megy ellenük, csináld velük!”

„A demokratikus kommunikációt a leghelyesebb úgy megközelítenünk, mint egy élőlényt, amely a saját ritmusában húzódik össze és tágul ki, szemben az olyan lineáris, előre megtervezett és racionális folyamatokkal, amelyek a tudományos vizsgálódásainkat általában vezérlik.”

(Clemencia Rodriguez, 2001.)

A civil újságírásra a hivatalos média több fázisban reagált. Azokban az országokban, ahol a médialiberalizáció megvalósult - így hazánkban is -, az intézményes média már nem verseng az amatőr publicistákkal, hanem ellenkezőleg: igyekszik becsatornázni őket. Kérdés, hogy a civil kommunikáció hatékonyságát ez az asszimilálási folyamat veszélyezteti-e. Ugyanakkor a blogoszféra működése, az amatőr újságírók mintája olyan kihívások elé állítja a professzionális sajtót, amelyek a szakmai mércék, a legitimitás, a hitelesség fogalmának tisztázását, illetve újradefiniálását igénylik.

Bevezető

A digitális forradalom második korszaka a felhasználók által generált tartalmak robbanásszerű növekedését hozta magával. 2001. szeptember 11-e, a londoni és a madridi bombamerényletek, az indonéziai cunami vagy a Katrina hurrikán tragédiái a blogpublikálás tömegkultuszát, illetve az intézményes média lassú átrendeződését katalizálták. A civil újságírás a média és a nyilvánosság igazi demokratizálódásával kecsegtet: azzal, hogy a mediatisztált nyilvánosság mesterségesen előállított társadalmi konszenzusát felválthatja a habermasi ideál, a deliberatív, más szóval közvetlen avagy részvételi demokrácia.

Tanulmányomban két kérdéskörre kerestem választ. Elsőként arra, hogy a civil újságírásnak a média fősodra által való asszimilálása, illetve a blog formátum adaptálása miként befolyásolja a hivatásos újságíróknak a szakmájukról, a szakmai legitimitásukról, a hitelességükről és a nyilvánossággal szembeni felelősségükről alkotott képét. A magyar újságíró-társadalomról az 1968-ban, 1981-ben, 1997-ben, (2000-ben szűkebb körben) és 2006-ban készült reprezentatív felmérések hasonló kérdéseket is érintettek, de olyan kutatás még nem született, amely az újságírószakmán belüli pozicionálási (nem kizárólag politikai) harcok függvényében vizsgálta volna az újságírók attitűdjeit, szakmai önképét. E tanulmány erre tesz kísérletet, a bourdieui mezőelmélet adaptálásával. A civil újságírás egyik nyilvánvaló következménye, hogy amatőrök kértek és nyertek bebocsátást az újságírás terepére, ami a régi iskola (a hagyományos nyomtatott sajtó) és az új iskola (az online sajtó) képviselőit egyaránt arra kényszeríti, hogy újradefiniálják a professzionális újságírás mércéit és feladatait, annak érdekében, hogy megőrizték monopolhelyzetüket az információszolgáltatás vagy -menedzselés piacán.

A második kérdéskör arra vonatkozott, hogy a blog mint önkifejező médium közösségépítő, civil szférát erősítő szerepe érvényesülhet-e akkor, ha az intézményesített média üzleti érdekelttségébe vonja azt. A civil média (*citizens' media*) fogalmát Clemencia Rodriguez alkotta, aki a radikális demokrácia híveként úgy vélte, hogy az állampolgárságot a mindennapokban kell megvalósítani és megkonstruálni. A civil média

„...megkérdőjelezi a társadalmi kódokat, a legitimált identitásokat, és az intézményesített társadalmi viszonyokat; [...] ezek a kommunikációs gyakorlatok hatalommal ruházzák fel az érintett közösséget, olyan mértékig, amíg ezek a transzformációk és változások lehetségesek” (Rodriguez, 2001: 33).

Az emancipatorikus társadalmi mozgalmak - mint Chilében a 1960-as és az 1970-es években Paolo Freire katolikus reformmozgalma vagy az Indymedia antiglobalista mozgalom - mindig is bátorították a civil média gyakorlatát. A civil újságírás pusztán volumenében, könnyű hozzáférhetőségében és a médium tekintetében új jelenség. A sajtó ellenőrző „ötödik hatalmi ág”-ként való működését és politikai funkcióját hangsúlyozzák azok a teoretikusok (például Howard Rheingold), akik „bölcs tömegként” utalnak a blogírók és -olvasók táborára. A zömében civil újságírók által működtetett dél-koreai OhMyNews például országos politikai reformokat ért el, és 2002-ben közvetlen hatása volt az elnökválasztásra (Young, 2005). Kérdés, hogy amennyiben a sajtó fősodra elmossa a határvonalat saját maga és az alulról jövő, független, amatőr médiumok között, akkor miként érvényesülhet a civil

média alternatív értékeket, szerepmintákat, politikai célkitűzéseket és reformokat kultiváló funkciója.

A civil újságírás és a sajtó rétegződése

A civil újságírás Shayne Bowman és Chris Willis definíciója szerint a következő:

„Egy állampolgár vagy állampolgárok egy csoportja aktív szerepet vállal hírek és információk gyűjtésében, tudósításában, elemzésében és terjesztésében. E részvétel célja olyan független, megbízható, pontos, széles körű és releváns információk nyújtása, melyekre egy demokráciában szükség van” (Bowman & Willis, 2003: 9).

A blogszerzők komoly hányada végez kvázi-újságírói tevékenységet:

„...témákat választ, forráshitelességet ellenőriz, szalagcímeket ad, fényképez, stílárís újításokat vezet be, kapcsolatot tart fenn az olvasóival, közönséget épít, rágalmozási kockázatokat mérlegel és esetenként önálló nyomozásba kezd”¹ (Welch, 2003).

Ezen felül gyakran a hagyományos média ejtőernyőszerű híreihez² képest a helyi viszonyokat alaposan ismerő híreket tálal,³ és előszeretettel kutat fel periferiális, külföldi forrásokat. Jay Rosen sajtókritikus, a PressThink-blog szerzője szerint a blogok a kaláka-kereskedelem részének tekinthetők, mivel önkéntességen alapulnak, a felhasználók ingyen szolgáltatják a tartalmakat, és cserébe ők is megkapják mindazokat az információkat, amelyekre szükségük van.⁴

A civil újságírók tehát az intézményes médiához képest alternatív híreket, információkat szolgáltatnak, sok esetben azért, mert az előbbieket részrehajlónak, futószalagon gyártottnak, leegyszerűsítőnek vagy pusztán érdektelennek ítélik. Az intézményes média a civil újságírás kihívására három etapban válaszolt (Tremayne, 2007). Az első reakció a *támadás* volt: jelesül az, hogy a blogok „jelentéktelenek”, „hemzsegnek a hibáktól”, és „nélkülözik a hitelességet”. A második reakció a *felkarolás* volt: „Ha nem megy ellenük, csinálj velük!” A hagyományos hírportálok megváltoztatták formátumukat, egyes rovatokat blogokkal helyettesítettek, s a legnépszerűbb blogereket szerződtették le. Ismert példa a Salam Pax nevű bagdadi blogger leszerződötése a bbcnews-nál, akinek a blogjaiból könyvet is kiadtak, a The Guardian egyik főszerkesztőjének előszavával. A harmadik reakció még komolyabb stratégiai fordulatot jelentett: „Vizsgáljuk meg, hogyan lehet kihasználni az aktív civil olvasókat jobb termék és alacsonyabb költségek generálására, és tanuljunk meg alkalmazkodni a változó környezethez!” (Tremayne, 2007).

Néhány nemzetközi példát kiragadva: a BBC a közönség felé való nyitás jegyében újságíróképző honlapot indított civileknek, Braziliában az El Mundo országos nyomtatott napilap civil fotós gárdát működtet, amelynek a fotóit, ha úgy kívánják, névvel együtt közlik, legfeljebb a képcím-választásba szól bele a szerkesztőség. Az újság eseti szerződéseket köt civil újságírókkal, és fizet a fotókért. Magyarországon az MTI hírügynökség tett hasonló lépéseket fotók gyűjtésére, Finnországban még a globális blogláz előtt, az Amerikából az 1990-es évek közepén kigyűrtő polgári újságírás (*civic journalism*) reformmozgalom zászlaja alatt kisvárosi, regionális és országos nyomtatott orgánumok is kísérleteztek amatőr újságíróknak a hírgyártásba való bevonásával (Ruusunoksa, 2006). Itthon elsősorban még csak a hírportálok vagy a nyomtatott lapok online verziói próbálják becserkészni az amatőr újságírókat és blogereket.

A civil vagy alulról jövő (*grass-root*) újságírást megelőzte az 1980-as évek végén Amerikában elinduló polgári újságírás, amely az intézményes médián belüli reformmozgalom volt:

„Demokratikusabb struktúrákra volt szükség, hogy növeljék a nyilvánosság hírgyártáshoz való hozzáférését, ellensúlyozzák a tulajdonviszonyok koncentráliódását és a médiabirodalmak erősödését” (Curran, 2002: 234).

A polgári újságírás szószólói különféle előírásokat támasztottak e célok elérésére, így például a választási kampányok alatt különböző témákra szerveződött nyilvános fórumok szponzorálását vagy közvélemény-kutatások használatát, eldöntendő, hogy a tudósításokban milyen ügyekre összpontosítsanak (Barlow, 2007). Am fontos leszögezni, hogy a reformmozgalmat nem pusztán a nyilvánosság jobb szolgálata ihlette, hanem gazdasági szükségszerűség is volt. A nyomtatott sajtó fokozatosan veszítette el olvasótáborát az elektronikus média, majd az internet térhódításával.

Pierre Bourdieu magyarul *Előadások a televízióról* ([1996] 2001) címen megjelent könyvéből kiderül, hogy az újságírás kétpólusú mezeje a 19. században kristályosodott ki - a szenzációhajhász és az elemző-kommentáló sajtó közti harc eredményeképpen. Asa Briggs és Peter Burke *A média társadalomtörténete* ([2003] 2004) című történelmi alaposságú és gazdag forrásanyagú munkája árnyaltabb képet fest a sajtó indulásáról, rétegződéséről és átalakulásairól a 19. századtól egészen napjainkig. Ha a bourdieu-i mezőmetafórára próbáljuk kivetíteni a sajtótörténeti elemzésüket, akkor azt mondhatjuk, hogy a 19. században Amerikában és Angliában külön pólust alkotott a filléres sajtó, amely Angliában különösen 1861 után erősödött meg, amikor hatályon kívül helyezték a papírilletéket (nem sokkal előtte a bélyegilletéket is). Bár a New York-i Sun főleg szenzációhajhász témákra összpontosított: „...hírei főleg a hétköznapi emberekkel és a bűnügyekkel voltak kapcsolatosak” (Briggs & Burke, 2004: 185), Angliában a filléres sajtó egy része nem a bulvár, hanem a radikális pólust képviselte, a chartista munkásmozgalmi irányzat orgánumaként. Például az 1838-ban alapított Northern Star

„...sok olyan információt közzétett, amelyek a Times hasábjain nem jelenhettek volna meg, nagyban

épített lelkes helyi tudósítónak értesüléseire, és a költészet szintén helyet kapott a hasábjain. Ugyanakkor létrejött a chartista széppróza műfaja, amely amellelt, hogy kifizetődó volt, a chartisták ügyét képviselte, és mozgósította a közvéleményt” (Briggs & Burke, 2004: 189).

Ezen túlmenően lehet regionális rétegződésről is beszélni, mint arról Briggs és Burke beszámol: a 19. század közepén Angliában a vidéki sajtó komoly teret nyert. Az orgánumok mezőbeli elhelyezkedését a korai időszakban az is befolyásolta, hogy milyen műfajokkal kísérleteztek – ilyen volt a „mindenféle szennyesben vájkáló leleplező újságírás” (Briggs & Burke, 2004: 202), az „oknyomozó újságírás”, az „új újságírás” – a hasznosság, a felemelkedés és a szórakozás” szolgálatának a mottójával. A minőségi újságírás pólusát képviselő orgánumok, mint a londoni Times, a vélemény és az információ szétválasztásával az objektivitás zászlaját kitűzve jelölték ki a saját határaikat.

Ma még differenciáltabban írható le a zszurnaliszta mező, amelyben önálló, de cseppfolyós határokkal rendelkező almezőkként jelenik meg a nyomtatott, az elektronikus, az online, azon belül pedig a blogger-újságírás. Továbbá, részben a blogoszféra ötödik (a hivatalos sajtót ellenőrző) hatalmi ágként való működése folytán az objektivitás eszméje is átértékelődött.

Bourdieu szerint nem elég, hogy a zszurnaliszta mező a hirdetőik vagy a közönségmérés révén állandóan alá megy a piaci elvárásoknak, de a piac logikáját más mezőkre: a tudományos, az irodalmi vagy a művészeti mezőkre is képes rákényszeríteni. Az újságíró autonómiája a sajtóorgánum tulajdonkoncentrációjától függ, míg az újságé attól, hogy milyen arányban és milyen forrásból származnak a bevételei – állami támogatásból vagy reklámokból.

Zárójelben jegyzem meg, hogy a civil újságíróknak az a csoportja, amely egy-egy szakterület specialistájaként publikál, hasonlóan köztes helyet foglal el a mezők között, mint a Bourdieu által „értelmiségi újságíróknak” nevezett csoport. Ők

„...kettős kötődésüket kihasználva hártják el mindkét mező specifikus követelményeit, s viszik magukkal mindkettőbe a másikban többé-kevésbé megszerzett hatalmat. Ők két nagyon lényeges hatást válthatnak ki: egyrészt újfajta kultúratermelési formákat honosítanak meg, amelyek egy nem jól körülhatárolható köztes térben, az egyetemi ezoterizmus és az újságírói egzoterizmus között lebegnek” (Bourdieu 2001: 83-84).

Ebben a megközelítésben a civil újságíró egy kentaur-állatfajta, amely vagy korrumpálja az újságírás és a választott mezője értékeit, vagy éppen megújítja azokat.

Határok nélkül

E tanulmány empirikus anyaga az Index hírportál szerkesztőségében folytatott mélyinterjúkon és egy ugyanott lekérdezett, az újságírószereppel kapcsolatos attitűdmérő kérdőívben nyugszik. A kérdőív olyan, a polgári újságírással kapcsolatos állításokat tartalmazott, amelyekkel a lekérdezettek egyetértésük mértékét fejezhették ki. Az állítások többségét John L Morris (2002) q-metodológián⁵ alapuló, azonos témájú kérdőívéből vettem át, a szakmaiságra vonatkozó állításokat pedig Vajda Éva és Kaposi Ildikó tanulmányából (2001) adaptáltam (a kérdőív részleteit lásd a Mellékletben!).

Az Index hírportál az újságíró mezőben a határok elmosásával operált a kezdetektől fogva. Ez az *infotainment* megvalósítását, tehát a bulvár és az oknyomozó riportok vegyítését jelenti. Az Index egyik komoly nézettséget produkáló blogját működtető újságírója ezt a következőképpen fogalmazta meg:

„Az elefántcsonttorony nem piaci magatartás. A cél, hogy egyre több olvasó legyen. Kompromisszumokra szükség van. Egy tömegmédiában esetében a kompromisszumok számosabbak. Az újságírás a szórakoztatóipar része. Az Index sok mindent képvisel. Kőkemény bulvár és tényfeltáró cikkek. Sajátos pozíció a magyar piacon.”

A blogoszféra új területet hasított ki az újságíró mezőből. Az Index ezúttal a nagy média és a kis média közti határvonalat teszi átjárhatóvá, miután bizonyos rovatokban megjelennek a blogok, és a civil újságírók cikkeit is becsatornázzák. Így nemcsak a *mainstream*, hanem a *niche* piaci igényeket is ki tudja elégíteni.

„Az Index elpuhítja a saját határait. A periférikus, de kevésbé vállalható, kevesebb embert érintő cucc kikerül a blogba, de a birodalmon belül marad. A blog átmenet a strukturálatlan Törzsasztal és a szerkesztett Index között. Kis távolságtartással kezelik, de ugyanolyan elvek érvényesek ott is, csak lazítva. Példa rá a Velvet és a Totalcar. A mostani Index szerkesztett tartalma vékonyodni fog, technológiai és kulturális blogokból fog állni. A gazdaság, politika, sport megmarad klasszikusan szerkesztett tartalomnak.”

Egyik interjúalanyom szerint ma az Index szerkesztőségében körülbelül egyharmad arányban vannak azok az újságírók, akik üdvözlik az Index nyitását a blogok felé, egyharmad arányban elutasítják azt és egyharmad arányban meggyőződhetnek az átalakulás pozitívumairól.

Hitelesség, legitimitás

Ami a magyar újságírószakma értékelkötelezettségét, hitelességét és legitimitását illeti, az 1990-es évek elején még mindezen dimenziókban igen pozitív a nyilvánosságbeli megítélése a sajtó rendszerváltásban játszott katalizátorszerepe miatt. Később azonban a médiaháború következtében romlik a szakma presztízse. Vajda és Kaposi Etikai dilemmák a magyar újságírásban (2001) című írásában arra a megállapításra jut: a szakma

hitelességet ma tovább rombolja, hogy számos újságíró részmunkaidőben a marketing és a pénzügyi szektorban is vállal munkát, illetve tovább él a szocializmusból örökölt „cimboraság” gyakorlata a politikai és a gazdasági elit képviselőivel. Például esetenként közhivatalnokok csak akkor adnak interjút, ha előre megkapják a kérdéseket.

1997-es és 2000-es kutatásaiból Vásárhelyi Mária azt szűrte le, hogy a sajtószabadság igen korlátozottan érvényesül Magyarországon, s az újságírók többsége saját állítása szerint cenzúrázza önmagát, döntő többségük pedig nem érzi magát szabadnak munkájában. A magyar online sajtó, amelynek az Index hírportál volt az előfutára az 1990-es évek végén, fiatalosabb, és a gazdasági, politikai elitől függetlenebb, tehát legitimebb médiumként igyekezett pozicionálni magát.

Uj Péter, az Index főszerkesztője az orgánium induló legitimitását összefüggésbe állítja egy civil attitűd felvételével, amely távolságtartást fejezett ki a magyar újságírószakma egészétől:

„Az egész magyar online dolog innentől kedve elmozdul egy kicsit attól a vonaltól, ami ma a hagyományos sajtóban, mind nyelvezetében, mind attitűdjében, egy rossz értelemben vett professzionizált dolog, tehát olyan karót nyelt [...] Most az Index esetében és az internet esetében talán ez is egy olyan civil attitűd, hogy kevésbé vesszük komolyan önmagunkat, meg az egész történetet, kicsit olyan paródia jellegű az egész. Talán a személyes stílusomat is rajta hagytam. [...] Nyilván olyan embereket is kerestem, akik ebben stimmelnek. Azért egy Tóta, egy Szily mind olyan szerzőnk, akik beleillenek ebbe, ők a mi flagship szerzőink, hogy egy nagyon ronda képzavart is előállítsak, rögtön kétnyelvű verzióval. Hogy hát ezek a kulcsszerzőink és ebben a vonalban vannak. A hagyományos, a hivatalos egyfajta paródiáját adjuk. Mindamellest tere van egy normális, mondhatjuk hírszolgáltatásnak is. De attitűdjében ez egy sokkal civilebb felfogás. Azok is csatlakoztak hozzánk, akiknek ez szimpatikusabb volt, tehát efelé ment ez a dolog. Az Internetto idején még egy nagyon határozott közösségiség is volt, akkor még nem létezett a blog szó, de hát gyakorlatilag az Internetto is egy blog volt. Tehát mi mindannyian ilyen módon bloggerek vagyunk, most ez bármilyen hülye kifejezés, meg bármilyen hülyén hangzik, hivatalos újság létünkre. Az attitűdben soha nem volt benne, hogy ilyen megmondóközpontként kezeljük magunkat, vagy egy ilyen hírgyárként, ahol ilyen nagyon hivatalos módon folyik a dolog.”

A 2000-es évek elején, az internetlufi kidurranásával az Indexet a Wallis Rt. húzta ki a csődből, majd 2005-ben ismét megváltozott a tulajdonosi szerkezet: a vállalatot Nobilis Kristóf és érdekeltsége, a Sydinvest Kft. vette át, százszázalékos tulajdonhánnyal. A Bourdieu által megfogalmazott tétel, amely szerint a zsurnaliszta mező folyamatosan ki van téve a piaci igényeknek, ekkortól kezdett igazán érvényessé válni az online sajtóra is. A fiatal újságírók szakmai önképét már a piaci közegben való szocializálódás formálja.

Az Indexből általam meginterjúvolt személyek szerint a blogkultúra terjedésével, a magánszemélyeknek a nyilvános diskurzusban való hangsúlyosabb megjelenésével párhuzamosan az újságírói hitelesség fogalma is átalakul. Egy hír (nem kizárólag a bulvárhír) ma attól is lehet hiteles, ha az olvasót azonosulásra készíti, ha van benne személyesség és narrativitás. Példának okáért a virginiai iskolai mérszárlás esetében az újságírónak akkor is érdekében állt idézni az ámokfutó családtagját, barátját, szomszédját, ha az objektivitás elvét megsértve nem sikerült legalább két forrásból ellenőriznie, hogy az illető valóban az-e, akinek mondja magát – mondta az egyik interjúalanyom. Tehát az „objektív”, „tényközlő” újságírást bizonyos típusú hírek esetén felváltja egy puhább, anekdotázóbb jellegű riportstílus. A blogírásra jellemző, vállaltan szubjektív riport azonban az alanyok szerint egy ideig még nem váltja fel minden területen az elfogulatlan hírbeszámolókat, elemzéseket. Interjúalanyaim egybehangzóan úgy vélték, hogy a politikai és a gazdasági rovat híreit – ha ki is egészítik politikai (Pufajkás Turul) vagy gazdasági témájú blogok – teljességében nem fogják helyettesíteni.

A hivatásos újságíró szerepe a blogoszférában

Az Index hírportál jelenleg a civil újságírást adott *mainstream* válaszoknak abban a fázisában van, amelyet úgy jellemeztünk, mint a „felkarolás”, illetve a „vizsgáljuk meg, hogyan lehet kihasználni az aktív civil olvasókat jobb termék és alacsonyabb költségek generálására” fázisa. Ez a stratégia új feladatokat ró az újságírókra. Pontokba szedve ezek a következők:

- **Tartalomfigyelés:** Milyen témákat karol fel a blogoszféra, amelyekkel részletesebben is érdemes foglalkozni? Az Index által 2007-ben felvásárolt Blog.hu-n folyamatosan zajlik a frissített szalagcímek gyártása, hogy a látogató ne csak a Google-on keresztül találja meg a számára érdekes blogokat.
- **Tartalomgazdagítás.**
- **Tehetségkutatás/„Gyémántvadászat”** (Nick Denton, online blogokra specializálódó médiavállalat-tulajdonos kifejezésével): Ahhoz, hogy a Blog.hu olvasott legyen, érdemes jó tollforgatókat becserkészni a címloldalra. Ehhez a sok ezer blogból a Blog.hu szerkesztőinek kell kihalászniuk a potenciális sikerblogokat.
- **Kapcsolattartás:** Civil újságírókkal, olvasókkal való folyamatos interakció fenntartása.
- **Facilitálás:** A civil párbeszéd erősítése az új médiumon keresztül moderálással és technikai segítségnyújtással.
- **Konfliktuskezelés:** Indexes blogokon kifejlődő konfliktusok menedzselése, trollok (kommunikációt szándékosan akadályozó provokátorok) esetleges kitiltása.

Az interjúkból ítélve az újságírók profitálnak megváltozott szerepeikből, annak ellenére, hogy a változást nem észlelik radikálisként. Először is azért, hogy közvetlenebb viszonyba lépnek a közönségükkel, növekszik a fontosságuk tudata. Több újságíró panaszkodott arról, hogy a nyomtatott napilapoknál sokszor az volt az érzése: a papírnak írja a cikkeket, miután nem kapott visszajelzéseket, és az újságolvasottsági mérésekből gyakran az derült ki, hogy a közönség nagy része csak a címloldalakat olvassa el. Ezzel függ össze: a blogformátum lehetővé teszi az

újságírónak, hogy bebizonyítsa, önállóan mekkora érdeklődést tud felkelteni, és megmutassa, saját választott területén milyen lelkesedéssel, naprakész információkkal és tudással rendelkezik. Növekszik tehát az autonómiájuk. Ugyanakkor ez a „strukturális individuációs folyamat” (Ulrich Beck [2001] in Benett, 2003: 34) a blogoszféra networking jellegéből adódóan együtt jár egy újfajta közösségi léttel, ami egy kozmopolita szakmai identitás kialakulásához vezethet. Az általam meginterjúvált online újságírók szakmai mércének és tanulási mintának tekintik az angolszász újságírószakmát. Példának okáért a Blog.hu magazinjellegű újsággá alakítását is Nick Denton brit születésű amerikai újságíró Gawker médiavállalata inspirálta.

A civil újságíró legfontosabb kelléke egy laptop, esetleg egy diktafon. Kötetlen a munkarendje, konferenciákra jár, interjúkat készít, ismeretlen weboldalakat kutat és előszeretettel üldögél kávézóknál. Ez a fajta neonomád mentalitás a hivatásos újságírókra is hat. Az Index szerkesztősége, amely rugalmasabb, mint egy hagyományos, nyomtatott orgánomé, bizonyos mértékig teret enged a neonomád munkastílus gyakorlatának, de nem arra szerveződött, s az interjúim alapján azt szűrtem le, hogy egyelőre különösképpen számít a szerkesztőségben az, aki nagyobb fokú szabadságra vágyik.

A kérdőív eredményei

Fontos leszögezni, hogy a mélyinterjúkhoz hasonlóan a kérdőív eredményei sem reprezentatívak, inkább csak iránymutatóak. Az első állítással – „az újságírónak elsősorban tudósítani és elemeznie kell” – a válaszadók többsége nagyon egyetértett, illetve egyetértett. Úgyszintén többnyire egyetértettek azzal az állítással is, hogy az „újságírónak az átlagemberből kiindulva kell tudósítania”. Nagy részük elutasította azt az állítást, hogy „a civilek bevonása a hírkészítésbe pusztán kereskedelmi fogás”. Abban viszont igen heterogén álláspontot képviseltek, hogy az „újságírónak komoly felelősségük van a demokratikus nyilvánosság felépítésében és fenntartásában”.

A szóbeli interjúkon az újságírók nyilvánossággal szembeni felelősségéről két sarkos véleményt idézek arra a kérdésre válaszul, hogy „hogyan határozná meg az Index nyilvánossággal szembeni szerepét?”:

„Könnyű manipulálni a közvéleményt, de ennek ellenére nem érzem azt, hogy a médiának vagy az Indexnek hatalmas felelőssége volna. Azt gondolom, hogy az Indexnél bizonyos rovatok betöltik ezt a szerepet, de az Index általában nem. Itt is emberek dolgoznak.”

„Tájékoztatni, tanítani, régi és új hazugságokat felfedni, és szórakoztatni. Megpróbáljuk betölteni ezt a szerepet.”

A civil újságírás térnyerése az Index újságíróiban – úgy tűnik – nem a szakmai összetartást növeli, hanem ellenkezőleg: a szakmáról való kritikus reflexiót erősíti.

„Az újságírásnak több műfaja van. Én a publicisztikát művelem, ami alkalmazott irodalom. Távolról sem elitszakma, főleg az internet és a blogolás elterjedése óta. Bárki nekiláthat.”

„Szakmának szakma, de nem mondanám elitnek.”

„Én nem tekintem szakmának. A vezetés foglalkozás? Inkább tanult képesség. [...] Van néhány alapszabály, amire szükség van. Nyelvi készségek, szemtelenség, exhibicionizmus. Logikus gondolkodás. Nem komoly dolog. Ami a presztízsét illeti, az nagyon rossz. Az emberek félnek tőle. Látják, hogy a média mit tud tenni az emberekkel. Sok újságíró visszaél a szakmájával. Ha kapnak egy rossz villanyszámlát, fenyegetőzni kezdenek, hogy cikket írnak róla. Úgy érzik, hogy ez egyfajta hatalom. Az emberek általában nem szeretik az újságírókat.”

Mindezek tükrében az látszik kirajzolódni, hogy az Index szerkesztőségén belül elég erősen jelen van a Morris (2002) által „objektív egalitáriánusnak nevezett” újságírótípus:

„Az objektív egalitáriánusok nem tartják magukat az elit tagjainak. Úgy vélik, hogy a hírekről inkább az átlagemberből kiindulva, mint a szakértőtől lefelé kell tudósítani. Kedvelik az »ablak a világra« metaforát, és hisznek abban, hogy az átlagolvasó képes értelmes következtetéseket levonni a tényszerű információkból. [...] nem gondolják magukat felelősnek azért, hogy a nyilvánosság jól működjön” (Morris 2002: 136–138).

Számos teoretikus az online média és a blogoszféra konvergenciájában antidemokratikus tendenciákat lát:

„Ebben a médiumban hiányoznak a lefektetett nyilvános elvárások, így az alternatív civil újságírást kényelmes álcaként használva, a híripar kapitányai még vakmerőbbek lettek. Koncentrálták a termelést, egyre kevesebb témáról tudósítanak, és olyan pályára álltak, amely a politikai diskurzus fősodrában egyre kevesebb hangnak ad teret. [...] Valójában az újraélesztett nyilvánosság ígérete a kereskedelmi hírhálózatok még szorosabban integrált uralmának adott helyet. [...] Bár a technológia természete nem engedi meg, hogy a vállalati oligarchák teljes mértékben maguk alá gyűrjék a marginális játékosokat, azt mégis sikerült az antidemokratikus média hatékony eszközévé alakítaniuk” (Scott, 2005: 85).

Lou Rutigliano (in Tremayne, 2007) a hálózati és a komplexitás elméletet felhasználó empirikus blogkutatója alapján azonban Carl Sunsteinhez hasonlóan arra a következtetésre jut, hogy a demokratikus nyilvánosság nem a spontánul szerveződő, moderátorok nélkül működő, hálózati kommunikáció eredménye. Sunstein szerint a személyre szabott hírszolgáltatás (*customized news*), illetve a blogokon keresztül való tájékozódás a nyilvánosság fragmentálódását és a szélsőséges irányzatok felé való elmozdulását eredményezheti (Sunstein, 2001). Rutigliano

Albert-László Babarasi kutatásaira hivatkozik, aki azt vizsgálta, hogy a komplex rendszerben működő blogoszféra milyen törvényeknek engedelmeskedik. Egyrészt a hatalom törvényének, amit az jelez, hogy túl sok kicsi, alig látható tag van kevés jelentőségteljes tag (a listás bloggerek) mellett. Másrészt a blogoszférában sajátos kapcsolódási elv érvényesül; az „egyedi csomópontok nagyobb valószínűséggel kapcsolódnak a már eleve jól beágyazott hálózati csomópontokhoz”, így a később jövők kapcsolati hálójukat és hatásfokukat, hangerejüket tekintve hátrányos helyzetben vannak. Harmadrészt az önszerveződés és az eredeti tartalom előállítására sem korrelál egymással.

Rutigliano háromféle civil újságírással szerveződő blogtípust hasonlított össze aszerint, hogy az mennyire aktivizálja a közönséget. Az első a *kontrollált modell*, amelyben a legtöbb tartalmat egy író: általában az oldal létrehozója és működtetője állítja elő. A nyilvánosság is hozzászólhat, de a standard újságírói normákat egy központosított szerkesztői kontroll biztosítja. Az ilyen modellekben a működtetők szolgáltatják a tartalom 75 százalékát, a felhasználók pedig 25 százalékát. A második és legeredményesebbnek bizonyuló blogtípus a *hibrid modell*, amelyben a blog egy kicsi, központosított rész munkaidős vagy önkéntes stábbal működik, amely tartalmat generál és moderálja a felhasználók hozzászólásait. Bár a posztokat átnézik, azokat általában érintetlenül átteszik a honlapra. A stáb ritkán ír posztokat és kommenteket. Az előző modellhez képest pont fordított a felhasználók és a szerkesztők által előállított tartalom aránya. Végül a *nyílt blogmodellnél* a stáb alig szól bele a blogon folyó diskurzusba. Meglepő módon ez a modell volt a legkevésbé hatékony a civil tartalom generálásában, és a blogot előbb-utóbb elárastották a marketingjellegű felhívások (Tremayne, 2007).

A blogoszféra tehát többféle modell megvalósulásának ad teret, és az Index esetében a Blog.hu felhasználóin is múlik, hogy milyen kisközösségek fejlődnek ki, és ott mennyire eredeti tartalmak születnek. Minden médium a társadalommal való kölcsönös egymásra hatás révén fejlődik (Bockowski, 2005). A tömegmédiumok holdudvarába rendeződő blogok mellett egyre több kisebb-nagyobb civil, vallási, vállalati, politikai, tudományos, oktatási intézményhez kapcsolódó blogbefogadó oldal fog működni, a leghelyesebb tehát az, ha a civil újságírás tömegmédiába való becsatornázását a blogoszféra szegmentálásának egyik állomásaként értelmezzük. Továbbá – figyelembe véve a blogoszféra sajátos egyenlőtlenségeket teremtő hatalmi és kapcsolódási törvényeit – még azt is megkockáztathatjuk: a professzionális sajtó azzal, hogy a saját nézettségéből fakadóan vizibilitást ad a kisebb mértékben behálózott blogoknak és átláthatóbbá teszi saját blogbefogadó oldalát, akár növelheti is a civil kommunikáció hatékonyságát és erejét.

Összefoglalás

A tanulmány konklúziói a következők. Az Index szerkesztőségében, úgy tűnik, az „objektív egalitáriánus” újságíró típus dominál – ez egy nem elit státust feltételező, az állampolgárból kiinduló, tényszerű újságírást jelent, a nyilvánosság demokratikus működése iránti korlátozott felelősségvállalással. A szerkesztőségben vannak olyanok, akik úgy vélik, hogy a hitelesség alapjai a blogoszférával való érintkezés folytán átalakulóban vannak: ezek egyre inkább a személyesség, az egy speciális területen való jártasság és a naprakészség, a hatáskeltés, a bloghálózatba való beágyazottság, és egy kozmopolita identitás, amely utóbbi együtt jár a neomod munkamódszer felé való nyitással. Az online médiában a hivatalos újságírói szerep várhatóan egyre inkább az információmenedzsment felé mozdul el, és feladata lehet a politikai szélsőségek kezelése, illetve a blogoszférában uralkodó egyenlőtlen hatalmi viszonyok kompenzálása. A civil újságírás asszimilálását érdemes a blogoszféra általános szegmentálásaként értelmezni, miszerint bizonyos blogaggregátók a professzionális, kereskedelmi média holdudvarába rendeződnek, de azokon belül vagy kívül politikai mozgalmak, non profit szervezetek, oktatási intézmények is generálhatnak civil tartalmakat a hálón. A civil újságírás becsatornázásában az Index-portál bizonyos közösségi blogjain, például a Tékozló Homáron, az úgynevezett hibrid modellt valósítja meg, ami háromféle közösségi blogtípus közül a legtöbb civil tartalmi hozzájárulást eredményezi. Az Index által felvásárolt Blog.hu-n a szerkesztés elvei azzal arányosan lazulnak, minél kevésbé kötődnek a blogok a hírportálhoz. Ezt a stratégiát a Bourdieu-i mezőelmélet adaptálásával úgy értelmeztük: az Index puhítja a saját határait, hogy a niche igényeket is ki tudja elégíteni. Közben, mintegy pozitív melléktermékként a közösségépítésben is szerepet játszhat és serkentheti az alulról, spontánul fejlődő civil kommunikációt.

Irodalom

Aaron, Berlow (2007) *The Rise of the Blogosphere*. Westport, Conn.: Praeger.

Allen, Stuart (2006) *Online News Journalism and the Internet*. Berkshire: Open University Press.

Bennett, Lance (2003) *New Media Power*. In Couldry, Nick & Curran, James (eds) *Contesting Media Power, Alternative Media in a Networked world*. Rowman & Littlefield Publishers.

Bockowski, Pablo (2005) *Digitizing the News. Innovation in Online Newspapers*. The MIT Press.

Bourdieu, Pierre ([1996] 2001) *Előadások a televízióról*. Budapest: Osiris.

Bowman & Willis (2003) *We Media: How Audiences are Shaping the Future of News and Information*. Media Center at the American Press Institute.

Briggs, Asa & Burke, Peter (2004) *A média társadalomtörténete: Gutenbergtől az internetig*. Budapest: Napvilág.

Chang Woo-Young (2005) *Online Civic Participation, and Political Empowerment: Online media and public opinion formation in Korea*. Media Culture Society, 27, 925.

Curran, James (2002) *Media and Power*. London: Routledge.

Morris, John L. (2002) *A Study of Attitudes Toward Audience Interaction in Journalism: Citizen based Reporting*. Lewiston, N.Y.: Edwin Mellen Press.

Rodriguez, Clemencia (2001) *Fissures in the Mediascape. An International Study of Citizens' Media*. Creskill, NJ: Hampton Press.

Ruusunoksa, Laura (2006) *Public Journalism and Professional Culture: Local, Regional and National Public Spheres as Contexts of Professionalism*. *Transnationalisation of the Public Sphere*, 13, 4.

Rutigliano, Lou (2007) *Emergent Communication Networks as Civic Journalism*. In Tremayne, Mark (ed.) *Blogging, citizenship, and the future of media*. London: Routledge.

Scott, Ben (2005) *A Contemporary History of Digital Journalism*. *Television, New Media*, 6, 89.

Sunstein, Cass (2001) *Republic.com*. Princeton, N.Y.: Princeton University Press.

Tremayne, Mark (2007) *Blogging, citizenship, and the future of media*. London: Routledge.

Vajda Éva & Kaposi Ildikó (2001) *Etikai dilemmák a magyar újságírásban*. In Sükösd Miklós & Csermely Ákos (szerk.) *A hír értékei. Etika professzionalizmus a mai magyar médiában*. Budapest: Média Hungary Kiadó.

Melléklet

Részlet a kérdőívből

Kérem, értékelje, hogy mennyire ért egyet az alábbi állításokkal: 1. egyáltalán nem értek egyet; 2. nem igazán értek egyet; 3. egyet is értek, meg nem is; 4. inkább egyetértek; 5. teljesen egyetértek; 0. nem tudom

1. Az újságíró legfőbb hivatása, hogy tudósítson és elemezzen.	1	2	3	4	5	0
2. Az újságírónak mindig az átlagpolgárból kiindulva kell tudósítania egy hírről.	1	2	3	4	5	0
3. Az újságírók elsősorban állampolgárok és másodsorban újságírók.	1	2	3	4	5	0
4. Az újságíróknak az a szerepe, hogy a párbeszéd fórumait megteremtsék.	1	2	3	4	5	0
5. Ha egy újságíró civileket használ forrásként, az a lustaságát mutatja.	1	2	3	4	5	0
6. A trend, hogy „beemeljük a civileket a hírgyártásba” pusztán kereskedelmi fogás.	1	2	3	4	5	0
7. Az újságíróknak érteniük kell, milyen érzés egy kisebbséghez tartozni.	1	2	3	4	5	0
8. A magyar újságírókra általában jellemző, hogy nem tudnak kérdezni.	1	2	3	4	5	0
9. Magyarországon az újságírásnak nem kristályosodtak ki a szakmai szabályai.	1	2	3	4	5	0
10. Az újságírókról a társadalomban általában negatív előítéleteik élnek (úgy mint: késnek, tájékozatlanok, rosszul öltözöttek, nem értenek semmihez).	1	2	3	4	5	0
11. A magyar újságírók inkább kullognak az események után, ahelyett, hogy tényfeltáró munkát végeznének.	1	2	3	4	5	0
12. Az Index újságíróira a 11. pont nem érvényes.	1	2	3	4	5	0
13. Az újságírónak nagy a felelőssége a demokratikus nyilvánosság felépítésében és fenntartásában.	1	2	3	4	5	0
14. A szubjektív stíuselemek beemelése jót tesz egy cikknek.	1	2	3	4	5	0
15. Online közegben a kemény hírek tálalását egyre inkább átveszi az infotainment.	1	2	3	4	5	0
16. Az Index újságírói túlterheltek.	1	2	3	4	5	0
17. Az Index újságíróira jellemző, hogy javítani akarnak a magyar közélet állapotán.	1	2	3	4	5	0
18. Az Index újságírói általában betartják a „hallgattassék meg mindegyik fél” alapelvét.	1	2	3	4	5	0

Az Indexben ön szerint milyen gyakran veszik elő a következő témákat? 1. soha 2. előfordul 3. háromhavonta minimum egyszer 4. kéthavonta minimum egyszer 5. Havonta többször. 0 Nem tudom

Azt is értékelje a második oszlopban, hogy ezzel a gyakorisággal ön egyetért-e. 1. Igen 2. Túl soknak tartom. 3 Túl kevésnek 0. Nem érdekel.

19. Környezetvédelem	1	2	3	4	5	0	1	2	0
20. Oktatás	1	2	3	4	5	0	1	2	0
21. Kisebbségek	1	2	3	4	5	0	1	2	0
22. Adatvédelem	1	2	3	4	5	0	1	2	0
23. Új média	1	2	3	4	5	0	1	2	0
24. Hatósági túlkapások	1	2	3	4	5	0	1	2	0
25. Gazdasági-politikai lobbizás	1	2	3	4	5	0	1	2	0

Lábjegyzetek

1

Welch, Matt: <http://cjrarchives.org/issues/2003/5/blog-welch.asp> 2003: 87 (utolsó letöltés: 2007. augusztus 2.).

2

A Danny Schechter médiateoretikustól vett kifejezés arra utal, hogy az újságíró egy számára idegen környezetbe „betör”, megszerzi a számára szükséges információkat és elhagyja a terepet.

3

Ezen az elven alapszik a GlobalVoices bloggyűjtő oldal (link).

4

Lásd http://journalism.nyu.edu/pubzone/weblogs/pressthink/2003/10/16/radical_ten.html (utolsó letöltés: 2007. június 7.).

5

A q-metodológiát William Stephenson pszichológus és fizikus fejlesztette ki 1935-ben. Mivel a q a „felfedezés logikáját” feltételezi, ahol az abduktív következtetések dominálnak, szemben a „megerősítés logikájával”, ahol a dedukció a következtetés fő módszertana, a q metodológia különösen hasznos kis minták tanulmányozására. A q-metodológia a szubjektivitás szisztematikus tanulmányozásához nyújt eszközt (Morris, 2002).

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

[> könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

[> régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

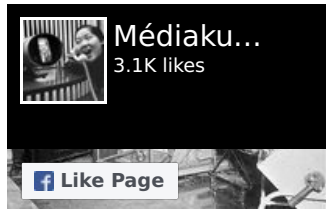
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

© [Médiakutató Alapítvány](#) 2000-2017. [Impresszum](#) [Szerzőinkhez](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Kritika

[Mátay Mónika:](#)

A reformkor alulnézetben

Tóth Árpád Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban című könyvéről

Ugyan jó kétszáz éve használjuk közbeszédben, társalgásban, politikai retorikában, sőt az utóbbi évtizedekben a tudományos irodalomban is, a *polgárosodás* nyelvünk képlékeny, kevésbé tisztázott értelmű kifejezése. A polgár jelentése túlságosan tág és homályos. Mind a mai napig folyik a vita arról, kik tartoznak a polgárság körébe, és arról is, hogyan ragadjuk meg a polgárrá válás folyamatát. Nem tudjuk, hogy mitől és hogyan válik vagy vált a múltban valaki polgárrá, milyen habitussal, viselkedéssel, ethosszal, értékekkel jellemezhető ez a heterogén társadalmi csoport. Számtalan oka van a bizonytalanságnak. A szó átpolitizált, nemcsak ma, de már a reformkorban is az volt; a jelentéstulajdonítás gyakran párthovatartozás függvénye. A nemzeti ébredés korában a magyarországi polgárság többsége nem magyar származású, azaz a társadalmi reform potenciális kezdeményezője, a „harmadik rend” jórészt hiányzik a magyar társadalomból. Ráadásul lezáratlan folyamatról lévén szó, a kérdések nem pusztán történetiek, hanem szociológiai-politikai vonatkozásúak.

Tóth Árpád könyve a magukat egyesületekbe szervező reformkoriakról nagyon időszerű – több szempontból is. Egyaránt kapcsolódik a polgárosodás természetéről folytatott szakmai vitához és szélesebb körű társadalmi párbeszédhez, hiszen az önkéntes tevékenykedés civil erény, a civil társadalom alapja. A munka ugyanakkor nemcsak a magyarországi, hanem a nemzetközi diskurzusba is tökéletesen illeszkedik. Jürgen Habermas 1962-ben *A társadalmi nyilvánosság szerkezetváltozása* címmel publikált monográfiája valóságos áradatot indított el a kultúr- és a társadalomtörténészek körében, különösen az 1989-es angol nyelvű kiadást követően. A kommunikáció története, a közbeszédet megjelenítő témák és a hozzájuk kötődő csoportok, akár domináns, akár marginális szerephez jutottak a modern kori nyilvánosság megteremtésében, mind kutatás tárgyai lettek. S nemcsak az információ létrejöttének és továbbításának módozatai iránt nőtt meg az érdeklődés, hanem a helyszínek és az intézmények iránt is, amelyek formálták és lehetővé tették a nyilvános beszédet.

A szerző ambiciózus célt tűzött maga elé. Arra kíváncsi, hogy a reformkorban gomba módra szaporodó jótékony-szegényügyi, segélyezési, társas, sport-, kulturális, tudományos és gazdasági egyletek miként illeszkedtek a fővárossá váló Pest mindennapi életébe, milyen kölcsönhatás mutatható ki a városi társadalom és a különféle társulások között. Másképpen fogalmazva: azt próbálja felderíteni, milyen volt az a környezet, amelyben ezek a korai szerveződések megalakultak, kik és milyen megfontolásból hívták életre azokat, és milyen eredményességgel működtek.

Tóth Árpád nehéz feladatra vállalkozott. A magyar társadalomtudósok mindeddig csekély érdeklődést mutattak a téma iránt, így kutatás, kurrens szakirodalom nem vagy csak nagyon kis mértékben segítette a szerzőt. A hiány azonban nem ártott, hanem inkább hasznára vált a jelen vállalkozásnak. Az *Önszervező polgárok* autonóm munka, amely magyarországi forrásokra támaszkodva, magyar társadalomtörténeti kontextusba ágyazva hasznosítja az angolszász és a német egyesületi szakirodalmat – s teszi mindezt értően és mérlegelve, tartózkodva attól, hogy epigonként kritikátlanul alkalmazza a külföldi módszereket és elméleteket.

A monográfia számos erénye között elsősorban említendő a gazdag forrásanyag. A szerző – nagyon helyesen – nem szorított ki kizárólag az egyesületekre vonatkozó levéltári leletekre, ennél jóval nagyobb anyagot dolgozott fel. Átlapozta a városi és a megyei iratokat, feltárta az egyesületek saját kiadványait, tanulmányozta a korabeli sajtót, emellett bevont a vizsgálatba számos olyan, a korszakból származó és később keletkezett adattárat, forráskiadványt, naplót, emlékiratot, amely segítette abban, hogy társadalmi-kulturális közegbe ágyazza az egyesületi tevékenységet.

Erény a témaválasztás, és nemcsak azért, mert a fiatal társadalomtörténész munkájával aktuális tudományos vitához kapcsolódhat, hanem azért is, mert az egyesület mikrokozmoszként foglalja magába a reformkor progresszív szellemiségét, amely meghatározza a tevékeny, kezdeményező, önálló, ugyanakkor együttműködésre nyitott polgár magatartását. A polgári szerep nyilvánvalóan túllép a rendi kategóriák hierarchikus és kirekesztő

korlátain: attitűdöt, viselkedést, a nemzeti jövő alakítását célul kitűző, nagyszabású társadalmi programban való részvételt jelent.

Az egyik legsikerültebb rész rögtön az első fejezetben olvasható, ahol arra az egyszerű, ám megkerülhetetlen kérdésre kapunk választ, vajon mi ösztökélt egyesületek szervezésére polgárokat, nemeseket, arisztokratákat, és milyen feltételek között kellett megvalósítaniuk ilyen irányú törekvéseiket. A jól felépített, logikus érvelésben kitüntetett helyet kap a személyes tapasztalaton alapuló kulturális minta átvétele, amely egyaránt származhatott a Nyugatról betelepülőktől és a külföldi utazásaik során nyitott szemmel járóktól – gondoljunk a legkézenfekvőbb példára, a könyvben többször is hivatkozott Széchenyi Istvánra. Emellett – állítja a szerző – döntő szerepe lehetett a reformkori Pestre jellemző társadalmi sokszínűségnek, a felekezeti és az etnikai heterogenitásnak. Kétségtelül fontos volt a különféle csoportok közötti közvetítők színre lépése és aktivitása, és az is, hogy Pest éppen ebben a korszakban válik országos központtá, valódi értelemben vett fővárossá.

Felsorolásában Tóth Árpád számba veszi a kezdeményezőkézséget, a közjóért való áldozatvállalást, a különféle gazdasági, oktatási és kulturális „vállalkozásokat”, lánynevelő intézetet, színházat vagy éppen Schöpf Ágoston ortopédiai intézetét (35. o.). Az okfejtés körütekintő, de talán érdemes lett volna alaposabban kiaknázni ezt a korszakra jellemző mentalitásban rejlő lehetőséget, amely nélkül valószínűleg Pest egyesületalapítási hajlandósága nem lenne Bécséhez hasonlatos. A reformkor, legalábbis pozitív olvasatban, s a korabeli, a kollektív serénységben részt vállaló nemzedék biztosan így gondolta, a lehetőségek időszaka. Az amorf, még kialakulatlan európai erőviszonyok, az évszázados dermedtségből életre galvanizálódó magyarság, az éppen csak felfedezett nemzeti identitás, az erényként ünnepeelt nyüzsgés, a számtalan terv, cél és kezdeményezés azt a látszatot keltette, hogy van választási szabadságunk, végre mi is, mint a többi szerencsés nemzet, megragadhatjuk a marsallbotot. Ez az optimista hangulat olyan szellemi környezetet teremtett, amelyben megjelenhetett az öntudatos, a saját és a közösség sorsáért felelősséget vállaló városi ember, színre léphetett a *társaságszervező polgár*, aki – ha másképp nem – az egyesületekben vállalt szereplésével kivette a részét az általános buzgólkodásból.

Bár a forradalom előtti évtizedeket, bár a korszakot nemzeti történelmünk rendkívül ígéretes periódusaként tartjuk számon, amikor a szebb jövőn való állhatatos munkálkodás önmagában vett érték volt, valójában semmilyen komoly politikai eszme vagy célkitűzés nem valósult meg. Az odaadó ténykedés sokszor nem mutatott határozott irányba. Nem volt pontosan megfogalmazott terv, amely mutatónak szolgálhatott volna, nem volt egyértelmű, közmegegyezésen alapuló cél, amelyért mindenki hajlandó volt küzdeni. Sokan úgy vélik, hogy a 19. század első fele kudarc sorozat, amikor a társadalmi-gazdasági reformsorozat csak megkezdődött, de nem zárult le. A béke megőrzése, az uralkodóval való viszony rendezése ábránd maradt, a nagy várakozások tragikus kimenetelű vereségbe fulladtak. A terméketlen vitatkozással, politikai szócsépléssel és parttalan hadakozással teli korban üdítő kivételt jelentenek az egyesületek, amelyek a nagypolitikához képest jóval kézzelfoghatóbb eredményeket mutatnak fel.

Nagyon élvezetes és szellemes az egyesületek forradalom előtti áttekintése (36–51. o.), különösen a kifejezés jelentésére vonatkozó eszmefuttatás. Mint annyi más esetben, most is az derül ki, hogy nincs konszenzus a szó jelentéséről, mindenki mást ért az *egyesület* szón: „...a korabeli nyelvben nem képez magától értetődően tartalmi egységet ez a fogalom” (41. o.). Párhuzamos definíciók, eltérő értelmezések léteznek, annak ellenére, hogy az intézmény nagy népszerűségnek örvend, és az egyleti élet számos aktivistát vonz. A szóhasználat körüli zavarosság pontosan tükrözi a korra jellemző bizonytalanságot, az alakulófélben lévő közgondolkodást és közbeszédet, amikor még olyan gyakran használt kifejezésről sem sikerült megállapodni, mint például a *nyilvánosság*. Az egyesületek külön érdekessége, hogy miközben csak Pesten több tucat effajta vállalkozás alakult, a jog sem szabályozta a tevékenységet – s amint ez Tóth Árpád fogalomtörténeti levezetéséből kiderül, erre 1989-ig nem is került sor.

Az egyesülettörténeti monográfia megírásában rejlő nagy lehetőség, hogy közelebb vihet bennünket a nyilvánossághoz, működésének megértéséhez, a kommunikációt alakító emberekhez. S éppen ez a téma, amelynek kimunkálásával némiképp adós marad a szerző. A recenzens persze könnyű helyzetben van, hiszen azt kérhet számon egy elkészült munkán, amit csak akar, egy tárgyról teljes körűen írni lehetetlenség, mindig maradnak fehér foltok. Mégis jogosnak tűnik az észrevétel, különösen azért, mert a szerző maga említi újra és újra az egyesületek és a nyilvánosság kapcsolatát.

A korabeli sajtó és röpirat-irodalom részletekbe menően foglalkozott az egyesületekkel. Maguk az aktivisták is nagy energiát fordítottak arra, hogy ténykedésüket a közvélemény elé tárják:

„...közös pont az egyesületek tevékenységében, hogy erősen kötődtek a nyilvánossághoz. Még a legkevésbé magasztos célokat és legkisebb pénzüsségeket megmozgató egyesületek is szükségesnek érezték, hogy működésükről nyomtatásban számot adjanak a publikumnak, elszámolva a közérdekű adakozás vagy a tagok tagdíjainak felhasználásáról – vagyis hogy fenntartsák, illetve fokozzák az irányukban megnyilvánult bizalmat” (49–50. o.).

Továbbgondolásra érdemes kérdés: vajon a tagtoborzás mellett milyen egyéb megfontolások késztették az egyesületek szervezőit arra, hogy megosszák a közönséggel munkálkodásuk gyümölcseit? Esetleg valamiféle imázsépítésről, önprezentációs stratégiáról van szó? A frissen felfedezett közjó szolgálata vonzó képet adott a különféle társadalmi célok szolgálatába szegődött funkcionáriusokról? És miért teszik közzé a szerkesztők ezeket a „legkevésbé magasztos” ügyeket? Vajon a hírség az ok, vagy inkább az a törekvés, hogy megmutassák: munkában az ország?

Jó lenne minderről részletesebben olvasni. De más szempontból is kötődik a nyilvánossághoz Tóth Árpád okfejtése. A nagyon alaposan feltárt és kimerítően bemutatott Pesti Jótékony Nőegyletnél merül fel először, majd más szerveződéseknel is, hogy az egyesületek a társadalmi válaszfalak lebomlásának, a rendi határok átlépésének gyakorló terepei. Különösen érdekes a felekezeti hatás felvetése: a tagok jelentős része evangélikus vallású, amely

egyház - már csak felépítésénél fogva is - demokratikusabb szellemiséget sugall a katolikusnál (84-86. o.) Részben ezzel magyarázható, hogy arisztokrata, nemes és polgári származású asszonyok karöltve nyújtanak segédkezet a rászorultaknak, nem bánják, ha nevük azonos adakozási listán, egymás mellett jelenik meg a hírlapokban. Arra is akad példa, hogy egy casinói bálon a grófkisasszony kereskedőivadék polgárfiúval táncol (81. o.). Előkelő és vagyonos szülők ugyanúgy elküldték csemetéiket az óvodába, mint a közrendűek és szerényebb körülmények között élők (103. o.). Azt is mondhatnánk, hogy a reformkori egyesület társadalmi funkciója sok tekintetében hasonlatos a 17.-18. századi francia szalonhoz, ahol nemcsak az új nemesség tanult, hanem a régi is. Míg a felkapaszkodott taláros a jó modort és a késsel-villával táplálkozás tudományát sajátította el, a családfáját Nagy Károlyig visszavezető születési arisztokratának azt kellett megszoknia, hogy egy asztalhoz ültetik az újdondással, s tudomásul kellett vennie, hogy érvekkel, és nem karddal kell győznie.

Az egyesület mint a társadalmi integráció terepe, más okból is érdekes. Nyilvános interakciós teret biztosított a nőknek anélkül, hogy jó hírnevük és erényességük csorbát szenvedett volna. A korabeli heves vitákból az a benyomásunk, hogy míg az önálló véleményével a közönség elé lépő nőt nem tolerálta a közvélemény, a jótékonykodásban aktív asszonyok tevékenységét nem nézték ferde szemmel. Jószerével az egyesületi élet volt az egyetlen terület, ahol a nők büntetlenül kiléphettek az otthon kereteiből.

Ha a fenti kérdéseknek kissé kevesebb figyelmet szentelt a szerző annál, mint amennyit megérdemelnének, éppen az ellenkezője áll a zsidóság és az egyesületek kapcsolatára. Az egyesületek az asszimiláció és az emancipáció lehetőségét tárták a zsidók elé, sokkal nyitottabbak és befogadóbbak voltak, mint ahogyan azt a törvények és statútumok alapján gyanítanánk. Az izraeliták részvétele az egyesületi életben ellentmond annak, amit a korabeli sajtóból és szépirodalomból tudunk az antiszemita közhangulatról. Tóth Árpád meggyőzően mutatja be, hogy a hétköznapok világa ennél jóval összetettebb és árnyaltabb volt, a zsidók és a keresztények közötti kapcsolat pedig sokkal bonyolultabb annál, hogy azt olyan leegyszerűsítő fogalmak mentén értelmezzük, mint az előítélet, a kirekesztés vagy az elzárkózás. A könyv nemcsak a többségi társadalom szempontjából tárgyalja a kérdést, hanem a zsidóság dilemmájával is szembesíti az olvasót, azzal, hogy mi az integráció helyes és eredményes útja:

„... mi szolgálja inkább az emancipációs törekvéseket: a saját, de a keresztények mintáit utánzó szervezetek alapítása, vagy a többségében (ill. eredetileg) keresztény tagságú szervezetekbe való bejutás, ami a beilleszkedés kollektív vagy egyéni útjai közötti választásként is felfogható” (208-209. o.).

A pesti zsidók közül sokan tisztában voltak a kérdés súlyával, egyesületet, „magyarító egyesületet” alapítottak a sikeres asszimiláció elősegítése céljából.

Tóth Árpád könyve azért jó könyv, mert valódi társadalomtörténet, lenyomata a kornak, amelyről szól. A makroszintről lejjebb lépve hitelesen adja vissza a reformok születésének légkörét, de többet is tesz ennél. Újraértelmezi, új adalékokkal gazdagítja a reformkorról való tudásunkat. Az *Önszervező polgárok* olvasásakor eleven világ tárul elénk, amely rácáfol számos közhelyre és klisére. Elég, ha csak a nők kirekesztéséről, a zsidókkal szemben táplált ellenséges attitűdökről vagy a kiváltságosok hermetikus elzárkózásáról vallott nézetekre gondolunk. Az *Önszervező polgárok* nemcsak a múlttól, hanem a jelenről is szól. Miután elolvastuk, el kell gondolkodnunk arról, hogy kik vagyunk, milyenek vagyunk. (Tóth Árpád: *Önszervező polgárok. A pesti egyesületek társadalomtörténete a reformkorban*. Budapest: L'Harmattan, 2005, 296 oldal, 2250 forint.)

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

Szomszédok közt

> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

<>

2016 nyár

> [régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

[> korábbi pódiumbeszélgetések](#)

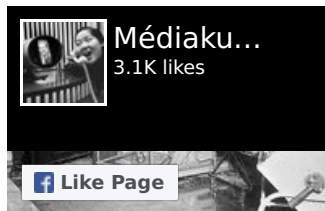
Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

- [Korábbi lapszámok](#)
- [Rovatok](#)
- [Szerzőink](#)
- [Rólunk](#)

Médiakutató 2007 ősz

Kritika

[Bayer Judit:](#)

Átfogó

Gálik Mihály-Polyák Gábor Médiaszabályozás című könyvéről

Gálik Mihály és Polyák Gábor *Médiaszabályozás* című könyve a médiajog témájában magyar nyelven kapható művek között a legátfogóbbnak nevezhető. Beleolvasva elcsodálkozhatunk a tárgyalt médiajogi témák széles körén, és innen nézve szinte rövidnek tűnik a mű terjedelme, amely impozáns, de még nem ijesztően vastag.

A közgazdász-jogász szerzőpárosnak sikerült az alapos és részletes bemutatást a tömörséggel ötvözni. A mű stílusa szabatos, pontos, mégis gördülékeny. A kötet egésze átgondolt szerkesztésről tanúskodik, a szöveg lendületes, kiérlelt. Az egyes részek harmonikusan egészítik ki egymást, a két szerző stílusa között nincs zavaró eltérés.

A mű – címének megfelelően – elsősorban, de nem kizárólag, jogi szempontból tárgyalja a média jelenségét. Voltaképpen médiajogról szól, de a jogász szemellenző mellőzésével, azaz kitér a média társadalmi, gazdasági és politikai vonatkozásaira is. Egyfelől – a szerzők sajátos kutatási területeit integrálva – jogi könyvtől szokatlanul, de üdvözlendő példát teremtve, szerepel benne a médiakoncentráció és a médiafinanszírozás kérdése, emellett kitér még a médiapolitika változásaira is. Másfelől nem csupán a vizsgált kérdések megválasztása tükrözi a jogon túli területekre való kitekintést, hanem szövegszinten is tágabb kontextusból tárgyalja a témát. Természetesen ezt a megközelítést a műfaj maga is indokolja, hiszen szigorúan véve nincsen olyan jogág, hogy „médiajog”. A médiára vonatkozó szabályokat különböző alap jogágakból kell összeolvasni; ilyen az alkotmányjog, a polgári jog, a versenyjog, és még folytathatnánk a sort. A könyv elvégzi ezt az összefoglalást, és hozzátesz számos olyan ismeretet, amelyet a jogszabályokból nem lehet kikövetkeztetni: szociológiai, politikatudományi, közgazdaságtani és kommunikációelméleti tudnivalókat, valamint olyan technológiai tényeket, amelyek különösen az új médiumok taglalása esetében elkerülhetetlenek. Nehéz lenne tehát olyan területet találni a médiával kapcsolatban, amelyre a mű nem tér ki, a jogi megközelítés inkább csak szempontot nyújt a vizsgálódáshoz.

Mindezek fényében a mű különös erénye egzaktsága. Az említett látószög valóban nem több annál, ami, és nem sodorja a könyvet a médiáról szóló művek esetében oly gyakori hibába: nem teszi a tárgyalást sekélyessé. A mű teljes terjedelmében tartózkodik az általánosságok emlegetésétől, ellenkezőleg: a jogtudományhoz méltóan konkrét, bőséggel hivatkozott megállapításokból építkezik. Egyrészt van egy szisztematikus tárgyalási vonulata, amellyel végigvesz és rendszerezetten ismertet valamennyi, a tárgyhoz tartozó alapinformációt, másrészt megemlíti az új trendeket is. Tehát szó sincs a tények pusztá szolgai felsorolásáról, mint oly sok jogi tankönyv esetében.

E tömörség óhatatlan következménye, hogy a mű nyelvezete kissé száraz. A tömör és szinte pattogós stílusba még belefértek a legfontosabb jogesetek, de az ismertetésük elég szűkszavú. Mindez a mai diákoknak, különösen a nem jogot hallgatóknak, talán megnehezítheti a befogadást.

A jogi szaknyelv alkalmazásában a szerzők átmeneti megoldást választottak: a művet egyértelműen szakterminológiában írták, azonban azzal az ígérennyel, hogy nem jogász vagy nem joghallgató olvasók is szívesen használják. A jogi alapfogalmakat mégsem definiálja, azok ismeretét adottnak veszi. Véleményem szerint ez az értelmet nem zavarja, de az eltérő szakmai háttérű olvasókban a megértés különböző szintjeit eredményezheti. A feszes szerkezetet oldják még a gyakori keretes szöveglabakok, amelyek a leggyakrabban jogeseteket írnak le, időnként azonban a legfontosabb tudnivalók tömör összefoglalásának tűnnek.

Az első fejezetben, valamint a további fejezetekben is szükség szerint, röviden ismerteti a médiára vonatkozó társadalmi és politikai elméleteket, de nem feledkezik bele azok taglalásába. Ennek ellenére jut hely a különböző szerzők egymástól eltérő véleményének megjelenítésére, összevetésére is.

Rövid alkotmányjogi bevezető után ismerteti a véleménynyilvánítás, a sajtó- és az információszabadság alapjait. A tartalmat korlátozó hazai és uniós szabályokat, köztük a polgári jogi, a büntetőjogi és az egyéb jogszabályokat az érdekek védelme mentén csoportosítva mutatja be a könyv. Elsősorban ennél a résznél várhattunk volna több

jogesetet – habár a legfontosabb hazai és strassbourgi eseteket ismerteti. Ezután röviden betekintést nyújt a média nemzetközi, elsősorban európai uniós szabályozásába. Egy ilyen átfogó mű talán elbirt volna több nemzetközi példát, nemcsak általában, hanem az egyes témák tárgyalásánál is. Habár az európai uniós és az Európa Tanács által hozott joganyagok és politikák ismertetése kimerítő, egyéb európai országok vagy amerikai példák bemutatása nem lett volna kárára a könyvnek – leszámítva azt, hogy a terjedelmet tovább növelte volna.

A korrekt kezdés után nagyjából a közepén kezd valóban izgalmassá válni a mű. Itt már több lehetőség nyílik arra, hogy a szerzők megcsillogtassák azokat az ismereteiket, amelyek által kivételessé válik a könyv. Például a szerzői jogi fejezet a terjesztés fajtái között értelmezi a szerzői jogi törvény új rendelkezéseit, azaz magyarázza a fájlcsereelő rendszerek és a letölthető interaktív digitális tévéműsorok (*video-on-demand*) szabályait is, valamint – túllépve a szerzői jogi törvény hatályos keretein – a terjesztés módjai között említi meg a *webcastingot*, a *streaminget* és a mobilkommunikációt is. A szerzői jog lehetséges alternatív szabályozási módjait is bemutatja (például a digitális jogkezelést), és külön elismerést érdemel azért, hogy megemlíti a Creative Commons-t is.

A továbbiakban mindenhol ez az előremutató szemlélet jellemzi a művet, és ebben az értelemben újszerű, korszaknyitó tankönyv született. A könyv egyik fő újítása és érdeme, hogy végig, a többivel párhuzamosan tárgyalja az „új” médiumokat is. A médiumok valóságban elfoglalt súlyának arányait tükrözi például a piacra lépésről szóló fejezet, amely három oldalt szentel a nyomtatott sajtónak, 22 oldalt a rádióknak és a televízióknak, és 13 oldalt az online médiumok piacának.

Önálló fejezet szól a közszolgálati ságról, amelyről igen gazdagon, elméletet és gyakorlati megállapításokat egyaránt mélységeiben tárgyalva írt az egyik szerző. A közszolgálati ság történetének bemutatása mellett az arról szóló elméletek értékelő összevetésével a közszolgálati ság lehetséges jövőképeire is kitér. A magyar viszonyokban való vájkálás helyett inkább a nemzetközi kitekintésre helyezi a hangsúlyt, és bemutatja a közszolgálati média kritikáját, amelynek során nem marad meg a leíró jelleg mellett, hanem állást is foglal, igaz, óvakodik a kuratóriumi jogviták részletes tárgyalásától. A törvényszöveg és annak értelmezési verziói bemutatásától teljes egészében eltekint, ez talán annak is köszönhető, hogy ezt a részt a szerzőpáros nem jogász tagja írta. Ezzel együtt nem állítható, hogy ne mutatná be a kuratóriumi rendszerrel kapcsolatos kritikákat, méghozzá azok széles körét. E kritikák részletes bemutatása helyett azonban inkább a minél többféle vélemény objektív megjelenítésére törekedett. A kuratórium problémáinak jellemzésében összességében udvarias távolságtartás jellemzi, mintha némi undorral nyúlna a tárgyhoz – ami a téma ismeretében teljes mértékben érthető. A közszolgálati ság jelenkori és jövőbeli sorsával kapcsolatos európai uniós vita fordulóinak ismertetésében magyar nyelven hiánypótló funkciót is betölt.

A médiafelügyeletről szóló fejezet jól leírja az Országos Rádió és Televízió Testület jogi szabályozásával kapcsolatos problémákat, kitérve a pályáztatás „nehézségeire” (beleértve az Írisz-ügy korrekt ismertetését), a polgári jogi, valamint hatósági szerepekörök keveredésére.

Kevés médiajogi írás tartalmazza mind a tartalom, mind az infrastruktúra szabályozásának kimerítő részletezését: a *Médiaszabályozás* ezeken túl a digitális televíziózás lehetséges szabályozási módjait is meglehetősen részletesen tárgyalja. E téma két helyen is előkerül, egyrészt A piacra lépés szabályozása című fejezetben, másrészt az Infrastruktúra-szabályozás című részben. Az online médiumokról ehhez képest csak a piacra lépés kapcsán ír, és lényegében itt is a domain nevekkel kapcsolatos témakör ismertetésére szorítkozik. Érinti az online sajtó definiálása körüli vitákat, de egyáltalán nem ír az online média sajátosságairól, és szinte alig valamit annak szabályozásáról (habár az értesítési-eltávolítási eljárást megemlíti a szerzői jogok körében).

Összességében azt kell mondanunk, hogy alapművel gazdagodott a médiáról szóló magyar szakirodalom. A piacra kerülése óta eltelt csaknem egy év elegendő volt arra, hogy bebizonyosodjon: a könyv kézikönyvként és az oktatásban egyaránt nagyszerűen használható. Minőségén a téma iránti alázat érezhető; a szerzők türelmesen végigvezetik az olvasót az információk tárgyalásán és értelmezésén úgy, hogy az nem jogászok számára is emészethető legyen. Ugyanakkor megjeleníti a legkorszerűbb ismereteket és a legmagasabb szintű elméleteket és véleményeket is. Alapmű-jellegét és használhatóságát növeli az egyes fejezetek végén található gazdag és naprakész irodalomjegyzék. Az új technológiák iránti nyitottsága megteremti az esélyét annak, hogy hosszú évekre alaptankönyv legyen, amelyet jogászok és joghallgatók, közgazdászok és közgazdaságtan-hallgatók, kommunikáció szakosok, valamint mindenki más, akit érdekel a média működése, haszonnal forgathat (Gálik Mihály-Polyák Gábor: *Médiaszabályozás*. Budapest: KJK-Kerszöv Jogi és Üzleti Kiadó, 2005, 434 oldal, ár nélkül).

Állásfoglalás

[Közös állásfoglalás a kommunikációs alapképzés tervezett megszüntetéséről](#)

Legolvasottabb

- [Manipulál-e a média?](#)
- [Az internetes kommunikáció története és elmélete.](#)
- [Reklámhatás, problémamegoldás, intencionalitás](#)
- [Médiaerőszak: tények és mítoszok](#)
- [A tévémaci tudatformáló szerepe](#)

Könyvajánló

<>

 Szomszédok közt
> [könyv rendelés](#)

Megrendelés

2016 nyár

> [régebbi lapszámok](#)

Pódiumbeszélgetések

[„Szomszédok közt” pódiumbeszélgetés](#)

Kérdez: Bajomi-Lázár Péter Médiakutató

Válaszol: Kovács M. András és Lányi Balázs forgatókönyvíró

> [korábbi pódiumbeszélgetések](#)

Partnereink

[Magyar Kommunikációtudományi Társaság](#)

[Sajtószabadság Központ](#) (rendszeres tevékenységét források hiányában megszüntette)

[Eastbound - Culture, Society, Media](#)

[Infokommunikáció és jog](#)

